

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

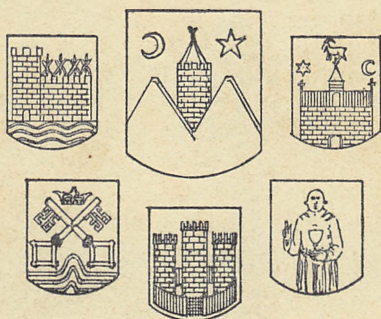
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK SAMFUND FOR PRÆSTØ AMT

AARBOG 1940

NY RÆKKE . BIND 1
HEFTE 2

SOMMER I BY I SYDSJÆLLAND

Af Arkivar *Hans Ellekilde.*

I hedensk Tid har vi i Norden og ogsaa i Danmark haft fire store Aarsfester, fejrede med Fællesmaaltider og Drikkelag til Gudernes Ære. De fandt Sted ved Sommerens Begyndelse, ved Midsommertid, ved Vinterens Indtræden og ved Midvintertid. Disse Fester havde Navnene Vaarblot, Midsommerblot, Høstblot og Midvinterblot eller Jul. De to Sommerblot var Udendørsfester, holdt oprindelig paa de ældgamle Naturhelligdomme, de saakaldte Vier, bevaret bl. a. i de gamle Navne paa Odense og Viborg, nemlig Odinsvi og Vibjærg, dvs. Odinshelligdom og Helligdomsbjærg. De to Vinterfester, Høstblot og Jul, var Indendørsfester, holdt enten i de senhedenske Tempelhelligdomme, de saakaldte Hove, eller i Hjemmet omkring Arneilden. Bedst kendt er de hedenske Vinterfester. Vi ved, at der foruden Offerslagtninger, de saakaldte Blot, blev holdt Drikkelag til Gudernes Ære, hvor man drak Gudernes Skaal og udtrykte sine Ønsker overfor Guderne. Snorre fortæller, at der skulde være Baal midt paa Gulvet i Hovet med Kedler over Baalet, man skulde bære Horn om Ilden, og den, som holdt Offergildet og var dets Høvding, skulde signe Hornet og al Blotmaden, og han skulde først drikke Odins Horn — det skulde man drikke til Sejr og Magt for sin Konge, men derefter Njords Horn og Fröjs Horn „til Aar og Fred“. Det var mange Mænds Sædvane at drikke dernæst Bragebægeret, Stor-

daadsbægeret, mange Mænd drak ogsaa deres højlagte Frænders Horn, og det blev kaldt Minne. Om Vaarblotet under aaben Himmel fortæller Snorre, at Bønderne i Trøndelagen krævede af Hakon den Gode, at han skulde blote til „Aar og Fred“ for dem, saaledes som hans Fader havde gjort. Det siges ikke udtrykkeligt, saaledes som ved Skildringen af Vinterblotet, at dette Blot til „Aar og Fred“ af Kongen paa hele Rigets Vegne var viet Njord og Frøj, men vi kan med stor Sandsynlighed antage, at det virkelig var Tilfældet. Ikke Thor, det seneste Hedenskabs Storgud, nævnes i det aabenbart ældgamle Offerritual til „Aar og Fred“, end ikke den lidt ældre Hovedgud Odin, Valhals Høvding, men derimod den i Hedenskabets Slutningstid tilbagestrængte Gud Njord og hans Søn Frøj.

Nu ved vi med fuld Sikkerhed, at Guden Njord af Aar 800 af sproghistoriske Grunde maa være identisk med Gudinden Nerthus, der nævnes af den romerske Forfatter Tacitus omkring Aar 100 efter Christus som dyrket paa en Ø i Oceanet, der sandsynligvis maa være Sjælland. Tacitus skildrer Festen for Gudinden Nerthus (= den yngre nordiske Gud Njord) som en Fest for det vaagnende Foraar, som et Vaarblot, som en „Sommer i By“ i primitiv Forstand, (se iøvrigt Axel Olrik og Hans Ellekilde Nordens Gudeverden I S. 404 og Lefoliis Oversættelse af Tacitus Agrikola og Germania S. 157—58, Kap. 40).

Hos syv germanske Folk, deriblandt Anglerne er der kun det at mærke sig, at de i Fællesskab dyrker Nerthus, det vil sige: den moderlige Jord, og mener, at hun blander sig ind i Menneskenes Færden og kører omkring til Folkene. Paa en Ø i Storbhavet findes der en Lund saa hellig, at den aldrig betrædes af Almuen. I denne Lund er der en indviet Vogn, dækket med et Tæppe. Præsten er den eneste, der har Lov at røre Vognen. Præsten mærker, naar Gudinden er til Stede i den overdækkede Vogn, og medens hun kører afsted i sin Vogn, trukket af hellige Køer, ledsager han hende under dyb Ærefrygt. Da er der

glade Dage, og der holdes Fester paa de Steder, hun forunder at besøge og gæste. Man fører ikke Krig, man griber ikke til Vaaben; alle Sværd er gemt under Laas og Lukke. Fred og Ro er paa det Tidspunkt, hvad man mest attraar, indtil Gudinden, mæt af Samværet med de dødelige Mennesker, af Præsten føres tilbage til Helligdommen. Derefter bliver Vognen og Tæpperne, ja saa utroligt det lyder — Gudinden selv, tvættet i en lønlig Sø. Trællene, som foretager Aftvætningen, sluges øjeblikkelig af selv-samme Sø. Herfra hidrører den hemmelighedsfulde Rædsel og den fromme Uvidenhed om, hvad det er, som kunde, der skal dø, faar at se.

Jeg har den Opfattelse, at den sjællandske Sommer i By-Skik, som vi kender særlig godt fra sydsjællandsk Overlevering siden 1688 staar i ubrudt Forbindelse med den oldhedenske Nerthusfest, som er blevet holdt i Østersøegnene paa Kristi Fødselstid, selv om naturligvis en meget stærk indre Udvikling og Omdannelse i Tidens Løb har fundet Sted, og det baade før og efter Kristendommens Indførelse i Danmark. Alle de tre i Tid saa vidt skilte Fester, Østersøegnenes Nerthus-Fest Aar 100 efter Kr., den fra Norge kendte Vaarfest til Ære for Frøj og Njord Aar 950, og den sydsjællandske Sommer i By-Fest til Ære for Alverdens Skaber, har i Virkeligheden et og samme Formaal, at opnaa Aar og Fred, dvs. rigelig Høst og trykkyndre og indre Landefred. Et af Kærneversene i den sjællandske Sommervise fra o. 1625 lyder:

For dig vi bære Maj i Gaard,
Velsign os med et frugtbart Aar.

En anden Strofe i Sommervisen beder for Landets Konge.

Og fri ham fra en blodig Krig
Fra Krankhed og den dyre Tid.

Da Kristendommen blev indført i de nordiske Lande, blev Skaalerne til Ære for Njord og Frøj „til Aar og Fred“

drukke til Ære for de nye kristne Guddomme. Den gamle vestnorske Gulatingslov paabyder udtrykkeligt, at hver Bonde senest Allhelgensdag ligesom ogsaa i selve den hel- lige Julenat skal holde Ølgilde og vie dette Øl som Tak til Krist og Santa Maria „til Aar og Fred“. Men de gamle he- denske Aarsfester ved Sommerens Begyndelse, Midsom- mer, Vinterens Begyndelse og Midvinter maatte holde Flyttedag fra deres gamle naturgivne Plads i Aaret ved Løvspring og Løvfald, i den hedeste Sommer, i den skrap- peste Vinter til Pladsen for en nærliggende kristen Fest. Det siges udtrykkelig om Kong Olav Tryggvesøn, Kristen- dommens store Banebryder i Norge, at han i de fem Aar, hvor han herskede i Norge (996—1000) afskaffede Blot og Blotdrikkelag, men han lod i Stedet i Føjelighed over- for Almuen indføre Højtidsdrikkelag om Jul og Paaske, St. Hansdrik og Høstøl om Mikkelsmesse (= $20/9$). Det vil med andre Ord sige, at det gamle Vaarblot ved Somme- rens Begyndelse blev erstattet af et Højtidsdrikkelag om Paasken, at Midsommerblotet blev erstattet med en St. Hans Fest, at det gamle Høstblot ved Vinterens Indtræ- den blev erstattet af et Høstgilde Mikkelsdag, og at det gamle Midvinterblot, den hedenske Jul, blev flyttet til den velkendte Plads for vor kristne Jul den 25. December. Norge bevarede mærkelig nok i det verdslige Liv en gam- mel hedensk Aarsinddeling med 14. April som første Som- merdag og med 14. Oktober som første Vinterdag. Endnu holdes paa Island en lille, af alle Islændere meget paa- skønnet Fest med Gaver den „Første Sommerdag“, altid en Torsdag i Ugen omkring den 14. April. Vi har Spor af den hedenske norske Aarsinddeling i Sverige, ja saa vidt som til det svenske Finland. I Danmark har 14. April in- gen Betydning, vi maa i Danmark i senhedensk Tid lige- som hovedsagelig i Sverrig have haft en afvigende Aars- inddeling, med Sommerens Indtræden henlagt til 1. Maj, med Midsommeren 1. August (i Norge altsaa 14. Juli), med Vinterens Indtræden og det store Høstgilde 1. November,

og med Midvinter 1. Februar, altsaa paa den Tid, hvor Kyndelmisse slaar sin Knude overmaade haard og hvas, endnu i vor Tid for Bonden Foderaarets Midte. Lægges vi nu Mærke til, at Norge ganske mangler folkelige Majfester, men at Danmark og Sverrig har saadanne Majfester, saa ligger den Slutning nær, at Overflytningen af den hedenske Vaarfest til Paaske, ikke er lykkedes i disse Lande, i al Fald ikke i sin fulde Udstrækning, men at Sverige og Danmark har fastholdt den hedenske Vaarfest paa sin gamle Plads i Aaret. Aarsagen hertil er naturligvis den, at Paasken kom for tidligt, der var ikke grønt Løv at fejre den gryende Sommer med, der kunde højst pilles ni Slags Grønt sammen til Skærtorsdagskaalen. Af de to Lande, Sverige og Danmark har det historiske Danmark den bedste Overlevering. Indenfor Danmark hæveder Sydsjælland sig med Ære ved Siden af Samsø, Østjylland og Himmerland, i det nuværende, Skaane i det historiske Danmark, mellem Egnene med den bedst bevarede Overlevering. Alle Vegne i det historiske Danmark, hvor Sommer i By-Festen er bevaret i den lidt ældre Overlevering, bestaar den af et Optog af unge Karle, ofte ridende, der bringer Sommer i By, symboliseret ved et grønt Træ, ved grønne Grene, eller som paa Møn ved et „Sommer-spir“, som har givet den skønneste og mest ejendommelige af Møns Kridtklinter Navnet Sommerspiret, i den ældre Tid Sommerspæret. Sommeren bringes ind i alle Gaarde, der synges en Sommer i By-Vise, og der indsamles Penge og Levnedsmidler til et Sommergilde, hvortil Ungdommen indbyder de gifte Folk paa de enkelte Gaarde. Optoget kan have forskellig Mening, det kan, som i Sydsjælland, forestille et Bejlertog, hvor Brudgommen, Majgreven, som han kaldes, rider ud for at fæste sig en Brud, Majgrevinden eller Majinden, som hun oftest kaldes, eller Optoget kan, og det er vistnok den mest hjemlige Opfattelse, forestille et Kongebesøg: Vaarens Konge besøger sit Folk. Jeg skal nu fremlægge først den sydsjællandske, dernæst

den mønske Overlevering om Sommer i By-Festen, i den Udstrækning den er mig bekendt, fra trykte og utrykte Kilder.

Det ældste kendte udførlige Vidnesbyrd om Sommer i By-Festen, udtrykkelig knyttet til Sydsjælland, er en Rets-sag fra 1688, anlagt af Sognepræsten i Store Hedinge *Peder Claudianus**) imod sine Sognefolk i Tommestrup og Sierslev, fordi de tredie Søndag efter Paaske og femte Søndag efter Paaske (= den 6. og 20. Maj) har redet Sommer i By, og derved forbrudt sig mod Datidens strenge Helligdagslovgivning. Jeg gaar ikke nærmere ind paa selve denne Retssag, fordi den har været udførligt behandlet af Viceskoleinspektør V. Møller i Aarbogen for 1927 S. 99—105. Det nævnes ikke her, at samme Retssag har været behandlet af Frederik Barfod i „Skandinavisk Folke-Kalender“ for 1846, Side 105—114. Lederne af Optoget og de menige Deltagere søger naturligvis bedst mulig at snakke sig fra deres Deltagelse i Toget, men det er jo klart, at der maa have været et Sommer i By-Optog i de to Byer, ledet af to Skaffere i hver af Byerne med Majgreve og Majinde og med henved 50 menige Deltagere i hvert af de to Optog, bærende de saakaldte „Blus“ i Optoget og syngende en Sommervise, der ganske sikkert svarer nøje til den almindelige sjællandske Majvise, vi nedenfor udførligt anfører fra Viemose i Kallehave Sogn (S. 134 f.), om digtet af Præsten Peder Jensen Roskilde, o. Aar 1625.

Om selve Sommer i By-Skikkene i Tommestrup og Sierslev 1688 faar vi af Retssagen at vide, at de gifte Gaardmænd ikke deltager i Optoget „eftersom det er Ungdommen, som sligt Galenskab med Riden, Krandtzen, Trommespil, Drik og Dandtzen plejer at begaa“, men Danne-
manden Rasmus Larssøn i Tommestrup maa efter Ævne søge at klare for sig „hvorfore han tillod slig Ungdommens Gækkeri at ske udi hans Gaard med offentlig Indridelse,

*) Se ogsaa Præstø Amts Aarbog 1913, Side 24—26.

Dandtzen og Drik, som øvet blev den 3. Søndag efter Paa-ske (= 6. Maj) fra Klokken 12 om Middagen indtil langt ud paa Natten“. De to Skaffere har ikke deltaget i selve Optoget, blot skaffet det fornødne Øl i Store Hedinge, en halv Tønde paa de unge Karles, en halv Tønde paa Bymændenes Vegne, og Præsten maa indrømme, at det er „nok hver Mand vitterligt, at de som Skafferis Bestilling betjener i sligt Gilde, plejer ikke at ride med, men er hjemme at lave til og tage Vare paa Øllet, indtil Gildet angaar“. Paa Sierslevskafferens Vegne svarede hans Husbond, at Karlen ikke kunde gøre for, at han blev Skaffer, men de andre tvang ham dertil „efter Bys gammel Skik og Vedtægt“. Saa bliver Majgrever og Majinder spurgt „hvorfor de har ladet sig bruge til Majgrever og Majinder med Krandtzen og andet saadant Gækkeri paa hedenske Vis?“ Paa Tommestrup-Majgrevens Vegne svarede hans Husbond, saasom Karlen selv var til Hove, at „Karlen var ude i Skoven med Smaadrene den Søndag; der kejsede de ham til Majgreve, og lagde Krandtzen paa ham; thi han var falden dertil, eftersom han havde tjent længst i Byen; ellers sagde Husbonden, at han ikke havde redet „Sommerby“ før den Gang“. Om Majinden oplyser samme Gaardmand, at „Smaadrene først løb ind i hendes Madfaders Gaard med Krandtzen til hende, men de saae hende ikke, førend efter at hun havde været ude at malke til Aften, og da kom Smaadrene og slæbte hende til Gildis“. Om Sierslev-Majgreven oplyser hans Fader, en Skræder, at hans Søn blev taget til Majgreve af de andre, og at de nødte ham Kransen paa. Sierslev-Majindens Fader ved ikke, om hans Datter var med til Gildet, men „da de var med Blus i hans Gaard, var Sol færdig at gaa ned ved 8te Slæt om Aftenen“. I Sierslev fandt Sommer i By-Ridningen Sted 5. Søndag efter Paaske (= 20. Maj) 1688. Om selve Gildet i Sierslev blev der sagt, at der intet Sommergilde blev holdt, de havde blot en Tønde Øl, hvoraf en stor Del blev lævnet til om Morgenen. At Ungdommen danse-

de, var af deres Lystighed, og ikke af Øllets Overflødig-
hed, for det var ikke godt. Om Majfesten i Almindelighed
oplyser Pastor Peter Claudianus, at „slig Sædvane med
Sommergilder at holde, men Krandtzen og Blus at bære,
saavel som og med Dantzen, Drikken og Sjungen udi
saadanne Gilder og Gjæstebuder, er intet andet end de
selvsamme Ceremonier og offentlige Skikke, som Hednin-
gerne, vore Forfædre have brugt udi deres Afguders
Gjæstebuder, særdelis de Vederstyggeligheder, som brug-
tis Bachus og Ceres til Ære, hvilke nogle af de Lærde for-
klarer om Solen og Maanen, og mente derved, at Jordens
Grøde skulde meget lykkelig, og slige Afguder give dem
fuldt op af alle Slags, hvorpaa og den Sommersvise udgaar,
som sjungis tilligemed Trommespil, til Guds Navns og
Ordis Skjempt og Misbrug, uden al Andagt og Grund i vor
kristne Lære, saavel som mod kristelig Forhold i Sang
og Bønner, som ikkun aleniste brugis til at prakke Godt-
folk Penge, Øl og Mad af.“ Præsten klager ogsaa over, at
Gilderne er altfor bekostelige for dem, der har ondt ved at
svare deres Landgilde og Skat „efterdi slige Sommergil-
der begyndis først i Maj og holder moxen Sommeren ud
med slig Uskikkelighed paa hver Søndag og Helligdag.“

Det næste fyldige Vidnesbyrd om Sommer i By-
Festen i Sydsjælland stammer fra den kendte Præst og
Digter *Jørgen Sorterup*, født 1662 i Ottestrup nord for
Slagelse, der fra 1692 til sin Død 1723 var Præst i Lyders-
lev og Frøslev Sogne i Stevns. Denne Skildring findes i
et udgivet latinsk Manuskript „*Prodromus Calendarii arc-
toæ gentis*“ 1722, dvs. de nordiske Folks Tidsregning
(Thott 1466, i Kv. S. 86—88). Sorterups Formaal med
dette latinske Arbejde er i ganske særlig Grad at forklare
det 1639 fundne „lange“ Guldhorns hemmelighedsfulde
Figurer*)

*) Jeg maa bringe Hr. Museumsinspektør Olrik min bedste Tak,
fordi han har gennemset og rettet min Oversættelse af *Jørgen
Sorterups* latinske Tekst. Da denne latinske Tekst mig be-

„De Lege, som vore Bønder den Dag i Dag afholder, bestaar deri, at Bondeknøsene oprejser „Maj-Træer“ og binder de saakaldte „Maj-Blus“ prydede med grønt Løv og med Blomster, Baand og Strimler i forskellige Farver. I Form kommer Maj-Blusset den Lanse nær, som er afbildet paa Guldhornet (= det lange Guldhorn af 1639). I Spidsen for dette Optog (hvad enten man sammenligner med Optog som Equiria, Floralia eller Oschorphoria, vil det være lige meget) staar en Fører eller Forstander, kaldet „Skaffer“ og en Formand eller „Maj-Græfve“, som efter sin Lyst vælger sig en Fælle af Bondepigernes Flok, som

kendt ikke har været offentliggjort før, anfører jeg denne Tekst paa dette Sted.

Ludi, quos hodie celebrant ruricolæ, in hoc consistunt, quod Majalia erigant Vexilla rusticorum filii /: , May-træer: / et signa vinciant Majalia /: May-Blus :/ viride fronde atq: diversi coloris floribus, fascüs et lemniscüs exornata, qvæ ad formam hastæ in Aureo Cornu effictæ, propius accedunt. Cui hilaritati /: sive Eqviriorum sive Floraliorum sive Oschorphoriorum nomine veniat, perinde erit :/ præficitur Choragus seu Curator Skaffer dictus, et Præses, vel Comes Majalis, May-Græfve, qui e rusticano puellularum grege sociam sibi, injecto in collum ejusdem frondes sero, seu certissima honoris tessera, atq: amoris arrhabone, pro lubitu eligit, quam deinceps Maj-Græw-Inde, seu May-Inde: quasi Sponsam vel Cometissam majalis Comitibus nuncupant; Certis in Cimbria locis Præsides hunc vocari Gade-Basse, et ejus sponsam Gade-Lam, memini me legisse in dissertat: Mundelstrupii.

Ludus ipse dictus Danice, At ride Sommer i Bye /: quasi equitando æstatem urbi apportarent :/ in hoc consistit, quod cum universus coetus sono tympani excitus ter circum majale Vexillum equitaverit, domo, unde sponsam Præses petierit, Corolla de palo pendente exornata, singulos omnium in pago Colonum, præsertim Ditiorum, Lares salutatur, Desilientesq: ab equis, majales, ut vocantur, pueri, Sommer-Dreng, impetrato Patrisfamilias consensu, cum puellulis uniuscujusq: domus in area sub dio saltant, cum interim benigniore manu Hera domus melioris notæ cerevisiam, vel vinum adustum, prout facultas fuerit, his porrigit hospitibus. Peractis itaq:

de derefter kalder „Maj-Grævinde“ eller „Maj-Inde“, som Majgrevens Brud eller Gemalinde. Han lægger en Krans af Løv om hendes Hals som udtrykkeligt Kendetegn paa hendes Hæder og som Pant paa hans Kærlighed. Paa visse Steder i Jylland kaldes denne Formand „Gade-Basse“ og hans Brud „Gade-Lam“, husker jeg at have læst i *Mundelstrups Disputats**).

Selve Legen kaldes paa Dansk „at ride Sommer i Bye“, som om de ved deres Ridt bragte Sommeren til Byen. Legen bestaar deri, at hele Rytterskaren under Trommelyd først rider tre Gange om Majtræet, dernæst fra det Hjem, hvor Majgreven har søgt sin Brud, og som er pry-

his ludis, destinatam symposio domum petentes, diem, missis equis, hilaritate, qvanta possunt, maximâ, incolæ totius Pagi. Seniores quippe largiori potione, Juniores vero cantilenis et tripudiis protrahunt. Hæc symposia, Maj-Gilder, dicta, certis legibus, Gildis-Skraaer olim nominatis astringuntur atq: cœrcentur, ad qvorum observantiam Coryphæus coetus Majalis, velut Ceremoniæ magister, irrogata delinquentibus pecuniariâ multâ, in usum Symposii proxime sequenti Festo die iterum continuandi, solerter attendit.

Nec reticendum Coetum hunc Majalem vespera Floraliorum Diem præcedente ostiatim per totum Pagum cantilenam /: Sommer-Viise, quasi æstatis hymnum :/ canere, nullam domum invisitatam prætereundo, quin ubiq: stipem panis, placentarum, ovorum alteriusve cibi et opsonii, imo etiam pecuniarum a ditioribus, auferat, quam sequenti die, priusquam se lusui accingant majales pueri, ne impransi æstatis circumferant signa cupide abliguriunt. Simile quid in Anglia viguisse testatur Spelmannus in Voce Majama p. 384. Quid Sveci egerint, docet O. Magn. Goth. libr. 15. Cap. 8. 9. 10.

*) Et fyldigt Uddrag af *Mundelstrups Disputats* „Prøve paa den endnu i vore Dage levende Hedendom“, 1684, er trykt i *Indledningen S. VII—XI til Jørgen Olriks Oversættelse af Erik Pontoppidans Everriculum fermenti veteris 1736 = Fejekost til at udfeje den gamle Surdejg*, udgivet i *Serien Danmarks Folkeminder Nr. 27. Gadebassens Kæreste kaldes dog her Gadinde, de menige Karles Kærester kaldes Gadelam.*

det med en Krans, hængende ned fra en Stang, besøger de enkelte Bønders Hjem i hele Byen, især de mere velstillede Bønders. Naar de har opnaaet Husfaderens Tilladelse til Besøget, springer Rytterne, eller som de kaldes „Sommer-Drenge“ af Hestene, danser med Pigerne fra hver enkelt Gaard paa Gaardspladsen under aaben Himmel, mens Gaardens Husmoder imidlertid med gavmild Haand rækker disse enten Godtøl eller afbrændt Vin, som hendes Lejlighed er. Naar disse Besøg er tilendebragt, og de har bragt Hestene hjem, indfinder Beboerne i hele Byen sig i den til Gildet bestemte Gaard, og de fejrer Gildet med den største Munterhed. De ældre fornøjer sig med at drikke i rigeligt Maal, de unge med Viser og lystige Danse. Disse saakaldte „Maj-Gilder“ reguleres af visse Lovbestemmelser, de tidligere i dette Arbejde nævnte „Gildes-Skraaer“. Majgildets Forstander tilstræber som Festens Leder ihærdigt at faa disse Lovbestemmelser overholdt ved at idømme Overtræderne Pengebøder, som anvendes til at fortsætte Gildet den paafølgende Festdag.

Det bør ikke forties, at denne Majskare Aftenen før Majdag fra Dør til Dør over hele Byen har sunget den saakaldte „Sommer-Viise“, idet de ikke har ladet et eneste Hus ubesøgt, og at de overalt hos de mere velhavende Bønder har modtaget en god Del Brød, Korn, Æg og anden Mad og Forraad, ja endogsaa Penge. Før Sommerdrenge pynter sig til Legen, gør de sig ivrig tilgode med disse Ting, for at de ikke med tom Mave skal føre Sommerens Tegn omkring“.

Efter disse to gamle, mærkelige, men naturligtvis ikke i alle Enkeltheder udtømmende Beskrivelser af Sommer i By-Skikke i Store Hedinge Landsogn 1688, i Lyderslev og Frøslev Sogne 1692—1722, gaar vi over til den hundred Aar gamle sydsjællandske Overlevering, og vi tager vort Udgangspunkt i den maaske fyldigste af alle danske Optegnelser vedrørende Sommer i By, en Optegnelse fra Viemose i Kallehave Sogn ²²/₂ 1848. Denne Optegnelse er fore-

taget af Skolelærer Rasmus Olsen i Viemose, der har skrevet sit Skoledistrikts og sit eget Navn med Runer*) og betegnet sit Optegnelsesarbejde som „Den lille Hjelpere til Oldtidens Opkomst“.

Han har overgivet sit Manuskript til Provst Carl Nielsen i Kallehave (Præst der), og en Afskrift ved dimitteret Underlæge A. V. Fohlmann, Aug 1867, er overgivet til Svend Grundtvig og findes i hans Samlinger i Dansk Folke-minde-samling (DFS. XIII Blad 499—535). Vor Optegnelse fylder omtrent Trediedelen af Afskriften (Bl. 517—30). Optegnelsen har været trykt i Uddrag i Tang Kristensen: Jysk Almueliv IV, Nr. 46 og har ligeledes i Uddrag været anvendt som Kilde for Feilberg i hans Værk: Dansk Bondeliv I 1889, Side 285—88, men trykkes her for første Gang i sin fuldstændige Skikkelse. Hvor Originalen befinder sig, ved jeg desværre ikke, maaske i Kallehave Præstembedes Arkiv.

AT RIDE SOMMER I BY.

Det er en Skik, som nu næsten er gaaet af Brug. I de sidste 40 Aar (c: 1808—1848) har den kun to Gange fundet Sted i Kallehauge Sogn. Karlene ere da meget pyntede med Snore, Baand og Silketørklæder, Hattene ere heelt bedækkede med Snore, Baand, Søvlænker og Hovedvandsæg. Hestene ere ligeledes pyntede, især Sæletøiet; ligesom ogsaa Hestenes Hoveder er forsynet med Stads.

Til denne Fest bruges der to saakaldte *Blus*; Konerne pynte det ene, og Pigerne det andet; men der passes nøie

*) Der findes mærkelig nok ikke nogen Lærer Rasmus Olsen i Folketællingslisten for Kallehave Sogn 1845, ikke heller 1834 og 1860. Læreren i Viemose 1845 hedder Jørgen Rydahl, han var Mønbo, født i Sprove $14\frac{1}{2}$ 1796 og var Lærer i Viemose lige fra 1823 til 1879, samtidig med at Pastor Carl Nielsen var Præst fra 1833 til 1881. Er det J. Rydahl, som er Forfatter af Beretningen og har gemt sig under Navneskjulet Rasmus Olsen, eller hvorledes er Sammenhængen?

paa, at Konerne ikke faae Pigernes Blus at see, eller Pigerne Konernes, fordi Enhver vil have sit Blus smukkest.

Blussene bestaae af lange Stager med 2 Buer omkring. Disse ere gjorte fast til Korstræer, som atter ere befæstede paa Stagerne. Den nederste Bue er noget større end den øverste. Buerne ere rundt omkring behængte med kostbare Tørklæder af forskjellige Kulører. Korstræerne fra Stagen ud mod Buen ere overtrukne med smukt Tøi. Udvendigt paa hver Bue er der fire smaa Fløie eller Vimpler. Ovenover den øverste Bue er der ligesom en rund Krone, og allerøverst en større Fløi eller Vimpel, altsammen pyntet med Snore, Baand og Søvlænker.

Naar Alt til Festen er bragt i Orden, iføres Karlene paa den dertil bestemte Dag deres Pynt, og ride saa afsted parviis, med Undtagelse af to, hvoraf den Ene rider i Spidsen af Toget, den saakaldte „Skaffer“ (der har en meget kostbar pyntet, $\frac{1}{2}$ Alen lang Stok i Haanden „Skafferstokken“); den Anden „Aftakkeren“ ligeledes foran, men dog ene, nemlig for at melde Skarens Ankomst og forhøre, om det er tilladt at komme ind, hvor man ønsker det. Gives Tilladelsen, rider han lidt ud imod Folkene og holder derpaa stille, indtil de andre ere komne forbi ham og ind i Gaarden, hvor der da hyppigt er sat et grønt Træ, der er pyntet. Derpaa ride de nogle Gange rundt om Træet under Musik af Klarinet, Violin og Tromme, som de have med sig i Skoven.

Naar dette Ridt er forbi, rider Skafferen hen til Gangdøren, hvor for det meste Manden selv staaer, hvem han hilser omtrent paa følgende Maade.

„God Dag og god Dag!
Vil I skue vores Lag,
Alle vores Sommers-Karle,
vores Skaffer og Skafferstok,
vores Blus og Blusførere,
vores Kurv og Kurveførere,
vores Musikantere og Trommeslagere,

vores Forridere og Bagridere,
Alle saa mange, som vi ere?
Maigreve have vi,
Maiinde søge vi efter:
Maaskee De har En, at meddele os,
da er det os kjært!
Maaskee De har et Par Piger eller Koner,
at lade os faae at dandse med idag,
da er det vores Behag;
thi vi holder os lystig idag!
Behager De at høre et Par Vers af Sommersvisen,
da skal det være dem til Tjeneste.“

Siges der Ja, byder han nogle af de forreste Karle
at ride frem; det er altid de bedste Sangere, som ere be-
stemte til at assistere ham ved Sangen.

SOMMERS-VISE.

1.

„Al Verdens Skaber med god Besked
:| Hør det, som vi bede! |:
du faaer Alting velbered.
:| Vær os alle naadig Gud! |:

2.

Den Vinters Tvang drev Du af Land.
Lad Sommeren blid gaae os til Hand.

3.

Velkommen med Maimaaneds Tid,
Gud glæd os denne Sommer blid.

4.

Vor Skov og Mark, som fryder smukt,
Gud lad os leve i Din Frygt.

5.

Den lille Lærkes liflig' Klang,
Dig lover os med Maimaaneds-Sang.

6.

Thi bære vi Dig Mai i By
Og lover Dig med Psalmer ny.

7.

For Dig vi bære Mai i Gaard,
Velsign os med et frugtbart Aar.

8.

Vi pløie i vort Ansigts Sved,
Og saae godt Korn i Jorden ned.

9.

Forfrem vor' Hænders Gjæringer,
Velsign os Gud til Liv og Sjæl.

10.

Giv tidigt Vejrligt ovenfra,
[At] Grødens Væxt maa Lykke faae.

11.

Med Olden god velsign vor Skov,
[Giv] Flæsk paa Bord dit Navn til Lov.

12.

Giv Korn og Kjerne paa Agrene,
Til Brød og Øl i Landene.

13.

Giv Frugt paa Træer i Haverne
Til søden Most i Tønderne.

14.

Ved Bier giv Vox og Honning sød,
Til Lys og Lægedom, Mad og Mjød.

15.

Stærk Humle hæng paa Stængerne,
Sæt besk Malurt i Bedene.

16.

Lad Urter groe til Smag paa Mad,
Giv Urter, Rødder, Kaal, Salat.

17.

Velsign os med Livets Frugt,
Med Faar og Fæ paa Marken smukt.

18.

Giv Mælk og Smør og Osten sød,
Velsign os med Boghvedegrød.

19.

Velsign med fersk og salten Vand,
Med Sild og Fisk for Kvinde og Mand.

20.

Lad Hønen give Æg paa Fad,
Til Pandekage og Æggemad.

21.

Bevar vore Gjæs fra Skade og Nød,
Gjør Kaalen fed og Dynen blød.

22.

Til Klæder giv Hør, Hamp og Uld,
Vor Krop at skjule for Hede og Kuld.

23.

Lad os med Sundhed bruge det,
Udi din Frygt med stadig Fred.

24.

Hertil regjer os med din Aand,
Og med dine Engle gjør os Bistand.

25.

O Gud bevar din Christenhed,
Saa og vor kjære Øvrighed.

26.

Bevar, o Gud! vor Konge vel,
Velsign ham til Liv og Sjæl.

27.

Og fri ham fra en blodig Krig,
Velsign ham til Liv og Sjæl.

28.

For vor Dronning vi bede vil,
Gjør hendes Hjerte glad og let.

29.

Vor Konges og vort Landets Raad,
Gud være med dem i Raad og Daad.

30.

Det Alt vi bede i Jesu Navn,
Vi slutte i Herrens Bøn vor Gang.

31.

O, Fader, udi Englechor,
Vi ere Dine Børn paa Jord.

32.

Dit Navn lad vorde helligt her,
Liv og Levnet fjern og nær.

33.

Til os lad komme i Din Fred,
Dit Rige, Naade og Hellighed.

34.

Lad skee paa Jorden Villie din,
Som den monne skee i Himmelen.

35.

Giv os idag vort daglige Brød,
Send Dyrtid bort og Hungersnød.

36.

Forlad os vor Skyld, Vorherre mild,
Og forlade Hver sin Skyld.

37.

Ei led os i Anfægtning, saa,
At vi jo Troens Seier faae.

38.

Fra alt Ondt fri os, Herre Gud,
Fra Syndens Mængde fri os ud.

39.

Thi Dit er Riget og ald Magt
Og gjør det for Din Ære og Pragt.

40.

Hertil forlade vi os vist,
:| Hør det, som vi bede! |:
Og Amen sige med Jesum Christ,
:| Vær os alle naadig Gud!“ |:

Denne Sang bliver ingenlunde sunget heelt igjennem før om Aftenen i Gildesgaarden, naar de ere færdige med at ride, idet de stige af og gaae ind.

Naar de have været inde og ere blevne beskjenkede og bespiste (de fleste Steder med Lækkerier, som ere til-lavede til det samme) dandse de nogle Dandse. Derpaa stige de tilhest, ride nogle Gange rundt om Træet i Gaarden, og Skafferen rider saa hen til Gangdøren, hvor han holder en liden Takke- og Afskedstale. Manden, hvor de have været inde, giver dem saa Penge — lidt eller meget, alt eftersom Enhver synes. Derpaa ride de alle-sammen ud af Gaarden.

Endelig kommer Aftakkeren hen til Gangdøren og holder omtrent følgende Tale:

Mange Tak skal De have
For Skjænk og for Gave,
For al den Godhed, De os beviist haver,
Imod mig og vores hele Lav.
Derpaa vil jeg bede, at De
Vil have den Godhed at møde
I vores Gildesgaard hos N. N.
da skal de den samme Ære faae.
Haver De nogle Smaa,
da lader dem kun medgaae,
da skal de den samme Ære faae.
Men vil De sidde blødt,
Skal De tage Hynde med sig;
Ellers skal De sidde paa de bare, haarde Bænke:
Saa maae vi, hvor vi komme frem.
Adiø og mangfoldige Tak!

Kurvføreren har en pyntet Kurv paa Armen. Dette stammer rimeligvis fra, at han i ældre Tider har faaet forskellige Foræringer, som han har samlet heri. Saa vidt Meddeleren kan mindes, har han faaet Sigtebrød, Kage og Suul til Hjælp til Gildet.

Maigreven har to Krands, som han bærer overkors fra Axelen og ned under Armene. Den ene er saaledes, at han hurtigt kan tage den af. Hvem han da agter at dandse med, tilkaster han en Krands, idet han byder hende op. Naar Dandsen er tilende, giver hun ham Penge,

som skulle være til Hjælp til Gildet. Maigreven kan paa den Maade samle en ganske god Skilling sammen i en Dag.

Om Aftenen, naar han kommer hjem til Gildesgaarden, hænger han begge Kransene paa Maiinden. Hun kaster ligeledes den ene af dem paa den, hun vil dandse med. Denne giver hende da ogsaa Penge, som hun samler sammen til Maiindegildet, hvilket holdes noget efter det rigtige Sommergilde.

Natten til den Dag, de have redet omkring, er det almindeligst, at de, som de ved Ridningen have indbudt, indfinde sig som Gjæster. De blive da bespiste afvexlende med Sigtebrød, Kage, Smør, Kjød, Flæsk og Sennop. Drikkevarerne ere almindeligviis Øl, Brændeviin og Kaffe samt undertiden Punsch. Forøvrigt holde de sig saa længe lystige, som de selv behage.

Nogle Dage efter staaer det egentlige Sommergilde, hvortil de atter blive indbudne, nemlig til at spise til Middag og siden holde sig saalænge lystige, som de selv finde for godt.

Til dette Gilde bliver der beværtet, ligesom ved Brølupperne paa Landet, med Risengrød og bergensk Fisk med Smør og Sennop, eller og bart Smør, med endeel Krydderier saavel paa Grøden som paa Fisken og Saucen; fremdeles med Sigtebrød og Hvedekage i Overflødighed. Siden bliver der af og til baaret skaaren Mad omkring til Gjæsterne, indtil ud paa Natten, da Gjæsterne igjen komme tilbords og bliver beværtet med oplukket Fisk med Smør og Fløde, hvortil de for det meste spise Smør og Sigtebrød. Kaffe faae de ogsaa een Gang om Natten henimod Dag. Dette Maltid kaldes „Kvældsnadvere“. Om Morgenen gaae de hver til sit, og dermed er Sommergildet endt.

Atter noget derefter holdes *Maiinde-Gildet*, som er hos Maiindens Forældre eller paa eet af dem foranstaltet Sted, for de Penge, Maiinden har samlet ind; ere disse

ikke tilstrækkelige, maae Karlene tillægge det Manglende. Dette Gilde er i det Hele med Beværtning og Alt ligesom Sommergildet. Saadanne Sommerfester ere i det Hele til megen Tidsspilde saavel for Husbond som for Tjenerne i den By, hvor de foretages.

Den her anførte Viemose-Opsskrift 1848 har den Ejendommelighed i Modsætning til de øvrige Opsskrifter i Syd-sjælland, at den giver os den sjællandske Udformning af Majvisen i fuldstændig Skikkelse. Vi ved med Sikkerhed, at den typisk sjællandske Udformning af Majvisen „Alverdens Skaber med god Besked“ stammer fra en bestemt Mand, den fynske Præst *Peder Jensen Roskilde*. Han var født den 6. April 1575 i Roskilde, han blev 1601 Sognepræst i V. Hæsing og Lyndelse paa Fyn og skal være død 1641. Originaltrykket af hans „Ny Majmaaneds-sang“ er forsvundet og formodentlig en Række senere Tryk fra hans egen Levetid. Det ældste kendte Tryk stammer fra 1646 og findes som Unikum i Karen Brahes Bibliotek i Odense. Det er dog ret let at gøre sig kendt med det. Det er gengivet i C. W. v. Sydows lille Bog om de skaanske Majskikke: „God Afton om I hemma är!“ en Studie över de nordiska Majvisorerna“, Malmø 1917. Jeg gengiver Tittelen paa det ældste kendte Tryk med nymodens Retskrivning:

„Ny Majmaaneds Sang/ med hvilken retsindige Christne kunde ønske sig af deres himmeiske Herre den lystige Sommers Velsignelse til deres legemlige Nødtørftighed/, besluttet med Herrens Bøn. At synges som: Husbonde, om Du hjemme est/ Maj vær velkommen/ etc. Ungdommen besynderligen paa Landsbyerne til Villie/ at bruges i Stedet for den gamle letfærdige Majmaanedsvisen. Digtet og moduleret af P. J. R., Prentet Aar 1646“. Med andre Ord den fynske Præst Peder Jensen Roskilde har villet fortrænge en ældre, efter hans Mening letfærdig Majmaanedsvisen, som Ungdommen havde brugt, naar de førte

Sommer i By. Denne Vise har rimeligvis begyndt som en tilsvarende skaansk Vise.

Husbond, om I hjemme er
Maje vær velkommen.
Forlad os, om vi vække jer
Sommeren er liflig for Ungdommen.

1646 Trykket af Peder Jensen Roskilde Ny Majmaanedssang indeholder 1) Den egentlige Majvise med 25 Vers, og 2) den tilhæftede „Herrens Bøn“ med 10 Vers, ialt 35 Vers. Jeg anfører, til Sammenligning med Viemose-Opkriften, første og sidste Vers af P. J. Roskildes Nye Majmaanedssang I, første og sidste Vers af „Herrens Bøn“ med nymodens Retskrivning.

Al Verdens Skaber med god Besked,
Hør det som vi bede,
Du haver alting vel beredt,
Vær os alle en naadig Gud med Glæde.

25.

Det alt vi bede i Jesu Navn,
Vi slutte i Herrens Bøn vort Gavn.

HERRENS BØN.

1.

O Fader vor i Englechor,
Vi ere dine Børn paa Jord.

10.

Hertil vi os forlade vist,
Hør det som vi bede,
Og Amen svar ved Jesum Christ,
Vær os alle en naadig Gud med Glæde.

Sammenligner vi Viemoseopskriften fra 1848 og det gamle 1646 Tryk af P. J. Roskildes nye Majmaanedsvise, er Overensstemmelsen forbløffende stor. Viemoseopskriften har mærkelig nok glemt *med Glæde*, saa sidste Led af Omkvædet lyder „Vær os alle naadig Gud“, men ellers følger Viemoseopskriften troligt sin gamle Kilde. Vers

1—24 svarer nøje til Roskildes Viser Vers 1—24, saa kommer der fem Vers, Viemose Nr. 25—29, hvortil Roskilde 1646 intet tilsvarende har. Viemose Vers 30 svarer nøje til Roskilde V. 25. Viemose Vers 31—40 svarer nøje til Herrens Bøn Vers 1—10 bortset fra, at Viemoseopskriften kan være mere eller mindre forvansket, og at der i Tidens Løb er sket visse Modernismer i de forskellige Optryk. Størst er Forskellen mellem Herrens Bøn Vers 8 og Viemose Vers 38. Dette Vers lyder hos Roskilde saaledes uden Omkvæd:

Og fri os fra den onde Troid
fra Synden slem, og hendes Sold.

Hvor Meningen i Viemoseopskriften er ved at glippe, finder man den rette Sammenhæng hos P. J. Roskilde 1646, saaledes i følgende Vers:

4.

Vor Skov og Mark sig fryde smukt
Valborg bær Løv og Græs med Frugt.

5.

Den lille Lærkes liflig Klang
dig lover (d. v. s. priser) med Majmaaneds Sang.

19.

Velsigne ferske og salte Vand
med Sild og Fisk for Kvinde og Mand.

I det hele taget kan vi sige, at den personlige digteriske Indsats hos Peder Jensen Roskilde næppe er stor. Helt paa hans egen Kappe kommer Versificeringen af Fædervor „Herrens Bøn“, og de nye Omkvæd: „Hør det vi bede/ Vær os alle en naadig Gud med Glæde“. Men hans NyeMajmaanedsang I bærer i sig selv et saa folkeligt sjællandsk Præg, at der er Grund til at antage, at Peder Jensen Roskilde ovre paa Fyn har villet fortrænge en Majmaanedsvisen af fynsk Præg med Forherligelse af Ungdommens Livslyst i det vaagnende Foraar med den mere adstadige sjællandske Vise, han kendte fra sin Hjemegn. I

alle Tilfælde har P. J. Roskilde truffet sine sjællandske Landsmænds Smag, hans „Nye Majmaanedsang“ er blevet den af sjællandske Bønder elskede gamle Majvise, som priser Alverdens Skaber for alle de gode Gaver, han lader vælde op af Sjællands Muld, og hvis Kærne er Vers 7.

For dig vi bære Maj i Gaard,
velsign os med et frugtbart Aar.

Denne Majvise havde kun den Fejl, at den var lovlig lang, og derfor bliver der digtet nye Majviser paa Sjælland, vi skal senere gøre Bekendtskab med en Majvise fra Snesere 1834, en Sommervise fra Stevns 1840 og Pigernes Sommervise fra Vallø, ligesom man paa Møn har en særlig „Pinsevise“, hvoraf vi kun kender Begyndelsen. Men paa et Tidspunkt i sin Udvikling var den egentlige Majvise + dens Tillæg Herrens Bøn, ikke lang nok, og den blev udvidet med nogle Strofer med Bønner for Konge og Øvrighed. Disse Bønner varierer ret stærkt i Trykkene af Majvisen fra Frederik den Femtes til Frederik den Sjettes Tid. Vi har saaledes et Tryk, gengivet i Thieles Danske Folkesagn 1818 I S. 150 flg., der foruden de til vor Viemoseopskrift Vers 25—29 svarende Bønner til Fordel for Kristenhed og Øvrighed (V. 25), for Kongen, for Dronningen og for Landets Raad har fem nye Strofer med Bøn for den kongelige Familie saa tydeligt adresserede, at vi tydeligt kan genkende Kong Frederik den Femte, hans anden Dronning Juliane Marie, Enkedronning Sofie Magdalene, den lille Kronprins Kristian den Syvende, Arveprins Frederik og fire kongelige Prinsesser. Arveprins Frederik var født den 11. Okt. 1753, og Visen i Thieles Tryk afspejler da Forholdene i den danske Kongefamilie omkring Aar 1755—1760. I Pigernes Sommervise fra Vallø vil vi siden faa se, at man her beder for Frederik den Sjette, hans Dronning og hans tre Døtre. Derimod er det ikke let umiddelbart at fastslaa, hvilken Konge og Dronning Viemoseopskriften, Vers 26—28, tænker paa.

Gennemgaar vi nu de eksisterende Flyvebladstryk af Sommervisen fra Frederik den Femtes, Kristian den Syvendes og Frederik den Sjettes Dage for at fastslaa Viemoseopskriftens Kilde, kan der næppe være Tvivl om, at Kilden maa være det Tryk, som Bogtrykker L. N. Svares Enke har udgivet, mens hun havde Bogtrykkeri i Kannikestræde 39. Trykket er udateret, men betegner sig som trykt af L. N. Svares Efterleverske, Kannikestræde 39. Vejviseren for København for 1782 oplyser, at Bogtrykker Svares Enke bor Skindergade 76. Vejviseren for 1783 er gaaet tabt, men Vejviseren for 1784 oplyser, at Bogtrykker Svares Enke bor Kannikestræde 39. Her findes Trykkeriet i de følgende Vejvisere til 1797. I 1798 nævnes det som ejet af Bogtrykker H. L. S. Winding. I det kongelige Bibliotek (Kat. 46, 147) findes et lille Tryk „ved Madam Maren Svares Grav den 21. Junii 1797. I en af Mindesangene skildres hun som en gammelKvinde, der „togang’ Flammer saae en Kongestad opluge“ altsaa Brandene 1728 og 1795. Bønnerne for Øvrighed og Kongefamilie har i Madam Svares Tryk følgende Ordlyd:

25.

O Gud! bevar din Christenhed,
Hør det som vi bede!
Saa og vor kiere Øvrighed,
Vær os alle en naadig Gud med Glæde.

26.

Bevar, o Gud! vor Konge vel,
Velsigne ham til Liv og Siel.

27.

Og frie Ham fra biodig Krig,
Fra Krankhed og den dyre Tid.

28.

For vor Dronning vi bede ret,
Gud gjøre Hendes Hjerte let.

29.

Vor Konges og vor Landets Raad
Gud være med dem i Raad og Daad.

30.

Det alt vi bede i Jesu Navn,
Hør det som vi bede!
Vi slutte i Herrens Bøn vort Gavn,
Vær os alle en naadig Gud med Glæde.

Alle de øvrige Tryk er langt mere vidtløftige i deres Bønner for Kongefamilien med Undtagelse af Trykket i Thieles „Liden ny Vejrbo“ 1779, hvor de fylder fire Vers, idet Bønnen for Dronningen mangler, men her mangler ganske „Herrens Bøn“ (se Nyerup og Rasmussen: Udvalg af Danske Viser, 1821, I S. 282—88, Nr. 56).

Desværre har Madam Svare ikke dateret sit Tryk, men i hele hendes Tid var Landet uden Dronning, da Caroline Mathilde var død 1775 og Kronprins Frederiks Gemalinde, gift 1790, først blev Dronning 1808 ved Kristian den Syvendes Død. Madam Svare har rimeligvis ret tankeløst optrykt et ældre, nu ukendt Tryk fra Kristian den Sjettes Tid. Den noget kølige Tone i Omtalen af Kongefamilien, saa helt forskellig fra Stroferne i Visen fra Frederik den Femtes Tid (se Thiele: Danske Folkesagn I, S. 151) synes at passe bedst paa denne Konge og Dronning. Fra Frederik den Fjerdes Tid har vi et dateret Tryk 1723 i den oprindelige Form uden Bøn for Øvrighed og Kongefamilie. Hvis det er rigtigt, saa er Sofie Magdalene den Dronning, Digteren bede om „Gud gøre hendes Hjærte let“. I Trykket fra Frederik den Femtes Tid hedder det:

Du tog vor Landets Moder hen,
Og gav os strax en god igen.

For vor Dronning vi bede ret,
GUD gjøre hendes Hierte læt.

Paa ganske yndefuld Maade nævner Viseforfatteren den nye Dronnings lille Søn, den senere Arveprins Frederik.

Velsign og Prins Friderich,
Og see til Ham hvert Øyeblik.

Vender vi nu tilbage til Viemose-Opskriften 1848, saa kan vi til allersidst fastslaa, at Optegneren i 1848 ikke har Madam Svares Tryk for sig, for saa vilde det være blevet gengivet ordret, saaledes f. Eks. første Vers.

Al Verdens Skaber med god Beskeed,
Hør det som vi bede!
Du haver alting vel bereed.
Vær os alle en naadig Gud med Glæde.

Sommervisen er lært udenad efter dette Tryk, og alle dets 30 + 10 Vers er gengivet efter Hukommelsen i ganske samme Orden som i Madam Svares Tryk fra Tiden omkring 1784. Var Trykket yngre, var Kronprins Frederik, Bøndernes trofaste Ven, utvivlsomt blevet nævnt med Hengivenhed som i de yngre Tryk fra hans Tid af Majmaanedsvisen.

Det andet Hovedvidnesbyrd om Sommer i By-Skikken fra Sydsjælland for ca. 100 Aar siden stammer fra Rønnebæk fra Næstved, og det er trykt i Frk. Franzisca Carlsens kendte Bog „Noget om og fra Rønnebæk Sogn med Rønnebæksholm“, 1861, Side 57—62. Frk. Carlsens Hovedkilde er en gammel Mand i Rønnebæk Per Hendrik, født o. 1769 i Rønnebæk, og det repræsenterer altsaa Skikken omkring 1780 og følgende Tid. Vi anfører den værdifulde Beretning i sin Helhed.

Naar det nærmede sig Maidag eller Voldermisse, begyndte de i Rønnebæk Sogn at lave til at ride Sommer ad By, og det gik saaledes til. 8—10 Dage før Maidag samlede alle Bymændene i en Gaard, hvor Karlene gav dem Gilde og de fik da $\frac{1}{2}$ Td. Øl og 3—4 Potter Brændeviin, men saa skulde de ogsaa give Karlene Lov at sinke Tiden ved at lave til og at ride Sommer ad By. Naar Karlene havde faaet denne Forlov, valgtes en af Mændene til Skaffer og en af Karlene til Skafferdreng. Hos Skafferen i *Skaffergaarden*, som hans Gaard Somren over kaldtes, samlede nogle Dage efter Karlene og sendte der-

fra Skafferen og Skafferdrengen ud til alle omliggende Herregaarde og til Næstved og bad om Forlov Maidag at komme og ride Sommer ad By. Først gik de til deres eget Herskab paa Rønnebæksholm, og der bad de om et Maitræ, som var en ung klein Riisbøg, som de saa en af Dagene lod hente og opstille paa Maibænken*), en Jordforhøining omsat med Steen, som stod inde i Byen et Sted paa Gaden. Naglet fast til denne unge Bøg høit oppe mod Toppen blev sat en udskaaret Træhest med en Karl paa, som var udpyntet med tvende grønne Krandse. Denne udskaarne Rytter kaldtes *Skafferdrengen*. I disse Dage, som gik forud for Maidag, smykkedes fire lange Stænger, de to med en fiirkantet Pynt og de to andre med en flad Pynt for oven. Disse Stænger kaldtes *Blus* og var meget kostbare, men Pynten gjemtes ogsaa fra Aar til Aar. Sølv og Guld og farvede Baand og kostbart Silketøi og Fløiel bestod Pynten af. Ofte blev denne Pynt syet af den Brændeviinsbrænders Kone i Næstved, hvor Byens Mænd tog deres Brændeviin, men Byens Piger havde nok at gjøre, selv om de ikke syede Pynten til Blussene, for de skulde pynte Hattene for Karlene og de unge Mænd, som havde Lyst til at ride med. Til dem brugtes baade Sølvkjeder,

*) I Svend Grundtvig: Gamle Danske Minder, III S. 61, Nr. 34 nævner Frk. Franzisca Carlsen, at der i gamle Dage stod et Majtræ i Rønnebæk By, og derved laa der en stor Sten, der blev kaldt Madbænken (d. v. s. Majbænken). Her samledes Bymændene, naar Oldermændene tudede i sit Horn og havde noget at sige dem. Der fortælles derefter et Sagn om, hvorledes Oldermændene Povel Andresen binder Kong Valdemars to sorte Hunde med gloende Øjne og ildrøde Tunger til Majtræet paa Kong Valdemars Bud. Men Hundene slider i Lænkerne og faar til sidst Træet revet op og slæbt udenfor Byen, hvor det findes næste Morgen. Sagnets Virkelighedsgrundlag er naturligvis en vældig Storm, der væltede Majtræet med Rode. Et nyt Træ er ikke blevet plantet. Det erstattedes derfor hvert Aar af et nyt Majtræ opstillet paa Majbænken, Rønnebæk By Midtpunkt.

Guldfletter og farvede Baand, og de hvide Skjærf, som Karlene havde fra høire Skulder til venstre Hofte, maatte Pigerne ogsaa lave i Stand og mange røde, blaa og grønne Baand, som blev bundne Karlene om Armene, gjorde de ligeledes istand, men Hestene pyntede Karlene selv med flyvende Baand i Halen og Manken af Sølv og alle Farver.

Atter nogle Dage efter at de havde faaet Forlov at ride omkring til Herregaardene og Byen, samledes Karlene og de unge Mænd i Skaffergaarden og drog derfra afsted med Tromme og Violin foran. Saa gik Toget fra Gaard til Gaard med Musik og Sang, for i hver Gaard sang de *Maivisen* og Skafferen var Forsanger. Alle Steder fik de Noget, baade Penge og Mad, hvilket sidste de bar hjem i en eller flere store Kurve, som Karlene havde paa Armen. Dette Tog kaldtes „at gaae om at qvæde“, og fra det kom de aldrig hjem før ud ad Aften. I Skaffergaarden bragtes Maden og Pengene ind, og her holdt de dem saa lystige ud ad Natten. I Skaffergaarden blev Øllet brygget, Brødet og Kagerne bagt til det forestaaende Gilde og Skafferen maatte sørge for, at Alt var i Orden; men Skafferdrengen havde han Lov til at bruge til al Slags Haandsrækning.

Endelig naar den længe ventede Maidag nærmede sig og det blev henad Aften før Maidag, stod Trommeslageren paa Maibænken og trommede Folk sammen, og alle Karle og Piger og de unge Mænd samledes da i Skaffergaarden. Herfra droge de Alle ned i den grønne Eng med Trommen foran; naar de kom der, sattes Trommen paa Jorden og alle Mænd og Karle sloge Kreds om den, faldt paa Knæ og ofrede Penge paa den. Naar alle havde ofret, maatte en af Karlene tage Trommen og skrabe Pengene til sig, saa var han dette Aar *Maigreve* og skulde betale $\frac{1}{2}$ Tønde Øl, 2 Potter Mjød til Pigerne og 2 Potter Brændeviin til Karle og Mænd. Naar den ene af Karlene var bleven Maigreve, hængte Skafferen to grønne Krandsse om ham over Kryds paa Brystet og Ryggen, men Pigerne

slog Kreds om ham, og han tog sin ene Krands af og søgte at hænge den om en af Pigerne, men det var just ikke altid, at Pigerne vilde tage imod den, dog fik han tilsidst sin Krands hængt over Skulderen paa en Pige, som da var hans *Maiinde* og skulde hjælpe ham med at skaffe Øl, Mjød og Brændeviin. Naar Maigreven og Maiinden var valgte, gik de foran og alle de Andre under Trommeslag tilbage til Skaffergaarden, hvor Loen var pyntet med Grønt og Blomster, saa den saae ud som en deilig Løvsal. Herinde var Musik, og Dandsen begyndte med, at Maigreven og hans *Maiinde* de dandsede foran. Til den lyse Dag varede Lystigheden, saa kom Mændene med de smykkede Heste, og Pigerne pyntede Karlene og de unge Mænd.

Ved Solopgang satte Toget sig i Bevægelse, Skafferen og Skafferdrengen rede foran og denne Sidste maatte afsted at melde Togets Ankomst, hvor de skulde ind. Efter dem fulgte Musikken, 2 Violiner, 1 Tromme og 1 Klarinet, derefter Maigreven og i Midten bares de fire Blus. Karlene og de unge Mænd rede baade foran og bag efter Blussene. Naar de kom til et Sted, hvor de skulde ind, slog Skafferdrengen tre Knald med en pyntet Pidsk, han havde med, og red saa ind at melde Toget. Under Trommeslag og Musik drog de ind i Gaarden og her sang de Maivisen med Skafferen til Forsanger. Denne smukke gamle Maivise begyndte her i Egnen saaledes „Du lille Lærkes liflig Klang, Hør det, som vi bede: Vi love Dig med Maimaaneds Sang, Vær os Alle en naadig Gud med Glæde“. Af de Brokker Gamle Pe'er Hendrik kan huske af Visen, kan vi fastslaa, at det drejer sig om Peder Jensens Roskildes Majvise med de i Frederik den Femtes Tid skete Udvidelser med Bønner for „Kongen, Præsteskabet, Ridderskabet og Bønderne“, men om Visen ogsaa indeholdt den rimede Herrens Bøn (S. 137) er ganske usikkert.

„Naar Sangen var forbi, og de vare staaede af Hesten, dandsede de med Gaardens eller Byens Piger, som kom til for at faae dem en Dands, og hængte grønne Krands

om dem. Derefter fik de Mad, Kage og Viin, og før de drog bort, fik de ogsaa Penge. Undertiden samlede de saaledes paa denne Dag 60 Rdl., som de betalte Maigildet med og alle Forberedelserne til de ugentlige Sommergilder i Skaffergaarden. Saaledes gik det fra det ene Sted til det andet, og naar de drog ind gjennem Næstved, hængte de først en grøn Krands paa Hovedvagten, det var, siger gamle Pe'er Hendrik, til Ære for Kongen, saa red de fra Gaard til Gaard, først hos de Fornemme og siden hos de Ringere, hvor de vilde have dem. I Rønnebæk var de inde i Præstegaarden, og naar de kom igjennem en By, red de rundt om Maibænken, og var der Kro i Byen, red de ogsaa derind. Mad og Drikke fik Karlene og Mændene nok af, men de stakkels Heste fik sjelden noget, før de ud ad Natten, sædvanlig henad Kl. 1—2, kom hjem igjen til deres egen By, hvor saa de ældre Mænd stod ved Maibænken og toge imod Hestene.

Dermed var Festen forbi, men næste Søndag stod Trommeslageren igjen paa Maibænken og trommede Unge og Gamle sammen, og de Unge, baade Karle og Piger, med Maigreven i Spidsen, og Trommeslageren med dem, løb til den Gaard eller det Huus, hvor Maiinden havde hjemme; naar de fik hende med dem, gik det afsted til Skaffergaarden, hvor Loen og Stuerne var pyntede, og enhver, som havde Lyst, kunde gaae ind og faae dem en Dands i Loen eller den ene Stue, hvor der paa begge Steder var Musik og Mennesker nok. I den anden Stue og undertiden i en Lo endnu var der Borde og Bænke, hvor der spilledes Kort og førtes Snak og hørtes munter Spøg hele Natten igjennem. Saaledes gik det til i Skaffergaarden hver Søndag saa lang som Somren var, lige til Kornhøsten begyndte, da stod Trommeslageren ikke mere Søndag Eftermiddag paa Maibænken og kaldte Folk sammen til Lystighed, men saa havde de efter det strænge Høstarbeide andre Fester. Ved disse ugentlige Sommergilder vankede ingen Mad, uden den hvert Enkelt tog med hjemme fra“.

Vi har nu fremlagt fire af Hovedvidnesbyrdene for Sommer i By-Skikken i Sydsjælland. Vi kommer nu til det femte Hovedvidnesbyrd for denne Skik, Snesere Sogn ved Præstø. Her har vi Efterretninger fra Samtiden ved Pastor O. D. Lytken i Mern, og i Mands Minde 50 Aar senere ved Lærer Peter Jensen i hans Bog om Snesere Sogn 1884.

Pastor Otto Didrik Lytkens første Beretning forefindes i Dansk Folkeblad I 1836 den 8. Januar Nr. 39 i en Artikel „Om den danske Landalmues Forlystelser og Gavnigheden af at nogle af dem hævedes og forædledes“. Jeg forudskikker den Oplysning, at Pastor O. D. Lytken var født $\frac{24}{10}$ 1793 i Lumby ved Odense, at han havde været Præst i Norup, Nordfyn fra $\frac{5}{12}$ 1821, og at han havde været Præst i Mern fra $\frac{7}{6}$ 1825. (Se nærmere Aarbogen 1933, S. 68—71). Han giver følgende Fremstilling 1836:

„Som den smukkeste af Landalmuens Forlystelser ville vi først omtale den gamle Skik, som dog hidtil endnu har vedligeholdt sig i Sjælland og det tilgrænsende Møen, at føre Sommer i By. Om den nogensinde har været almindelig i hele Danmark, da maa den være meget aftagen; thi i Fyen har jeg aldrig seet denne Festlighed, fra Jylland har jeg aldrig hørt den omtale, og her i Sjælland havde jeg boet i 8 Aar, førend den nogensteds paa denne Egn, som mig vitterligt er, blev foretagen. Indtil for 2 Aar siden kjendte jeg den derfor alene fra Visen om skjøn Sired; og da det rimeligviis kan være Tilfældet med Flere, vil en kort Beskrivelse maaskee ikke være overflødig. Strax efter Pintsen forene de unge Karle fra en eller flere Byer sig om at udføre en Sommerby-Stads. En af de mest anseete og belevne vælges til Skaffer eller Anfører, en anden til Maigreve, en tredie til Skafferdreng og 6 eller 8 til Blusbærere. To Heroider sendes iforveien ud, og stikke om Natten eller om Morgenen tidlig en Maigreen, 5: en grøn Bøgegreen, i Taget over hver Port til Tegn, at Sommerskarle kunne ventes. Om Morgenen forsamler Skaren sig

i Gildeshuset, og begynder derpaa Toget i følgende Orden. Først kommer Skafferen, hvidklædt og smukt pyntet ligesom de andre, men udmærket derved, at han rider paa den smukkeste og rigeligst pyntede Hest, og at han i Haanden fører en Skafferstok, der er rigt prydet med Søvlænker og Sølvhovedvandsæg. Dernæst rider Maigreven og Skafferdrengen, udmærkede derved, at de hver have to korsviis anbragte Krandsse over Skuldrene. Efter dem følge Musikanterne, spillende paa Klarinetter eller Violiner, ligeledes til Hest, og siden Blusbærerne, der hver fører en Stok i Haanden, der er behængt med Silketørklæder, Baand o. s. v. Toget medbringer desuden flere grønne Krandsse, af hvilke den ene, som er fortrinlig udpyntet, af Maigreven gives til den Pige, som han kaarer til sin Maiinde, de øvrige gives til de Koner eller Piger, som de ville indbyde til Gilde, eller ønske at vise Ære. Hvor Maigrenen ikke er tagen bort fra Porten, drage de ind, og efter at have runderet i Gaarden, synge de deres Sommervise eller dog nogle Vers deraf, dandse et Par Dandse med Gaardens Piger, bevæertes med Hvedebrød og Brændeviin, modtage en Gave til Hjelp til deres Gilde, som bevares af Skafferen, hvis Bestilling det desuden er, paa ethvert Sted at holde en kort Tale ved Ankomsten og en lignende ved Bortgangen. Det sidste kaldes at takke af. Ved Gildet skal Maiinden dandse hele Tiden, og Den, paa hvis Hoved hun lægger sin smuktpyntede Blomsterkrands, maa dandse med hende, og derhos betale Æren med nogle Skillinger, som ligeledes anvendes til Gildet.

For et Par Aar siden holdt Karlene fra Snesere Sogn en meget brilliant Sommerby-Stads, hvorved de sang følgende af dem selv forfattede Vise:

Venner vi istemme vil en Sang,
Den til Ære for Naturens Skaber;
Han, som giver os en Sommer mild og lang,
Og den kolde Vinter fra os tager.

Sommeren vi nu begynde vil,
Og meddele eder vore Glæder;
Vær saa god' at høre paa vor Sang og Spil,
Alle de, som her nu er' tilstede.

Sommeren os ret fornøje kan,
Naar vi os kun rigtig vil betænke.
Gud! giv Fred og Frugtbarhed i hvert et Land,
Saa kan Næringsсорger ingen krænke.

Vi os glæde ved Kong Frederik,
Han er os en god og naadig Konge,
Dannemark ved ham en stor Velgjerning fik,
Ham vi aldrig g'emme, naar vi sjunge.

Sommeren kan glæde hver en Sjel,
Som er skabt og er omkring paa Jorden;
Derfor den Almægtige vi takke vil,
Han som holder Alting i sin Orden.

Vi vil takke dem, som der [Lov] os gav,
Dem den gode, høivelbaarne Greve!
De gav os Forlov at glæde os idag,
Vi vil ønske, de maa længe leve!

Vi os fryde ved vor Øvrighed,
Som os ei misunder vore Glæder;
Og til Ære for vort Danmarks blide Fred
Have vi besmykket vore Klæder.

Vi har en Maigreve i vort Lag,
Og han søger efter en Maiinde;
Hvis saa er, det lykkes kan for ham idag,
Vil han vistnok see han en kan finde.

Hvis det er, vi finde en hos dem,
Vilde det os være en stor Glæde.
Deres Skaal vi drikke, naar vi komme hjem
Og dem sætte paa det første Sæde.

Nu vi slutte vil vor Glædes Sang;
Dog med dem, som er blandt os tilstede,
Vi vil fryde os ved Instrumenters Klang;
Vær med os vor Gud i al vor Glæde!

Det nysnævnte Sommertog, som man ikke nylig havde seet Mage til her paa Egnen, vakte megen Dceeltagelse, og blev af Egnens Honorationer betænkt med saa rige Gaver, at dersom Rygtet ellers ikke har overdrevet, udgjorde den indsamlede Sum mere end Totalbeløbet af et Halvaars Løn for alle de deeltagende Karle. Saa agtværdig end den Følelse var, som fremkaldte denne Gavmildhed, saa var den dog for stor: thi Contrasten imellem det, som disse Karle ved et halvt Aars Arbeide kunde erhverve, og det, som de paa eengang fik ind ved et Optog, var altfor skærende. Desuden vare de forlegne ved Anvendelsen, da de ansaae sig pligtige at bruge alt det Indkomne til idel Lystighed; og Tilladelse til lignende Festlighed vil maaskee for Fremtiden vanskeligere blive given, fordi vedkommende Øvrigheder ville frygte for, at dens Meddelelse vilde medføre en altfor stor Æres-Udgift for Egnens mere anseete Beboere.“

I sin Bog Præstøe Amt 1839, S. 39—40, skriver Lytken om Skikken: „Den har enkelte Gange i de senere Aar været fulgt her i det sydlige Sjælland, omtrent paa samme Maade som her er beskrevet*). Et Sommerbye-Ridt som Snesere Sogns Karle for nogle Aar siden foretog, vakte megen Sensation her paa Egnen, da baade Karle og Heste vare nette og rigt pyntede. De sang da en Sommer-Vise, der efter Rygtet skal være forfattet af en af Karlene selv, hvilket efter indvortes Kriterier ogsaa synes troligt. Da en Vise af denne Art, der er voxet paa Bondestandens egen Grund, er et Produkt, hvorfra med Føie kan sluttes til den Grad af aandelig Udvikling, hvorpaa denne Stand staaer her paa Egnen, hid sættes den her saaledes som mine Børn have lært den af Bønderpigerne“. Lytken anfører nu Visen, som han allerede har anført den i Dansk Folkeblad 1836.

Langt udførligere er Skildringen af Sommer i By-Stadsen i Snesere skildret i Peder Jensens Bog Optegnelser

*) Efter Johan Paludans Bog om Møen II 1822, Side 280—81 (se her S. 184 f.).

om Snesere Sogn (navnlig i de sidste 2 Aarhundreder) 1883, Side 453—57. Forfatteren*) var født i Næstelsø Sogn $\frac{4}{9}$, 1846, og havde været Lærer i Snesere Sogn siden 1870. Kilden for hans Skildring er altsaa Sognets Overlevering om den straalende Sommerfest i 1834.

„Sommerstadsen holdtes omtrent hvert Aar i hele forrige Aarhundrede; skjødes der et enkelt Aar over, blev i det mindste Majtræet i hver By prydet med Flag og brogede Tørklæder, og Ungdommen dansede omkring Træet i den lune Majmaaneds-Sommernat. Nu har der ikke været Sommerstads her i Sognet siden 1834 — altsaa i snart et halvt Aarhundrede — men nævnte Fest skal ogsaa have været i den Grad smuk og vellykket, at den hos gamle staar med et lige saa kjært som levende Minde fra deres Ungdomsdage, hvorfor vi tillade os at benytte den til Skildringen af en saadan overleveret Skik fra Forfædrene.

Nævnte Sommer-Stads bestod af omtrent 30 pyntede Karle fra forskjellige Byer i Sognet. Forrest red *Skufferen* eller *Forrideren* (senere Gaardejer i Sjolte N. J.). Han var iført en hvid Trøje pyntet med Silkebaand, hvorpaa var anbragt en Mængde smaa „Hovedvandsæg“ (Bud-diker) og ensartede smaa Sølvknapper; alle de pyntede Silkebaand og Stykker endte nedenfor et pyntet Livbælte — som var spændt foran med et stort Sølvspænde, og hvorved disse sammenholdtes — i Sløjfer og Døller. Epauletter paa Skuldrene og en høj Hat paa Hovedet, sidste var pyntet med Sølvspænder og lange Sølvlænker, der laa ud over Hatteskyggen; Guldgaloner paa Benklæderne og korte Halvstøvler med Sølvspor. Hesten — en graa Hoppe — var ogsaa overordentlig pyntet, særlig Bringen og Lænden, med Sølvspænder og Knapper, sammensat til alle Slags Figurer, men især Tensen; paa denne var anbragt 15 smaa „Hovedvandsæg“ foruden et meget stort som en Blinker eller Top midt imellem Ørene, men det allerpræg-

*) Sml. Præstø Aarb. 1921, 102 f.

tigste var dog *Skafferkosten*, som Skafferen holdt i den højre Haand, og med hvilken han hilste enhver, som Selskabet mødte, den var ligeledes pyntet med brogede Silketørklæder og smaa „Hovedvandsæg“ samt med en Mangfoldighed af fine Søvlænker, der hang ned over Haanden og aldeles skjulte denne; øverst i Skafferkosten var anbragt en Sølvsvane i blaat Tyll, hvilken gyngede frem og tilbage ved Haandens Bevægelse, saa det saa ud, som om den svømmede i et Vand. Efter Skafferen red 8 *Blusførere*, pyntet i samme Smag som denne, dog ikke saa prægtig, uden Epauletter og med røde Galloner paa Benklæderne, men med Silkesløifer paa Bryst og Ryg. Blussets øverste Del dannedes ved 2 i en Cirkel bøjede tynde Vidier eller Spanskrør, anbragte gennem Stangen i en ret Vinkel mod hverandre, og omvundne med røde og blaa Silketørklæder ligesom en Ballon eller Kugle, pyntet med Baand, Sløjfer og nedhængende Søvlænker samt 4 rød- eller blaamalede Fugle af Træ, en paa hver af Ballonens fire Sider; desuden var der paa de to forreste Blus anbragt Kongens Navnetræk med en Krone over af Sølv. Blusstangen var 4 Alen lang og stak i et Hylster ved Stigbøjlen for at Blusførerne bedre kunde styre den lange Stang. Imellem de to forreste Blusførere red *Majgreven* (Ungkarl N. L., Smidstrup), pyntet som disse, men desuden med 2 smukke Kranse anbragt paa Kors over Skuldre og Bryst, hvoraf den ene var tiltænkt *Majinden*, naar han fandt en saadan. Blusførerne gjorde endvidere Tjeneste som Sangere. Derefter red to *Tamburer*, ligeledes pyntede saa vel som deres Trommer; imellem Tamburerne red de 2, som førte Musikkens Heste, og som kaldtes *Musikførerne*. Efter disse kom det øvrige Følge, pyntet saa godt enhver formaaede og i samme Smag. Stadsen sluttedes af *Bagrideren* eller *Skafferdrengen* (senere Gaardmand i Sne-sere Mads Christensen) almindelig en ung Karl eller Knøs, pyntet som Blusførerne, men uden Blus; dennes Bestilling var at jage forud og begjære Tilladelse for Selskabet til at

vide Stadsen og tillige som sidste Mand at takke for Modtagelsen, naar det forlod Gaarden. Denne Bestilling var meget besværlig, især i en By, da det saa gjaldt om at skynde sig, for at komme foran til næste Gaard. Naar Selskabet var kommen ind i en Gaard holdt Skafferen omtrent følgende Tale:

„God Dag! god Dag! Værs'god! vil I skaade (skue) vores Lag, vores Skaffer og vores Skafferkost, vores Majgreve, vores Blus og vores Blusførere samt vort øvrige pyntede Følge!“ Derefter afsang Sangerne den allerede af Pastor Lytken anførte Vise*), der skal være forfattet af Forrideren, altsaa senere Gaardejer Niels Jensen i Sjolte.

„Efter Sangen stod Selskabet af Hestene og begav sig op i Storstuen, hvor de 4 af Blusførerne stillede sig hver med sit Blus i Stuens Hjørner, medens det øvrige Følge dansede med de i Gaarden værende Koner og Piger; særlig gjaldt det for Majgreven at danse med hver Dame paa Gaarden. Paa den dansende Dame hængte han den ene Krans, som han altid modtog tilbage med en lille Pengegave. Endelig oprandt det Øjeblik — almindelig et af de sidste Steder — da Majgreven valgte sin Majinde blandt de forventningsfulde Piger, som paa det sidste havde fulgt Stadsen fra Gaard til Gaard; hun beholdt saa Kranzen og dansede en Extradans til med sin Majgreve under Selskabets Jubel. Om Aftenen hentedes hun — pyntet med Kranse og straalende som en Grevinde — til Gildesgaarden af det hele Selskab med Musik i Spidsen.

Efter at Selskabet havde moret sig med Dansen, var skænket og havde modtaget Foræringer, brød det op og steg til Hest, men forinden holdt Skafferen omtrent følgende Tale:

„Nu vil jeg for mig og paa hele Selskabets Vegne af-

*) Peder Jensens Gengivelse af Visen svarer meget nøje til O. D. Lytkens. Stroferne er trykt i to Langlinier hver, og har enkelte afvigende og bedre Læsemaader. Vigtigst er Afvigelsen i næstsidste Vers: „Hvis saa er, han finder en hos dem.“

lægge min inderligste Tak for Skjænk og Gave og ønske, at Forsynet vil skjænke os Landefred og Jordens Frugtbarhed, at det maa gaa Hans Majestæt Kongen, og Landet vel, saa gaar det ogsaa os vel. Tillige beder jeg, om de vil bære os som Gjæster i vor Glædes Selskabsgaard, som er bestemt hos N. N. i N. (i 1834 Gdr. Peder Rasmussen, Snesere) enten i Aften eller i Morgen Aften, hvilken de selv synes. — Have de Børn, store eller smaa, da lade dem alle med gaa, alle deres Tjenestefolk lige saa! Skjænkere og Musikantere have vi i Gildesgaarden, som skal opvarte og fornøje enhver paa bedste Maade, til vi komme hjem, saa skal enhver af os opvarte paa bedste Maade, om Gud vil, vi kan!“ —

Selskabet udred tidlig om Morgenen 2. Pinsedag gennem Brøderup og Sjolte til Lindersvold og Strandegaard. Amtmanden paa Lindersvold (Grev Hans Schack Knuth) vilde strax aftakke Selskabet og sagde: „Holdt, Børn! Tak, det er nok!“ men saa afsang man Verset til hans Ære, og nu stod han ganske stille og hørte Sangen til Ende; den blev nok ogsaa sunget smukt af Selskabet, blandt hvilke vare flere gode Sangere. — Efter et kort Hvil i Elmue gik Toget langs Stranden, hvor der var rejst Æreporte ved Sjolte- og Smidstrupvejen, til Præstø, og derfra hjem over Smidstrup; man ankom først til Snesere ved Solnedgang og var først færdig her ved Midnatstid, da man ankom til Gildesgaarden. Her dansede Selskabet i den pyntede Dragt til den lyse Morgen. Dagen efter fortsattes Gildet igen i Gildesgaarden, hvorefter sluttedes med en Dags og en Nats Gilde i Majindens Hjem (Gaardmand Stephan Sørensen, Snesere*), — men endnu (1883) tale de gamle med Henrykkelse om denne Fest, om den uhyre Menneskemængde, der endog flere Mile borte fra, opfyldte Byen for at se Stadsen, om de 4 Æreporte i Byen, men først og frem-

*) Stephan Sørensen havde 1834 en 24aarig Datter Kathrine Sophie og en 17aarig Datter Kirstine.

mest om det pyntede Selskab og om den Orden og Skjønhed, hvormed det hele lededes af den belevne Forrider. Festen staar for deres Erindring næsten som et Fe-Æventyr, hvortil der aldrig før var set Mage, og som noget, der aldrig vil opleves oftere“.

Denne smukke Skildring af Sommer i By i Snesere var Grundlag for en Radioudsendelse til de øvrige nordiske Lande foretaget den 30. April 1938, tilrettelagt for Radio af Jens Chr. Lawaetz og Forfatteren af denne Afhandling i Sogneraadformandens Gaard i Snesere, og under hans Ledelse af de unge Karle. Det var et Hørebillede, det gjaldt, ikke noget Synsbillede. Jeg havde Lejlighed til at hilse paa den ældgamle Sønnesøn af den unge Mand, Niels Jensen i Sjolte, som i 1834 havde digtet Snesere Bøndernes egen Majsang, gennemtrængt ganske uden Forfatterens eget Vidende af ældgammel nordisk Tankegang, af fredselkende Nordboeres Higen efter Aar og Fred. Vi gentager de Strofer, der giver Kærnen af hans Digt i Peder Jensens egen Gengivelse.

Sommeren os ret fornøje kan,
naar vi os kun rigtig vil betænke.
Gud, giv os Frugtbarhed og Fred i hvert et Land,
saa kan Næringsorger ingen krænke.

I sin smukke Skildring „Snesere By i Fortid og Nutid“ i Aarbogen 1918, S. 30—60, fortæller Peter Jensen (S. 50) om Majfester i Snesere af, om man vil, mere dagligdags sædvanemæssig Karakter.

„Ved Majbænken, Byens Bystævne stod Majtræet, som de unge Karle og Piger Valborg Nat pyntede med kulørte Baand og Flitterstads, for derefter at danse Vaaren ind under Afsyngelsen af den gamle Folkevis: Alverdens Skaber mild og blid, hør det, som vi bede! Vi prise glade Aarsens Tid, vær os alle en naadig Gud med Glæde.“

Den gamle sjællandske Majvise under sædvanemæssige Forhold, den af Folket selv digtede Vise i det store,

for Bygden enestaaende Sommerridt til Lindersvold og Præstø, saaledes er Snese Sogns Majs-kik. Men Snese var ikke det eneste Sted, hvor man følte Trang til at digte sin egen moderne Sommervise, det samme gjaldt ogsaa Stevns. Vi kender i Rasks Morskabslæsning for den danske Almue 1840, S. 252 en Sommervise fra Stevns-Herred meddelt af F. B., rimeligvis Frederik Barfod, men den er ikke ledsaget af en Skildring af Majs-kikken i Stevns o. 1840, saa vi kunde se, hvorledes Udviklingen havde formet sig siden Peder Claudianus og Jørgen Sorterups Dage. Sommervisen fra Stevns lyder saaledes :

„Vor Ager er grøftet, vor Pløjning fuldbragt,
smukt Havren er spiret, og Byggen er lagt; —
ud, Piger, og flætter os Kranse paa ny!
hej lystig, nu gjælder det Sommer i By.

At sidde saa ørkesløs passer sig ej; —
nej, Bønder, kun en Gang om Aaret er Maj,
kun engang om Aaret har Bondemand Tid
ved Dands og ved Glæde at glemme sin Flid.

Først muntre og fromme ved Mejernes Klang
vi bringe vort Herskab en Krans og en Sang,
saa tumles vi sammen i Kjæde og Sving
i Engen blandt Blomsterne lystig omkring.

De Gamle maa sidde ved Kruset i Fred;
snart komme de Dage, vi sidde der med,
naar Hovedet ryster og Issen er graa. —
— Nu lystig til Majsang i Dansen vi gaa!

Trygt leve vi Bønder i Glæde og Fred,
og koster os stundom vor Ager lidt Sved,
saa giver den tusindfold Renter igjen,
og ingen betaler saa sikkert som den.“

Fra de ældre Opskrifter omkring 1840, gaar vi nu til en af de alleryngste Optegnelser, og det bør staa Læseren ganske klart, at selv en saadan ganske ung Opskrift fra de allersidste Aar kan frembyde højst interessante og mærkelige Træk, som mangler i de ældre Opskrifter, og

den bør derfor afgjort være en Tilskyndelse til alle, der fra deres Forfædre kender noget til Sommer i By-Skikken at gøre Optegnelser derom til Dansk Folkemindesamling. Det er en Optegnelse fra Sandby i Tybjerg Herred ved Gaardejer *Emil Rasmussen* i Sandby, meddelt af nu afdøde Parcellist Ole Jensen i Sandby Dade, hvis Meddelelser om Aarets Fester og Livets Højtider vi tidligere har udgivet her i Aarbogen 1937, S. 103—117.

Optegnelsen har følgende Ordlyd:

„I Maj Maaned red Karlene Sommer i By. Ved den Gaard, hvor Sommergildet skulde holdes, blev Majstangen rejst, og Byens unge Piger pyntede den med Kranse af Grene og Blomster. Om Morgenen samledes alle Rytterne i Gaarden. De var altid klædt ud og pyntet efter alle Kunstens Regler med kulørte Baand, grønne Kranse og Blomster. Hestene var ogsaa pyntet. Foran i Optoget førte man en lille Majstang. Det var ikke den store, som stod ved Gaarden. Spillemandene kørte i Vogn. Hele Optoget red fra Sted til Sted i Byen lige til Aften. Naar Rytterne nærmede sig, skyndte Folk sig at faa Portene lukket op, og hele den glade Skare rider ind i Gaarden. Forrideren spørger saa Manden, om de maa synge en Vise? Det maa de selvfølgelig gerne, og Rytterne synger Majvisen. Derefter kommer Konen og Pigerne med Øl, Brændevin og Æbleskiver eller Knægt (Kaffe med Brændevin i). Naar alle har drukket og spist, spiller Musikanterne, og nogle af Rytterne danser en Dans med Pigerne. Derefter siger Rytterne Tak og indbyder til Sommergilde. Saa bliver der udbragt et Leve for Manden i Gaarden, og under Hurraraab rider Optoget videre til næste Sted. Om Aftenen samles alle Rytterne for at ride rundt om den store Majstang. De har hver en lang Stang i Haanden. Stangen skal forestille en Lanser. Rytterne rider nu i susende Fart rundt om Majstangen, og Pigerne kaster nogle Kranse højt op i Luften. Disse Kranse skal Rytterne fange med deres Lanser. Den af Rytterne, som er heldig og faar fan-

get en Krans [rimeligvis de fleste Kranse], bliver Majkonge indtil næste Sommer. Majkongen rider hen til en af Pigerne, rækker sin Lanse frem, og lader Kransen falde ned paa Hovedet af hende. Den, som faar Kransen, bliver Majdronning. Saa bliver der udbragt et Leve for Majkongen og Majdronningen, og Rytterne rider hjem med deres Heste. Derefter begynder Sommergildet, som ender med Dans rundt om Majstangen. Den første Dans skal danses af Majkongen og Majdronningen. Naar de har danset, kan alle danse med.“

Denne Skildring af, hvorledes Majkongen bliver valgt, og hvorledes han vælger sin Majdronning, er foreløbig enestaaende indenfor Sydsjællands Overlevering om Sommer i By-Festen. Det vilde være af Betydning, om man fra andre Sogne, særlig i Tybjerg og Hammer Herred, vilde kendes ved denne Form for sydsjællandsk Sommer i By-Skik.

Vi gaar nu over til ældre interessante Meddelelser, der indeholder en betydningsfuld Afvigelse fra den almindelige Regel, at det er Karlene, og kun Karlene, som rider Sommer i By. I Fensmark synes ogsaa de unge Piger for halvandet hundrede Aar siden at have deltaget i Majridtet, og fra Vallø har vi fra 1836 Vidnesbyrd om Pigenes Føreren Sommer i By, ikke ridende, men til Fods. Vi kender ikke Fensmarkskikken i almindelig prosaisk Fremstilling, saaledes som naturligvis hele den øvrige Overlevering, vi kender den kun fremstillet i digterisk Form i Christian Winthers Hjortens Flugt i det Afsnit midt i Digtet, der kaldes „Paa Herreborgen“. (Chr. Winthers Samlede Digtinger, syvende Bind S. 154 ff.).

Og det var de Bønder
I Fensmark By,
Fra Kalkerup og Sipperup
De jubled høit i Sky;
Om blomsterklædte Maitræ
De dandsede i Ring
Til Fløiter og Fidler
Med de lystigste Spring.

I Buxer og med Kofte her
Man unge Tøse saae,
Og lange, føre Karle
Med Bul og Skjørter paa;
Mai-Greven og Grevinden
Med Krands og med Baand,
Velsminkede og smurte
De tripped Haand i Haand.

Med sværtet Ansigt Narren
Saa vever og saa fix
Sprang om og gjorde Løier
Og vifted med sin Brix.
Paa Gjerdet sad med Pose
En gammel Tiggermunk;
Paa Sognefogdens Mønning
Stod Storcken nok saa strunk.

Saa trak de ud af Staldene
Heel mangan smykket Hest;
I Manken Baand var flettet,
I Halen Sløifer fæst.
Rask svang sig da i Sadlen
Baade Pige og Dreng, —
Hei! hvor de Fløiter hvined
Til den skingrende Stræng.

De Spillemænd red foran
Maigreven og hans Brud,
I klaren Solskin Toget
Smukt gik af Byen ud.
Til Holmegaard ved Mosen
Det først skulde gaae;
Hr. Iver Bugges Godtøl
De vilde smage paa.

Undervejs møder Toget Junker Strange.

Med Hu! og Hei! kom farende
De Bønders vilde Trop.
Han vaagned af sin Tanke
Og slog sit Øie op.
Han hilsede Guds Fred!
Og de skraalede: Tak!
Og Narren kom hen til ham
Og gav sig i Snak.

Som saadan de nu taled,
Gjennem Ladegaardens Led
De traadte ind og styred
Til Borgen deres Fjed.
Her stode alle Heste
Optømmede i Rad,
Mens i den indre Borggaard
Man gjorde sig glad.

Her skingrede Musiken,
Her svang man sig omkring
Alt paa de brede Fliser
Med de kaadeste Spring.
Og Madsvend og Røgter,
Hver Tøs og hver Dreng
Var ogsaa komne med
I det lystige Slæng.

Portvægteren, den gamle,
som ellers var saa bidsk,
Han fik sig en Svingom
Med en Malkepige frisk.
Hr. Bugge stod deroppe
Med vidtskrævende Been
Og gloede paa Vrimlen
Fra Trappens høie Steen.

Ølkanderne gik ogsaa rundt,
Og ingen Hals blev tør,
De drak, saa Panden gløded
Og Tanken blev ør.
Hr. Bugge var ei doven
Han drak i svære Kluk,
Saa greeb han fat en Ungmø
Og sprang som en Buk.

Der kan næppe være Tvivl om, at Chr. Winther, der var barnefødt i Fensmark Præstegaard den 29. Juli 1796, og som levede i Fensmark til hans Faders Forflyttelse til Ulsø ^{22/5} 1807, fra sin Barndom mindes Fensmark-Bøndernes Sommer i By-Ridt til Holmegaard, baade Karle og Piger med Majgreve og Majgrevinde i Spidsen, med Nar

og Forklædninger, med Dans om Majtræ, og med lystig Dans paa Holmegaards store Gaardsplads, hvor Herregaardens Folk med Herremanden i Spidsen dansede med Karle og Piger, der red Sommer i By.

Vi gaar nu over til Optegnelser, hvor Pigerne alene fører Sommer i By, og som Sommerpiger gaar rundt og synger deres Sommerviser. Vi anfører fra det tidligere omtalte Dansk Folkeblad, første Aargang ^{s/1} 1836 Nr. 39 en Skildring af denne Skik af Pastor O. D. Lytken i Merngældende *Vallø* i Bjæverskov Herred.

„Pigerne her i Sjælland bruge ogsaa undertiden at føre Sommer i By; men om deres Tog, som da er tilfods, har jeg ikke kunnet erholde nogen nøiagtig Beskrivelse, som jeg da ogsaa finder det mere passende, at dette Tog foretages af Karle, end af Piger. For mere end 20 Aar siden (altsaa omkring 1815) hørte jeg i Eggen ved Vallø en Vise, der kaldtes Pigerne's Sommervise, og som jeg finder det passende at anføre her som et Modstykke til Karlernes foranstaaende (d. v. s. den S. 152 f. anførte nydigtede Majvise fra Snesere 1834).

Her komme vi Sommer Piger smaa
Mai vær velkommen!
Om vi vor Vise sjunge maae,
Glæde os Gud og saa den søde Sommer!

Jomfrue Maria og hendes Søn
Mai vær velkommen!
De gik hen til Jerusalem,
Glæde os Gud og saa den søde Sommer!

De gik hen til den Kirkegaard,
En Søvsn saa sød faldt hende paa.

Der hun igjen opvaagnede,
Ja borte var Jesus kjær Sønnen sin!

Maria ledte sig bag Kirkedør,
Hvor Jesus pleied at skjule sig før.

Maria ledte sig bag Altertræ
Hvor mangan Synder bøiede Knæ.

Maria ledte sig bag Prækestol,
Hvor Præsten taler saa mange Guds Ord.

Maria ledte sig i Stole,
hvor vakkre Jomfruer stode.

Maria gik sig til Stæde (ø: Stette)
Hallelujah hende mødte.

„Hør du Hallelujah, kjær Vennen min!
Har Du ikke seet Jesus kjær Sønnen min?“

„I Gaar var jeg i Jerusalem,
Der saae jeg Jesus kjær Sønnen din.“

Jeg hannem hørte, jeg hannem saae,
En Tornekrone havde han paa.

De pisked hannem med Svøber
Mai vær velkommen!
De flettede hvasse Remmer,
Glæde os Gud og saa den søde Sommer!

For vor Konge vi bede her,
Mai vær velkommen!
Gud give hannem evig Fred!
Alt saavidt som Verden er
Springer I Rosens Blommer!

Alt for vor Dronning vi bede her
Mai vær velkommen!
Gud gjøre hendes Hjerte let!
Alt saavidt som Verden er,
Springer I Rosens Blommer.

Tre Prindsesser udi Tal
Mai vær velkommen!
Gud glæde deres Hjerter i Himmelens Sal!
Alt saavidt osv.

Den Vise bør vi synge nu
Mai vær velkommen!
For vi skal komme Jesum ihu,
Alt saavidt som Verden er,
springer I Rosens Blommer!

Pastor Lytken gør følgende Tilføjelse til Visen: „Der er i denne Vise den Mærkelighed, at Hallelujah er gjort til en Person, der møder Maria og bringer hende Tidende fra sin Søn. Dette ansaae jeg i Begyndelsen for en poetisk Idee, og fandt det smukt, at Hallelujah var personificeret i en Lovsang ved Sommerens Begyndelse, men jeg har siden bemærket, at det er skeet af en Feiltagelse; thi i den gamle Psalme i Kingos Psalmebog til 3. Paaskedag: „Opstanden er Christus vor Herre“ forekommer en Samtale ved Jesu Grav mellem Engelen og Maria, i hvilken sidstnævnte siger:

Engel, o kjære Engel fiin
Hallelujah! Hallelujah!
Hvor finder jeg nu Herren min?
Hallelujah! Hallelujah!

Og dette Omqvæde i Psalmen har altsaa sandsynligvis foranlediget, at Visens Forfatter har anseet Hallelujah for at være Englens Navn“.

Den Vise, som de unge Sommerpiger i Vallø synger, er en Legendeviser „Jesus og Jomfru Maria“, behandlet af Svend Grundtvig i Storværket Danmarks gamle Folkeviser II, S. 525—529, Nr. 97 og i Tillæggene i Danmarks gamle Folkeviser III S. 886—889 samt X S. 199—204. Denne Folkeviser DgF. Nr. 97 kendes i 9 danske og 5 svenske Opskrifter, hvoraf de fleste DgF. 97, A, E, F, G, I og 'svensk Z, Æ, Ø er ren Legendeviser, og ikke har det mindste med Majviser og Majskik at gøre. Derimod har Dansk Dg. F. 97 B, C og D samt skaansk X og Y anvendt Legendeviser som Majviser med indledende og afsluttende Vers laant fra den sjællandske Majviser. Det danske Hovedvidnesbyrd om denne Forbindelse er Dg. F. 97 B, en Flyvebladsvise fra Midten af det 18. Aarhundrede, der ligger meget nær ved vor Valløopskrift. Jeg anfører første og sidste Vers.

Her kommer vi vakre Piger smaa,
— Maje er velkommen —
om vi den Vise kvæde maa.
Alt, saa vidt som Verden er,
springer i Rosens-Blommer.

Denne Vise skal nu kvædes paany:
— Maje er velkommen —
for vi skal komme Christus ihu.
Alt, saa vidt som Verden er,
springer i Rosens-Blommer.

Omkvædet i Flyvebladsvisen svarer til Omkvædet i de sidste Vers af Valløopskriften, i den store Folkeviser-udgave betegnet som DgF. 97 D. Derimod har DgF. 97 C. samme eller tilsvarende Omkvæd til Valløopskriftens Begyndelse. Det er det Brudstykke af Visen, som Just Mathias Thiele har meddelt i sin Bog Dansk Folkesagn 1818, I S. 155. Selve Skikken er beskrevet i Franzisca Carlsens Bog Gammel Kjøgegaard 1878, II S. 187 f.

„I gamle Dage red her i Egnen Karlene Sommer ad By og Pigerne gik Sommerbystads, og i den Sang, Pigerne sang, mindes jeg, der blev bedt for Kongen, Ridderskabet og tilsidst for „os Bønder smaa“. Det er altsaa Majvisen i dens o. 1750 udvidede Form, der har øvet Indflydelse paa Legendevisen om Jesus og Jomfru Maria. Vi har i Gl. Kjøgegaardsopskriften af denne Vise eller rettere af de Brudstykker, der er erindret, et ganske tilsvarende Indledningsvers som i Valløopskriften og samme Omkvæd som Valløvisens Begyndelse.

Her komme vi vakre Piger smaa,
Mai er velkommen;
Om vi for Eder synge maa
Glæde os Gud og saa den søde Sommer.

Ja vel vi maa, ja vel vi tør,
For Fader og Moder har givet os Lov.

Vi brække Mai i Bøgetop,
Vore Karle sidde saa tidligt op.

Vi brække Mai i Asketop,
Vore Piger de sove til Sol staar op.

Frk Carlsen kender en ganske nærbeslægtet Legendevise med samme Omkvæd som Valløvisens Slutning, der dog kun erindres som Brudstykke.

Marie hun ledte paa Altratræ
Mai vær velkommen,
Hvor alle Syndere bøie Knæ
Alt saa vid, som Verden er,
springe de Rosensblommer.

Fra Nutiden kendes en Skildring af Pigerne „gaa Sommerby“-Skik fra Viemose, uden at deres Sommervise længere er kendt.

Fhv. Skrædder Peter Hansen, Stensveds, Moder havde fortalt, hvorledes de unge Piger „gik Sommerby“: de flettede Kranse, vistnok af Markblomster, maaske dog ogsaa Haveblomster (eller Hælvten af hver Slags) den forreste af Pigerne bar en (særlig) stor Krans, de kaldte denne Pige for „Majen“ eller „Majken“. Det var Pigerne fra Viemose, der gik Sommerby; de gik omkring paa Herregaardene, i hvert Fald op paa Liljendal; der dansede de i Gaarden udenfor den (Hovedbygningen), og den forreste Pige, „Majen“, kastede den store Krans om Halsen paa den af de tilstedeværende Mandfolk, som hun vilde danse med. (Danske Folkemaal IX, S. 63—64). Rasmus Olsen i Viemose nævner ikke en saadan Skik i sine Optegnelser fra Viemose, sml. S. 132 ff.

Langt mere udførlig er Skikken fremstillet i Thieles Danske Folkesagn 1818, I S. 154, desværre ustedfæstet, men vi anfører alligevel dette Vidnesbyrd i denne Fremstilling af sydsjællandsk Sommer i By-Skik, da vi har den Opfattelse, at Thiele kender Skikken fra Sydsjælland, snarest fra Nysø ved Præstø, hvor han har opholdt sig den 20.—29. Maj 1817 for at samle Folkesagn. (Se: Af mit Livs Aarbøger ved C. Dumreicher I 86, sml. Festskrift til Vilhelm Andersen, 1932, S. 114).

„Naar Pigerne løb Sommer i Bye, samlede de hvor Gildet skulde staae, iførte grønne og hvide Tørklæder og dertil Krands om Haaret og over Skuldrene. Derfra gik de ud paa Marken, stillede sig i Kreds, og Skafferen prøvede da en Krands paa dem Alle, indtil han traf Een, som kunde passe den; hun blev da Maiinde. Derpaa drog Tøget omkring. Hvor man vilde modtage dem, var til Tegn derpaa opreist en Stang, pyntet med Blomster og Krands. Andre fortælle, at Maigreven, naar de komme hjem fra Tøget, kastede Krandsen paa den af Pigerne, som han vilde udvælge til Maiinde. Pigerne syngte:

Her komme vi vakkre Piger smaa,
Maie, I ere velkomne!
Om vi den Vise qvæde maa;
Glæde os Gud og saa den søde Sommer!

Hvortil Karlene svarede:

Hvad ville I, vakkre Piger smaa,
Maie, I ere velkomne!
I qvæde den Vise, I ei forstaae;
Glæde Jer Gud og saa den søde Sommer!

Pigerne sang derpaa:

Marie hun ledte bag Altertræ
Maie, I ere velkomne!
Saa mange Syndere har bøiet deres Knæ
Glæde os Gud og saa den søde Sommer!

Thiele anfører disse Vers efter skriftlig Meddelelse, og meddeler derefter den Flyvebladstekst fra Midten af det 18. Aarhundrede (= DgF. 97 B), vi lige har anført.

Vi finder i denne Thieleske Fremstilling af Sommer-skikken en lignende Samvirken af Piger og Karle ved at føre Sommer i By, som i Christian Winthers Fensmark-Minder, der har sat sig saa smukke Spor i „Hjortens Flugt“.

Thiele har ogsaa en Skildring af Karlens Sommer-ridt, ligeledes ustedfæstet, men ogsaa efter vor Gisning stammende fra Egnen omkring Nysø. Denne Skildring, som H. C. Andersen har benyttet i sin Skildring af Mai i Aarets 12 Maaneder, har følgende Ordlyd:

„Paa Voldborg Dag, det er den Dag, som gaaer foran Pintsedag, var tilforn stor Lystighed paa Landet med at ride Sommer i Bye. Da lavede baade Karle og Piger sig til Festen, og pyntede sig som bedst de formaade til Toget. Karlens Tog, hvor Alle var tilhest, aabnedes af begge Skafferne, som red foran for at melde Toget. Derpaa fulgte to gamle Mænd, der vare Blusførere, og holdt i Hænderne hver for sig en høi Stang, udpyntet med Baand, Krands og Silketørklæder og hvad der ellers kunde falde i Øinene. Efter dem fulgte Maigreven med begge sine Svende, og dernæst hele Toget parviis, Alle iførte blaa eller røde Kofter, og over dem hvide Haandklæder fra Skulderen og ned under den anden Arm, og flagrende Silkebaand paa Hattene. Maigreven havde to Krands, een over hver Skulder, men hver af de øvrige havde kun een Krands. Midt i Toget rede Musikantere og spillede paa Fiol, Tromme og Pibe. Naar de kom til et Markeskjel, blev en Krands lagt paa Ledstedet, og naar de i Byerne eller paa Herregaarden mødte Pigerne, kastede de Krands til dem, hvilket var en Indbydelse til deres Gilde. Naar de i dette Optog vare komne ind i Byen, gik begge Skafferne ind i Huset og udbade Tilladelse til, at Toget maatte komme ind. Og, naar dette var blevet dem tilladt, rede de tre Gange omkring Gaarden, og hilsede, naar de kom forbi Vinduerne. Da stege de af Hestene, og Forsangerne begyndte at synge, imedens de Øvrige ved hvert Vers faldt ind: „Med Glæde!“

Før Slutningen af den oprindelige Peder Jensen Roskildeske Vise om Herrens Bøn blev sunget, gik to af Karlene til Kirken og knæfaldt paa Dørtrinet, og medens de laae saaledes, sang de øvrige Stroferne om Herrens Bøn, der sluttede med dette Vers:

Hertil forlade vi os vist,
Hør det som vi bede!
Og Amen sige ved JEsu Christ,
Vær os alle en naadig GUD med Glæde!

Derefter dansede de en Stund, og skjænkedes de da med Øl og Brændeviin, og fik de undertiden Penge til. Endeligen stege de til Hest igjen, rede atter rundt om Gaarden, og droge derpaa i samme Optog videre.“

Kan det end være underkastet Tvivl, om denne Skildring gælder Sydsjælland, nærmest Nysø og Præstø, kommer vi nu til nogle Skildringer, hvorom ingen Tvivl kan være mulig. Det er Skildringer af Sommer i By-Toget til Vordingborg 1785 og 1788, og af Sommer i By-Skikkene i Digteren Goldschmidts Barndom i Vordingborg o. 1830 fra hans Roman „Hjemløs“. Skildringerne fra Vordingborg 1785 og 1788 findes i Werlaufs Samling Holbergiana (Ny kgl. Samling 2401, Kv. 1, Lægget „Den pantsatte Bondedreng“), men Werlauff har desværre ikke noteret Kilden paa sin Afskrift.

„1785 d. 13de Mai reed man Sommer i Bye her igien-nem Vordingborg op til Slottet, hvor de sang Mayvisen og dandset, da samme Sted ikke regnes for Byens Grund, men uden for den. Da de kom tilbage igjen, reed de fem à seks Gange rundt om uden for vort Hus og hængte Krantz paa Huset. De vare omtrent en Snees Mand, klædte i Rødt med hvide Klæder som Remme, Krans over Livet fra Skuldrene af. Havde saa store Faner tillige med af nedhængende Stykker Tøi med mange Silkebaand og andet, som de kaldte Blus, store grønne Krandse om Livet og meget Saadant. Skafferens Skafferstok var kostbar, omviklet af Guld- og Sølvbaand, besat med Ringe, Sølv- og Christal Knapper. Naar de sang, stillede de sig i en vis Orden og havde Hattene af. Tre af de bedste Sangere sang, men de raabte alle de Ord i Visen: „med Glæde“, som ender hver Vers med. Deres Dandse med Pigerne, som saae paa dem vare ikke allene Menuetter, men ogsaa Engelsk- og Polskdandse“.

Werlauffs anden Beretning lyder saaledes :

„1788 d. 2den Mai Reed her tre Partier Sommer i Bye, igiennem Vordingborg, alle prægtig klædte med Guld- og Sølvbaand om Hattene. Hestemankerne, Rumperne og Baggen af Hestene ziirede med Guldpapir, Guld- og Sølvbaand etc. Skafferne var gemeenlig blaaklædte, Skafferdrengen, Spillemændene og Trommeslaaeren var brune. De andre røde med hvide Haandklæder, uden Tvivl, om Livet, der nok forestillede hvide Læderremme. De begyndte med at ride tre Gange rundt om for det Hus, hvor der skulde synges; derefter sang de Mayvisen og hilsede ved hvert Vers med Blussene. Derefter holdt Skafferen en Tale, saa steg de af og dandsede inde i Gaarden. Saa sætter de sig op igjen og atter rider 3 Gange rundt, i hvilken Tid Fiolerne og Trommen gaar, ligesom og naar de skal stige paa Hestene, samt imellem medens de rider. Efterat have redet de tre Gange rundt, hilset med Blussene etc. ride de bort. De har alle grønne Krandsse om Livet paa skraa som et Ridderbaand, Maigreven to, en til hver Side, endeel af Hestene har ogsaa Krandsse om Halsen, ofte alle. Skafferen rider foran, paa en smuk og prægtig udstafferet Hest som danser, Drengen bagefter ham“.

Nu følger Goldschmidts smukke Barndomsminde fra Købmandsgaarden i Vordingborg o. 1830 :

„Men se, ind ad Byens Port drager et stort Tog, og forkynder højt, at nu bringer Vaaren os den danske Sommer! De ride Sommer i By.

Det var Skik, at Gaardmandssønnerne henad Maj bragte deres Hatte til Kjøbmændenes Koner, og disse maatte, hvis de da ikke vilde bortjage Kunderne, udpynte Hatte med en stor Mængde Baand af alle Farver, med Guld- og Sølvbrokade o. desl. Hertil blev føjet som Laan Guldkjeder og Smykker, der tilligemed de flagrende Baand og den glimrende Brokade bedækkede Hatten og dannede en meget kostbar, men temmelig barbarisk Pynt. Paa Festdagen kom da det pyntede Tog tilhest, med grønne Grene i Haanden

og med Musik i Spidsen og drog ind i Kjøbmandsgaardene. I Stadsstuen stod et opdækket Bord, og efter Frokosten spillede Musikken. Formanden eller Skafferen bød Husmoderen til Dans, og hun „gav ham sin Dans igen“. Alle andre kvindelige Personer, Tjenestepigerne og Børnene indtil de allermindste fik og gav ligeledes deres Dans, hvorpaa Toget begav sig ud i Gaarden, steg tilhest og i en Slags Slagorden rykkede frem til Husdøren. Skafferen bød med høj Røst Familien hjem til sig til Gilde, og hans Hjælper eller Medskaffer udviklede Indbydelsen nærmere: „Hvor der vil sidde godt, tager Hynde med, hvor der vil æde godt, tager Kniv og Gaffel med“, sagde han i en traditionel, snøvlende Tone, idet han drejede Hatten. Naar han var færdig, holdt han Hatten frem, og saa lagde Købmanden Sølvpenge og Æg deri. Ved Bondens Gilde blev man modtaget paa det gjæstfrieste. Man blev øieblikkelig sat tilbords og fik Suppe, Klipfisk, Kaffe og Brændevin. Saasart en Vogn bragte nye Gæster, blev der anrettet paa ny, Suppegryden var bestandig paa Ilden, og i Køkkenet vare hele Dagen og Aftenen Piger beskæftigede med at knuse Klipfisken, uden anden Maskine end deres Hænder. Dansen stod i Loen, der var behængt med Lagener og pyntet med Grønt, Karlene dansede med deres Hatte hvorfra Baandene raslede og Guldkjederne klirrede“. (Goldschmidt: Poetiske Skrifter III, S. 57—58).

Vi gaar nu over til de ganske kortfattede, ufuldstændige Vidnesbyrd om Sommer i By-Skikken og ordner disse Vidnesbyrd saa nogenlunde i Tidsorden.

I en Retssag $\frac{6}{6}$ 1641 rejst mod Bymændene i Ladby for Gildeshold imod Forordningen af Ridefogden, hævder Bønderne, at det „ikke haver været forbudt enten til Tinge eller paa Prædikestolen, at de unge jo her paa Herlufsholms Jord maatte ride Sommer i By her saavel som andetsteds, og Ridefogden skal bevise, at de haver gjort Skolen nogen Fortræd eller Forfang derved, enddog ej heller nogen Klammeri er imellem dennem oprettet, og

at de derfor for denne Tiltale bør fri at være. (Stenfheldt Retssager fra Herlufsholm Birk, Manusk. i Dansk Folke-minde-samling 1934/28. Side 383). Sagens Afslutning er ukendt.

Valborg Aften 1687 gik Ring Piger og kvad Sommer i By, og Valborg Dag havde Karlene deres Sommerbystads og rede Gade op og ned med Blus og Trommer. De maatte til Tinge og fik en haard og streng Advarsel, men de dristede sig alle ligesom Folkene i Ladby til at svare: „Aldrig vide vi, at den Skik blev forbudt til Tinge, vi kunde als intet mindes det“. Paa lignende Vis gik det i de andre Byer, det hele Herred over gik det saaledes, og i Naboherrederne med: de kvædede og rede Sommer i By, baade med og uden Trommer, holdt deres Pinsegilder og drak deres Øl; men paa Tinge lægge de Dølgemaal derover, og Bymændene staa de unge Folk bi (Philipp Borries „Omkring Landsbykirken“ 1934, S. 227 efter Hammer Herreds Tingbog).

Peder Syv har den mærkelige Oplysning i sin Danske Ordsproge II 1688, S. 5, at Valborgdag kaldes Helligbønderdag, at at „Hellig bønders ugge er uggen nest efter Valdborg dag, naar den beste sæde-tid er. Tilforn er Knubugen, siden Skrubuggen“. Peder Syv var som bekendt Præst i Hellested i Stevns fra 1664 til 1702. Et andet af hans Ord-sprog har de gode Majgrever i temmelig daarligt Selskab: „Det er ondt at møde Røvere, Majgrever, Tyve og Galne hunde“ (1688 II S. 215).

I Tyge Beckers Orion, Historisk-geographisk Maa-nedsskrift for 1839, II. 250 hedder det i en Skildring af Fru Merthe paa Lindersvold (= Fru Merete Sophie Urne, der ejede Lindersvold fra sin Mand Oberst v. Schillers Død 1680 til sin egen Død ²⁷/₁₁ 1724). „Naar Bønderne i det sydøstlige Sjælland ride Sommer i Bye, have de en Sang, hvori et Vers lyder saaledes:

Gud frie os fra den onde Trold,
Hør det som vi bede!
Og fra Fru Merthe paa Lindersvold,
Hør os Alle, Gud, med Glæde!

Dette Vers er naturligvis en Omdigtning af Strofen Fri os fra det onde (se S. 142) i Herrens Bøn af Peder Jensens Roskildes Udformning af Sommer i By-Visen og viser altsaa indirekte, at Sommervisen i denne Form har været kendt og brugt paa Lindersvold Gods omkring 1700.

Ogsaa i Nutiden kendes samme Vers af Sommerbyvisen:

Gud fri os fra den onde Trold
— Hør det som vi bede —
Og saa Fru Merthe fra Lindensvold.

(Den 92aarige fhv. Væver Hans Carlsen, Smerup, til cand. mag. Gunnar Knudsen, 1914). Fra Nutiden har vi i Dansk Folkemindesamling en Del Smaanotitser om Sommer i By-Festen fra Sydsjælland. Bedst er Notitser fra Magleby i Stevns, fra Allerslev og Baarse Sogne ved Præstø.

I Magleby er Majbænken (S. 147) bevaret; det samme er Tilfældet i Varpelev og Strøby, hvor de har faaet omdannet den til Byflag. I min Ungdom red de Sommer i By; den raskeste Mand skulde klatre op i Poplen med en Dobbeltkrans og hænge den op der; den fik saa gerne Lov at hænge der til næste St. Hans. Pigerne pyntede Karlene med Silkebaandssløjfer (cand. mag. Gunnar Knudsen 1914 efter Lærer Henrichsen, Magleby, født her $16/\frac{5}{3}$ 1843).

Som 8—9 aarig var jeg sammen med en Del andre fra Dyrlev ovre i Ammendrup i Allerslev Sogn og se, at de red Sommer i By. Ih! hvor de spillede, og hvor de sang og red omkring i Gaardene og fik Øl og Skilling(er), og hvor var de flot udpyntede. Der var rejst tre Dansegulve. Jeg havde ikke saa meget Forstand paa det, da jeg ikke var saa gammel. Det var engang inden Høst, de red Sommer i By. De gjorde det kun nogle enkelte Aar (Ar-

bejdsmand Axel Rønnekilde Nielsen, Slagelse, 1937, efter Husmandskone Dorthe Hansen, Faxinge, født i Beldringe Sogn o. 1857). En Meddeler fra Ørslev, Johs. Petersen til Fr. L. Grundtvig oplyser, „At ride Sommer i By“ har jeg kun set een Gang i 1862 i Ammendrup.

En Meddeler fra Baarse fortæller: „Der var fire til „at føre Blus“ og fire til „at føre Fane“ (et almindeligt Flag). Først kom der to med Fane, og saa to med Blus, og de næste fire paa samme Maade; de skulde i Forvejen pynte Blus og Fane med alle mulige Slags Baand. „Blus-set“ var en lang Stang, lidt spids opefter, den sad i et Læderhylster ved Støvlerne for at stivne det“. (Udvalg for Folkemaal IX, S. 64).

I Vollerslev vidste de gamle at fortælle om at ride Sommer i By Voldermisse, men Meddeleren har ikke selv kendt Skikken. (Fhv. Sognefoged Anders Nielsen, Vollerslev, født o. 1837 til Forf. Thorkild Gravlund, 1917).

I Lund, Lyderslev har ældre talt om, at der blev redet Sommer i By. „Pællestykket“ d. v. s. Perlestykket, som Bruden bar, blev da sat i Panden paa Hesten (Kristen Spillemand, Lund, født. o. 1831, til Th. Gravlund 1919).

Opløsningen af den gamle Sommer i By-Skik kan vi iagttage i en Række Optegnelser fra Varpelev og Strøby i Stevns.

Fra Varpelev meddeler Forfatteren Thorkild Gravlund i 1918. Varpelev har nu Majbænk (kaldet Madbænk) som Strøby med Flagstang, men før stod der kun en Støtte, en „Stång“ med nogle Sten om. Ved Midsommertid holdt Ungdommen Gilde her. Et Par af de rappeste Karle bar „Blus“. Det var et Par Bøjler med fire Støtter, omvundet med Silkebaand og baaret paa en Stage. I Blæst var disse „Blus“ tunge at bære, for de var af et svært Materiale. Om selve Madbænken var smykket, huskes ikke klart. Karlene, som bar Blus, gik forrest, derefter kom Musikken, saa det øvrige Følge. Fra Gildesgaarden gik de til Madbænken og gik Madbænken flere Gange rundt og tilbage til Gaar-

den. Var det ikke daarligt Vejr, dansedes der paa Marken, paa Grønsværet. Men der var sat Pæle og hængt Lagner om Dansepladsen, saa ikke alle kunde rende lige ind. Ved Indgangen stod to Piger med en Krans, som de lagde paa alle dem, der kom, lige meget hvem det var, og saa kostede det en Mark. For den kom de med til Gilde. Lagnerne til at hegne Dansepladsen med, leverede Bønderne. To Gildeskarle, forud valgte dertil, havde været i Køge og købt Øl og Brændevin, som de skænkede ud ved Gildet. (Meddelt af Husflidsmand Søren Nielsen, Varpelev, f. o. 1832, Erindring fra o. 1847). Sml. Præstø Amts Aarb. 1931 S. 100.

Vi har en lidt yngre Optegnelse fra Varpelev, vedrørende samme Skik.

I Mormors Ungdom (omkring 1850) samledes Ungdommen i Varpelev en Aften i Sommertiden paa et Stykke Grønjord (ofte ved Lammehøv) for at danse. Flere Dage i Forvejen „lavede de til“. To Stænger blev pyntet. Midt paa hver Stang sad et firkantet Brædt, som Stangen gik igennem. Denne Firkant blev behængt med alle de kulørte Baand og Sløjfer, man kunde opdrive. Naar Aftenen kom, pyntede Karle og Piger sig og gik til Pladsen, hvor der skulde danses. Pigerne skulde bringe Lagen med. Lagnerne blev syet sammen, og hermed indhegnedes Dansepladsen. Ved Indgangen stod to Karle og to Piger med Kranse, og andre Karle og Piger skulde have Kranse paa, før de fik Lov at danse. Saa dannedes der et Optog. Forrest gik Musikanterne, dernæst to med pyntede Stænger og nogle med Blus, saa kom Karle og Piger med Kranse. Toget gik til den Gaard paa hvis Jord, der dansedes. (Gaardmandsenke Marie Larsen, Strøby, født o. 1836 i Varpelev til Frk. Anna Pedersen, Strøby 1919, sml. Præstø Amts Aarb. 1919, S. 88—89).

I Strøby var Majbænken (kaldet Madbænken) nogle store Sten udenom en Pil. Stenene laa tæt ind til Pilen. Pans Hansen, f. o. 1849, husker, at Ungdommen St. Hans-

aften smykkede denne Pil (Poppel) med Kranse og lagde Grøntørv mellem Stenene og gik rundt om den. Træet var en høj Poppel, der gik ud o.1880. Her samledes Mændene. En 71aarig Mand meddeler, at der blev strøet Sand om Stenene. Bag efter gik Ungdommen ud paa Marken ved Avlebjærggaard, hvor der dansedes paa Grønjorden. Der blev sat Stolper i Jorden og hængt Lagener udenom. Pigerne bragte Lagnerne. Det skete ikke netop paa St. Hansdag, men en Gang i den „bedste Sommer“ (Th. Gravlund Reersø 1918 efter Vognmand Niels Pedersen, f. 1842, hans Broderdatter Anna Pedersen og Hans Hansen, født 1849, alle Strøby). Sml. ogsaa Præstø Amts Aarbog, 1918, S. 107, om Madbænken og dens Flagstang.

Fra Strøby kendes ogsaa en Børnenes Sommer i By.

Enken Karen Marie Andersen, født o. 1854 fortæller som en Barndomserindring, at Børnene i Strøby et Aar løb „Sommer ad By“. Det var i den Tid, Roserne blomstrede, for Moder smykkede to Kranse, en til min Søster og en til mig, og hun delte nogle Roser imellem os. Drengene fik pyntet en Stang. Saa gik de alle, Drengene med Stangen, og Pigerne med Blomsterkranse til Stranden, hvor de dansede paa „Jernen“. (Optegnet af Frk. Anna Pedersen, Strøby i 1936).

Fuldkommen uddød er Skikken i Hellested Sogn.

Der var i Barup en Majbænkpil. Men der var ingen særlig Fest knyttet til den. Ungdommen kunde mere sig lidt deromkring (Th. Gravlund 1919 efter Væver Lars Jørgensen, født i Barup o. 1825).

Fra mange forskellige Sogne i Sydsjælland har vi Efterretning om, at Ungdommen *henter Maj hjem*, især Kristi Himmelfartsdag.

I Kalby, Olstrup Sogn, drager Ungdommen Aftenen før Kristi Himmelfartsdag til Skoven for at bryde *Maj-grene* (Seminarist P. Hansen, født $\frac{20}{7}$ 1861, Kalby 1885 til Feilberg).

I Vejlø samlede Børnene Store Bededagsaften grønne

Bøgegrene ind og plantede dem omkring Sengen, stukken fast mellem Sengesiderne og Sengeklæderne (Togbetjent Jensens Hustru, født 1874 i Vejlø, til Assistent P. F. Parup 1910).

I Lou, Hammer Sogn, brød man Maj, særlig Kristi Himmelfartsaften, for at pynte eller mæje i Stuerne, særlig Sovestuen (Seminarist Jens Larsen 1910 efter sin Moder f. o. 1864 i Lou).

I Glumsø gik vi unge i Skoven Kristi Himmelfartsaften og brækkede Maj. Vi havde da et Par Flasker Cognac med til Karlene og et Par Flasker Vin til Pigerne. Desuden havde vi en Harmonikaspiller med. Der var Liv og Lyst den Aften. Turen gik til Vesterskov, hvor vi dansede den ganske Nat. Om Morgenen, naar vi kom hjem, pyntede vi vore Kamre med det lyse Majløv. Havde vi rigeligt af det, fik Bønderne lidt af det ind i deres Stuer. (Arbejdsmand J. P. Christensen, f. o. 1859 i Glumsø til Axel Rønnekilde Nielsen, Slagelse, 1937).

Da jeg tjente i Træløse, Skelby Sogn, gik vi unge Kristi Himmelfartsaften og Pinselørdags Aften i Raunstrupskoven for at plukke Grønt. Vi dansede da derude det meste af Natten paa det grønne til en Harmonikas Toner. Boelsmand Chr. Olsen, Skelby Præstemark, f. o. 1876 til Rønnekilde Nielsen 1936).

I Bavelse skulde enhver have „majet sin Rede“ Kristi Himmelfartsaften, hed det sig, dvs. have pyntet Sengen med Bøgeløv. Ungdommen gik derfor den Aften i Skoven for at plukke Majgrønt, og de kom sjældent i Seng, før de gamle omtrent havde udsovet. (Husmand Jens Peder Pedersen, Regerup, født o. 1865 til Rønnekilde Nielsen 1936).

I Vrangstrup rendte vi Tjenestefolk Kristi Himmelfartsaften i Skoven og plukkede Majgrønt. Vi løb til Boli-haven ved Sandbygaard og dansede her med Træsko paa en Græsplæne; enten havde vi en Harmonikaspiller med, ellers sang vi. Her rendte vi og tossede til Morgenen tidlig. Naar vi kom hjem, pyntede vi Stuerne med Majløvet, vi

tog med hjem, og vi satte ogsaa grønne Kviste i Hørageren. Kristi Himmelfartsdag gik vi omkring og halvsov, men i Stuerne var der kønt af det lyse Bøgeløv (Aldersrente-nyder Marie Hansen, Slagelse, f. 1857, til Rønnekilde Nielsen 1936. Hun havde til sit 21. Aar tjent hos Conrad Petersen i Vrangstrup).

I Bjæverskov gik de unge Kristi Himmelfartsaften baade Karle og Piger, i Skoven og hentede Maj (Bøgeløv) til at maje deres Reder med. Saa sang og legede de somme Tider til langt ud paa Natten. Et lille Vers lød:

Sommeren er nu kommen,
Fuglene de sjunge Kvivit,
Pigerne vandre i Skoven saa glade,
vende med Bøgegrene tilbage
dem bør vi ære og prise saa frit.

(Fru Martha Sørensen, Bjæverskov 1937, født i Bjæverskov o. 1880).

At sætte Bøgegrene i alle Agrene Aftenen før Kristi Himmelfartsdag kendes fra Jungshoved Sogn o. 1890, (Meddelelse til F. L. Grundtvig). I Mern Sogn satte man grøn Kvist i hvert Stykke Korn St. Hans Aften, ellers blev Kornet svedet af, naar Heksene kom farende over Kornet St. Hansnat (Tang Kristensen: Jysk Almuelliv IV Nr. 466 efter Lærer H. P. Nielsen, Sejling, født $24/7$ 1855 i Togeby), sml. Danske Sagn VII Nr. 382.

Ganske kortfattede Oplysninger har Folkemindesamleren Axel Rønnekilde Nielsen, Slagelse, fra Aversi, Rislev og Beldringe.

I Aversi gik Ungdommen i Skoven Kristi Himmelfarts Aften for at bryde Maj. I Rislev gik Ungdommen i Flokkevis Kristi Himmelfarts Aften i Skoven og legede og tog Majgrene med hjem. (Fhv. Gaardejer Lars Hansen, Rislev, f. o. 1877). I Beldringe skulde de unge i Skoven Kristi Himmelfarsaften efter grønne Grene.

I Øster Egede, Lidemark og Sandby skulde Sengen majes Kristi Himmelfartsdag, ellers gjorde Gøgen eller Hærpoppen sit Behov i den.

Naar Bøgetræerne begynder at springe ud, gaar man i Ø. Egede i Skoven og plukker Mai, og Kristi Himmelfarts Aften gaar baade unge og gamle i Skoven og plukker Maj, som de tager med hjem til at pynte Stuerne med. De gamle glemmer ikke ret tidt at huske de unge paa, at man skal mæje sin Rede Kristi Himmelfarts Aften, for ellers kommer Gøgen og gør i den (Højskolelærling Hans Pedersen, Ø. Egede, til Feilberg 1899).

Aftenen før Kristi Himmelfart brækkes der i Lide-mark Maj til at sætte i Sengen, ellers kommer „Popsen“ og laver i den. (Fru Hovmester Marie Poulsen, Lide-mark, 1933).

I Sandby sagde de Gamle altid, at Kristi Himmelfarts-aften skal alle mæje deres Rede saa nær som en Fugl; han laver Urenhed i sin. Hvad det var for en Fugl, blev ikke sagt. Kristi Himmelfartsdag blev der sat nogle udsprungne grønne Grene til Pynt i Huset. (Gaardejer Emil Rasmussen, Sandby 1934).

Det synes særlig at være Tybjerg Herred og Hammer Herred, hvor Skikken med at de unge drager til Skovs Kristi Himmelfarts Aften, bryder Majgrene og bringer hjem, undertiden ogsaa holder Vaagenat med Dans og Leg i Sommernatten, har været kendt. Oplysninger om denne Skik er aldeles ikke uden Interesse. De viser, at Kristi Himmelfarts Aften er traadt i Stedet for 1. Maj, som den Dag, hvor Sommerløvet brydes og bringes ind til Byen, hvor ikke mindst Sengekamrene løves med Sommerens nye Grønt. I alle Tilfælde viser en Optegnelse fra Kastrup i Baarse Herred, at her har den smukke Sommerskik ikke været kendt.

„Sommerens Fornøjelser var dengang kun faa. Ja, man kunde jo tage i Skoven 2. Pinsedag og faa en Svingom paa Jordbunden, der var altid en, der kunde spille et eller andet Instrument. Grundlovsfesterne begyndte at blive almindeligere, og saa var der Sommermarkedet, som ogsaa bød paa Dans. Ellers var Sommeren meget fattig paa Dans,

det hørte Vinteren til“ (Portør C. V. Danholm til Rønnekilde Nielsen 1933, født 1847 i Kastrup).

Hermed har jeg udtømt den af mig kendte sydsjællandske Overlevering, man kan gerne sige til sidste Draabe — jeg haaber af Læseren paa Henvisninger til overset Litteratur og Optegnelse af ukendt Overlevering til Dansk Folkemindesamling (Adr. Det Kongelige Bibliotek, København K.), — og jeg gaar nu over til den mønske Overlevering. Som det er paavist af Kredslæge J. S. Møller i hans grundlæggende Afhandling „Sommer i By i Danmark“ (Danske Studier 1930 S. 97—132), hører den mønske Overlevering sammen med den falsterske og lollandske Sommer i By-Overlevering, men den sydsjællandske Overlevering hører sammen med den østsjællandske Hedebooverlevering. Vi vil i Stedet for Majgreve og Majinde finde to Majgrever i den mønske Overlevering, og vi vil i Stedet for de syd- og østsjællandske „Maj-Blus“, der føres med i Toget, finde et „Sommerspær“.

Det ældste Vidnesbyrd om de mønske Sommerspær finder vi i Stegepræsten Johan Viborgs latinske Mønsbeskrivelse fra o. 1680. (Se Præstø Aarb. 1930, S. 37). Han oplyser, at den berømte Kridtformation „Sommerspiret“ paa Møns Klint tidligere har haft Navnet „Dronning-Spiret“ efter Klinteskovens Dronning, jfr. „Dronningstolen“. Nu har Bønderne forandret denne Benævnelse Dronnings Spiir, og siger Sommer Spiir i Stedet for Dronnings Spiir; hvorved forstaas det Spiir (sceptum), som de plejer at bære ved deres Foraarsfester“ (Gl. kgl. Saml. 733, Fol. Side 64, se ogsaa Nordiskt Folkminne, Studier tillägnade C. W. v. Sydow 1928, S. 90). I Keldbypræsten Jens Withs danske Oversættelse af Viborgs Mønsbeskrivelse fra 1715 gengives Viborgs latinske Betegnelse „floralibus feriis“ med „ved deres May-Fest, eller naar de ride Sommer i Bye“. Jeg gemmer de højst mærkelige Oplysninger fra Elmelunde Sogn, som Pastor Nicolai Dreyer giver 1732 (se S. 192 ff), men vælger som Grundlag for

Skildringen af Mønboernes Sommer i By-Skik den Redegørelse, som Pastor Johan Paludan i Fanefjord har givet i sit Værk „Beskrivelse over Møen“ 1824, II S. 280—81. Johan Paludan havde været Præst i Fanefjord fra $1\frac{2}{3}$ 1788 til sin Død den 10. Jan. 1821.

„Derimod vedligeholdte sig hidtil Oldtidens Skik at føre Sommer i Bye. (Hos alle Nordtydsklands Folkefærd findes Spor til en lignende Foraarsfest fra Oldtiden. Alle vendiske Nationer bare Døden \circ : Vinteren af Bye og Foraaret i Bye). De unge Karle af een eller flere Byer forene sig almindelig strax efter Pintsedag, om at sammenskyde nogle Penge til at leie et Gildeshuus, og bekoste det Fornødne til Høitideligheden. To af de meest yndede og anseete Karle vælges til Maigrever; en munter, sædelig Gaardmand udkaares til Skaffer eller Kjøgemester. Denne forstaar saavel det Økonomiske ved Festen, som de foregaaende Øvelser. Tvende stærke Karle vælges til at føre Spæret, d. e. en 5 à 6 Alen lang Stage med anbragte Tværstænger, overalt omsnoet og behængt med alle Couleurer Baand, Flitterguld, brogede Silke- og Bomuldstørklæder. Til Toget betinges og nogle Violinspillere og en Trommeslager, hvilke alle tilhest i fuld Trav maae kunne opføre deres Musik. Alle maa have blaae eller brune Kjoler, hvide Skjærf om Livet, grønne, med Blomster og Baand besatte, Krands over Skuldrene og Mai i Hatten. De bedste Heste, der ere at faae, maa fodres godt og dresseres iforveien samt nogle Baand og andet Stads have til dem. Tvende Herolder sendes da nogle Dage iforveien ud, og stikke om Natten til 1ste Maj en Maigreen i Taget over hver Port, til Tegn, at Sommerskarle kunne ventes. Natten før den til Toget bestemte Dag, forsamle de sig i Gildeshuset, ordne Skaren, og begynde om Morgenen deres Ridt i følgende Orden: først Maigreverne, saa Skaffereren med sin pyntede Skafferstok, derefter Spærførererne og Musikanterne, og efter dem de Øvrige parviis. Hvor Maigreenen ikke er taget bort, drage de ind, og efterat have ronderet i Gaarden

og hilst med Spæret, stige de af, og gaae efter Indbydelse ind. De dandse da et Par Dandse med Huusmoderen og Pigerne, beværtet med Hvedebrød og Brændeviin, modtage desuden Foræringer af Æg og deslige til deres Gilde, og drage derpaa videre. — I Phanefjord Sogn har aldrig mindste Uorden været foranlediget ved denne Leilighed, og for Naturens og Almuens Ven er dette en virkelig skjønt opfundet og vedligeholdelsesværdig Fest“.

Johan Paludan gør den Bemærkning til sin Skilddring: „Fastelavnsriden er paa Møen omtrent ligesom Riden Sommer i Bye. Kun haves da intet Spær. . . Politiet har her, som andre Steder, sat sig imod disse Skikke, ja reent ud forbudt dem. Vel muligt, at hist og her Uorden derved har fundet Sted, men har man derfor Ret til at forbyde en uskadelig, national Skik? Burde man ikke tillade Brugen og straffe Misbrugen? Man kunde ligesaa gjerne sige: Bønderne maae aldeles ikke forsamle sig til Forlystelse; thi ved alle saadanne Sammenkomster kunne Uordener finde Sted. At omtalte Forlystelse, at ride Sommer i Bye, har noget mere Ædelt ved sig, end de sædvanlige Dandsesammenkomster, kan Den, der kjender begge, ikke nægte. Det er grusomt at ville berøve Bonden sine faa Forlystelser, naar der ikke kan gives ham bedre istedet. Og hvad Bedre skulde man vel give ham istedetfor hiin uskadelige og yndede nationale Skik? Eller er den maaskee, ved at udarte, bleven saa farlig for Moraliteten, at den burde afskaffes? Snarere, desværre! har vel den moralske Fordærvelse fordærvet Skikken, og der er i Sandhed intet slettere Middel til at dæmme for hiin, end at ile med Udryddelsen af det lidet Skjønne og Gode, vi af vore Fædres Sæder og Skikke endnu maatte have tilbage“. Kløge og gode Ord, en Præst af en hel anden Støbning end Kristian den Sjettes Præst, Nicolai Dreyer, der i Elmelunde 1732 førte en saa forbitret og haardnakket Kamp for at udrydde Sommer i By-Skikken. (Sml. her Side 192 ff).

Et andet Sted i sit Værk (I 156) har Paludan en tilfældig Oplysning om Sommerkarlenes Spær. Et gammelt Postbud siger om den vestmønske vilde Jæger, Grønjæger: „I hans høire Haand har han en lang Stang, længere end Sommerskarles Spær, som er saa forgyldt i den yderste Ende, at man tydeligen kan see ham.“

Som Grundlag for sit store Arbejde, Møns Beskrivelse, har Johan Paludan foretaget en Afskrift af Hans Jensen Viborgs *Descriptio Insulæ Mønæ* o: Beskrivelse af Øen Møen til Resens Atlas o. Aar 1680. Denne Afskrift findes nu i det Kongelige Bibliothek i Ny kgl. Samling 721 b., 4°. I denne Beskrivelse ligger et Læg med Titelen „Lise, Frederikke og Line at besvare“ der indeholder Notater om mønsk Folkemaal og Spørgsmaal om mønsk Folkeliv og Festsik. Paa Hæftets Omslag findes der ogsaa skrevet Datoen 23. Apr. 1781 og en Del forskellige Udregninger. Spørgsmaalene i Hæftet er stillet med en smuk gotisk Haandskrift, mens Besvarelserne er gjort med en temmelig ubehjælpssom latinsk Haandskrift. Det synes ligeledes at være et Forarbejde til Paludans Møns Beskrivelse. Spørgsmaalet „Riden Fastelavn“ besvares saaledes af den ubehjælpssomme Bondehaand: „Har megen Liighed med Sommer i Bye og er forresten ligesom paa andre Steder. De staae af Hestene, og gaaer ind i Stuen for at dandse, ligeledes giøre Sommersvende.

Saa stilles Spørgsmaalet „Sommer i Bye“ og Svaret lyder: „Dertil hører, en *Skaffer*, som er Anføreren. Han skal have en Stok i Haanden, som er udpyntet med Baand, som Pigerne maae laane dem, og sætte paa. Denne Skaffer staaer for det hele Ridt, hvortil de i Forveien have mange Øvelser. Der ere tvende, som kaldes *Spærførere*, hvilke holde en lang Stang, Spæret, imellem sig, der er udpyntet med Tørklæder, Forklæder, Baand af alle Farver, Krands og Flitterguld, hvilket alt Pigerne maae anskaffe og sætte paa. Tvende *Maigrever* aabne Toget og ride foran ind i hver Gaard, for at spørge, om Sommers Karle maae komme

ind. Efter erholdt Tilladelse komme de i følgende Orden: først Skafferen med sin Skafferstok, hvormed han hilser for Vinduerne, derpaa de tvende Maigrever parviis, saa de to Spærførere, holdende Spæret imellem sig, og hilsende dermed, saa komme alle de andre parviis, med Musikantere midt i Toget, de have allesammen blaae eller brune Kioler med hvide Skiærf om Livet, og Krands over Skuldrene. Naar de bærer dem godt ad, seer det Hele meget smukt ud. Naar det er forbi, har de Sommergilde, hvortil alle de unge, derfra hvor de har været, ogsaa ere budne. (Sml. Gengivelsen i Tang Kristensen: Jysk Almueliv, Tillægsbind IV, Nr. 38).

I 1885 har „Skattegraveren“, Frk. Annette Jensen i Udby, en dygtig mønsk Folkemindesamler meddelt Evald Tang Kristensen om Sommer i By fra Fanefjord Sogn:

„For en Snes Aar siden (altsaa o. 1865) red „Sønder-sognene (Fanefjord Sogn) „Sommer i By“; og der siges, at det foregik paa samme Maade som i gamle Dage. De var godt en Snes Stykker, alle fra Vollerup, og deres Gildesgaard var i samme By. Selv sørgede de for Mad og Drikke til deres Gæster „udenbys“ fra, og selve Festlighederne gik saaledes for sig: Først gik man rundt i hele Sognet og samlede Æg. Forrest gik Skafferen med sin „Skafferstok“, det var en Stok paa en halvanden Alens Længde, hvorom først var snoet nogle Baand, og paa disse var igen fastgjort en Mangfoldighed af andre brogede og blomstrede Silkebaand, og øverst paa Toppen var sat en Krone; det skal have set helt kjønt ud. Efter ham kom Musikken og de øvrige parvis. Paa hvert Sted blev de bespiste og skjænkede og modtog derefter deres Æg. Udbyttet af Ægsamlingen var nok flere Kar fulde. Hvad der ikke blev brugt, blev solgt. Man gik rundt i hele to Dage, og efter hver Dags Anstrængelse havde man Bal om Natten. Man hvilede saa lidt et Par Dage, og saa begyndte Ridningen. Alle Hestene var øvede godt i Forvejen, og de blev nu pyntede med hvide Dækkener, kantede med en rød

Kant. Bidselet var omsnoet med hvide og røde Baand, og om Halsen bar de flere grønne Kranse. Skafferens Hest havde til en Forandring „Snogepander“ paa „Howlawed“, eller i alt Fald smaa hvide Ben, som skulde ligne „Snogepander“. Alle Karlene var i grønne Frakker, med hvide eller røde Skærf og en stor grøn Krans om Skuldrene, og endvidere med hvide og røde „Galoner“ paa Benklæderne. Kort før Ridningen begyndte, stod Husmoderen i Gildesgaarden uden for Døren med „Spæret“ foran sig og rullede det imellem Hænderne, saa det svingede rundt; det skal ogsaa have set kjønt ud. Spæret var en Stang paa en 6—7 Alen, og fra den øverste Ende var der sat en 4—5 Tværstokke over Kors med en halv Alens Mellemrum, og paa disse Tværstokke var igen fastgjort en Mængde brogede Baand, saa det fra oven af fik Form omtrent som et Juletræ. Det var temmelig svært at haandtere, og de to stærkeste Karle fik derfor den Bestilling. I Spidsen af Toget red „Majgreverne“, to af de mest yndede Karle, der var valgte til „Majgrever“ af de øvrige. Deres Bestilling var den at ride i Forvejen og forhøre, om Toget maatte komme ind, og derefter tilbage igjen med Budet. Det fortælles dog, at i ældre Tider har der været brugt en anden Maade at spørge „om Forlov“ paa. Om Natten, førend Ridningen begyndte, red der to af Selskabet rundt og satte en grøn Gren i Taget over Gangdøren, og hvor denne Gren ikke var tagen bort, der var Selskabet velkommen. Efter Majgreverne kom Skaffereren med sin „Skafferstok“. Derefter „Spærførerne“, og saa to andre, som skulde hjælpe ved Spærets Sænkning, naar man red igjennem Gaardenes Port; derefter Musikken og saa de øvrige parvis. Den første Dag red de kun i deres egen By; derefter gik det videre fort hele Sognet rundt i hele seks Dage. De grønne Kranse om Hestenes Hals skulde ogsaa gjøre Tjeneste, hvor der var Lejlighed til det. Kom Toget om ved en Mand, som det skjønnes var ikke uimodtagelig for en lille Spøg, saa fik han en af Kransene om Hovedet, og det var det

samme som: „Op med Mynten“, og i de fleste Tilfælde blev Kransen godt betalt. Ved Togets Ankomst til hver enkelt Gaard, blev der gjort en Runde i Gaarden, inden Hestene fik Lov til at staa stille. Ved Indtrædelsen i Dagligstuen stillede man sig op ved Døren og sang Majvisen, der efter blev der spist og drukket, og til Slut fik Selskabet sig en Svingom i Storstuen med Konen og Pigerne, og Penge af Manden, og med en Afskedssang brød man op for at begynde forfra igjen paa den næste Gaard. Saadan blev man ved en hel Uge, og hveranden Aften havde man tillige Bal til lidt Afveksling.

En af de sidste Dage var hele „Stadsen“ i Stege, og da baade Hestene og Rytterne da var blevne godt dresse-rede, saa gik det hele som efter en Snor. Mange Mennesker var til Stede for at se dem, og alle var vist nok enige om, at det var en kjøn Skik at „ride Sommer i By“ (Skattegraveren 1885 IV, S. 62—64, Nr. 128).

I Nutiden har den kendte mønske Folkemindesamlerske Fru Johanne Olsen fra Budsene, gjort følgende Optegnelse til Dansk Folkemindesamling fra Askeby:

Før mange Aar siden var der noget, der hed at ride Sommer i By. Det er ikke prøvet her i Fanefjord Sogn mere end en Gang, mens jeg kan huske det. Det gik saadan til, at Karlene fra hele Byen laante dem hver en Hest, som de saa red til en Ugestid i Forvejen, før Højtideligheden skulde finde Sted, saa de kunde taale at høre Musikken og se Stadsen. Den første Begyndelse var at parre dem sammen to og to og gaa omkring i Sognet at bede om Æg og Penge. De sang en Sang, der begyndte saaledes: „I Pintseugen, vi her kommer, i vores Pynt og rider Sommer.“ Natten til Pintsedag gik de ud „at maje“ som det blev kaldt. De gik omkring og stak grønne Grene med ud-sprungne Blade, op over Vinduer og Døre til Tegn paa, at de kom ridende, at forevise Stadsen. Der blev lavet et Spær, der var en 5—6 Alen langt, og som blev pyntet med alle Slags Baand. Naar de saa red omkring, blev der ud-

nævnt to af de kraftigste Karle som Spærførere; først kom der Forridder, som kommanderede hele Selskabet, derefter 6 Musikanter paa hvide Heste, og næst herefter kom Spærførerne. Naar de saa kom til en Gaard og skulde igennem Porten, lod de saa Spæret falde bag over, hvor det saa blev modtaget af de to nærmest ridende Karle. De red nu ind i Gaarden, og gjorde Vendinger og sang. Derefter kom de ind, hvor der var dækket Bord med Mad og Puns, og de som ønskede det, kunde forsyne sig, eller om de hellere vilde, tage dem en Svingom i Storstuen. Efter at have redet omkring et Par Dage, holdt de Regnskab, Gilde og Bal i et dertil indrettet Dansetelt, af dem var der nogle Stykker her paa Landet. (Medd. af fhv. Gaardejer H. Chr. Hansen, Askeby, født o. 1858 til Huskone Johanne Olsen, Budsene i 1932).

En anden Nutidsoptegnelse skyldes Gaardejer Niels Hansen i Nyborre, ligeledes fra Vestmøn. „At ride Sommer i By, kender Niels Hansen kun efter gamle Fortællinger, da han aldrig har set, hvordan det spændte af, og heller ikke mindes at have hørt fortælle om, at denne Sommerridning er foregaaet her paa Østmøn, dette stammer fra længere Tid tilbage, at det er foregaaet. Dog hænder det jo i enkelte Tilfælde, at gamle Skikke kan komme frem igen, længe efter at de er forsvundne. Jeg mindes fra min Ungdom, at en saadan Sommerridning fandt Sted ude paa Vestmøn, det var almindeligvis en enkelt Bys Karle, der sluttede sig sammen om at ride Sommer i By, og det foregik først i Maj Maaned. Aftenen før var man ude og stak grønne Kviste, hvis de da kunde skaffes, vel ellers andre Ris ind i Tagskægget over Porten og Dørene, paa alle de Steder man tænkte sig at gæste. Hvor disse Kviste endnu sad Dagen efter, naar Riderne drog omkring, betragtedes det som en Indbydelse til at komme indenfor, og yde og nyde det sædvanlige som ved Fastelavns Omgangen: Sang fra Karlens Side, og Traktement og Dans, og en Daler eller saa af Værten til Hjælp ved det afsluttende

Gilde. Den Dag, Ridningen saa skulde foregaa, samledes Karlene i den Gaard, hvor det egentlige Gilde skulde holdes, udpyntede bedst muligt baade Rytter og Hest, og en af dem valgtes til at bære Majstangen, helst en Kraftkarl, for Stangen var en 5 à 6 Alen lang, pyntet med Flitter og forskellige kulørte Silkebaand, og saa foregik Turen Byen rundt, og somme Tider til Nabobyer, naar det kunde overkommes. Deltagerne var saa vidt jeg ved fra en og samme By, for Bypatriotismen tillod ikke udenbys Indblanding. (Brev fra Gaardejer Niels Hansen, Nyborre, til Fru Johanne Olsen den $\frac{1}{3}$ 1932).

Vi har ogsaa ligesom i Sydsjælland korte ufuldstændige Notitser om den hendøende Skik.

Gaardejer Peter Larsen i Lendemark har i 1932 meddelt Fru Johanne Olsen, Budsene: „Jeg har ogsaa for mange Aar siden set Karlene ride Sommer i By her i Fane-fjord Sogn. De to forreste Karle førte et Spær imellem sig. Det var en Stang, der var pyntet med Baand og Blomster. Karlene var ogsaa udpyntede og red hele Sognet rundt, saa det varede mange Dage“.

Grethe Hansen, Dame, f. o. 1865, har ligeledes meddelt Fru Johanne Olsen 1933 efter sin Moder, at naar de holdt Majfest, red de ikke alene rundt paa Vestmøn, men de red helt ud paa Østmøn, hvor de opholdt dem i lange Tider og red rundt til alle Gaarde.

Hermed har vi udtømt den vestmønske Overlevering og gaar videre med den østmønske Overlevering, hvor vi naturligvis begynder med den mærkeligste Beskrivelse af sydsjællandsk og mønsk Sommer i By-Skildring, vi overhovedet raader over, den Skildring som Skikkens haardnakkede Bekæmper, Pastor Nicolai Dreyer, har givet i sine Indlæg til Sjællands Biskop, ja endog til selve Enevoldskongen, Kristian den Sjette. Ældgammelt Hedenskab, som han førte sit Korstog imod med en stærk og ukuelig Overbevisning om sit Standpunkts absolutte Ret, trods de Stavere, han ved sin Selvraadighed og Fanatisme løb sig

i Livet, der paadrog ham Uvenskab, ja Forfølgelse af den verdslige Magts øverste Repræsentant paa Stedet, Amtmand Chr. U. Lytzow. Han havde givet Elmelunde-Bøndernes Ledere Tilladelse til at ride Sommer i By og vilde ikke finde sig i, at Hr. Jæger nægtede Bøndernes Ledere Alterets Sakramente. En meget udførlig Redegørelse for denne interessante Kulturstrid fra Kristian den Sjettes Dage har Holger Rørdam givet i Kirkehistoriske Samlinger, 4. Række V, Side 213—98 (sml. Præstø Amts Aarbog 1931, S. 3—9, Frede Bojsen: Af Møns Historie, VII, S. 116—130). Jeg anfører væsentlig kun, hvad der vedrører selve Skildringen af Elmelunde-Bøndernes Sommer i By-Skik 1732.

Den 30. Juni 1732 indsender Nicolai Jæger sin Klage til Sjællands Biskop, Christen Worm. Jeg anfører Begyndelsen af denne Klage.

„Ved eet Sct. Hans Landemodes Monitum 1707 er det befalede Prousterne at ofverlegge med Præsterne, hvorledis det meget forargelige Sommer-gilde og Spøgen kunde afskaffes, efterdi Loven dog pag. 875 art. 11 forbyder saadan lætfærdig Leegen alle-tiider*). Hvilcked jeg og har holdt mig efterrættelig, at sligt nu i elleve Aar, Elmelunde Meenighed har været mig betroed, her har været afskaffed, indtil nu i Aar at trende Boemænd her i Sognet nafnlige Jens Brant, Hans Møller og Anders Larsen, alle i Elmelunde Bye, har trængt igiennem og faaet Eendeel af Sognets Ungdom til sig, nogle af hver Bye, og igien begyndt dette forargelige Væsen næst afvigte Søndag dend 3die efter Hellig Trefoldigheds strax efter Prædicken, medens dend øfrige Ungdom endnu var i Kirken til Læsning.“

Det fremgaar yderligere af Klagen, at de tre Mænd

*) Ordlyden af Kristian den Femtes danske Lov 6-3-11 er denne: „Al lætfærdig og forargelig Leegen om Jul, eller andre Tider og Fastelavns Løben forbydis strengeligen og bør alvorligen at straffis“. — Sommer i By-Skikken nævnes altsaa ikke.

fik overtalt omtrent 16 unge til at deltage i Legen, og lokke til ikke at blive til Læsning og Undervisning i Kirken, skønt de var advaret. De begyndte da udenfor Kirken med Trommen og Spøgen, og Formanden Jens Brants Søn red ind til dem paa Kirkegaarden med Krandsen at kaste paa dem. Derefter sad de alle til Hest, og de tre nævnte Mænd førte dem an fra en By til en anden, hele Sognet igennem, og hvor de kom, lod de sig vel skænke, saa at ogsaa nogle af de unge blev helt beskænkede. Dette Væsen blev fortsat ud paa Natten, og en af de unge blev saa tilpakkert, at hans Forældre om Morgenen maatte tage ham paa Jens Brants Gulv. Iøvrigt lod Deltagerne i Festen sig forlyde med, at de vilde fortsætte dette Gilde i nogen Tid hver Helligdag, hvortil de da ogsaa havde sanket og skudt Penge sammen.

Præsten afviser en af de unges Førere, Hans Nielsen Møller fra Nadverens Sakramente paafølgende Søndag, skønt han havde tegnet sig til Altergang Søndagen før. Møller klager da til Amtmand Chr. U. Lytzow over, at Præsten ikke havde villet tage ham til Alters, fordi han den forrige Søndag den 29. Juni havde ført Spæret for de unge Karle. Amtmanden, der havde givet Hans Møller Tilladelse til denne Sommer i By-Ridning den 24. Juni, holdt med Bønderne, og der opstod en meget langvarig og forbitret Strid mellem Amtmand og Præst, der endte med Præstens foreløbige Nederlag. Under denne Strid oplyser Præsten i et Bilag „De underlige Ceremonier, som de have haft ved denne Leeg“ nærmere om selve Sommer i By-Skikken i Elmelunde (S. 230).

- 1) Før end de reed, hafde de tilsammen siunged een Psalme og læst een Bøn, og derpaa reded i Jesu Nafn (saaledes er mig referered i mit Huus).
- 2) Imidlertid de reed, rørtes Trommen. Een reed for med een Stock, hvor paa var et hvidt Klæde med eet Kors; næst efter reed eet Par med deris May-spær, hvilcked de dantzede om i hver Bye, hvor de kom, og

- imedens de saaledis dantzede, holdtes Stocken ofver dem med det hvide Klæde, som Korset var paa.
- 3) Da de kom tilbage igien og hafde afreeded, dantzede de ligeledis omkring Spæred under Kiæppen eller Stocken med det hvide Klæde med Korset paa.
 - 4) Der paa drack de og continuerede eet Stykke ud paa Natten med Dantz og Spøgen.
 - 5) Næste Hellig-dag der efter gick Gildet atter for sig med Dantz og Drick.

Nogle andre Observationer.

For nogle Aar siden, da de og ville begyndt med denne Leeg, hvilcket jeg dend Tiid fick hindred, sagde een Mand til mig, at imedens de giorde det, fick de baade Korn og Kierne, hvilcked jeg hafver sagt Øvrigheden. Og som jeg samme Tiid fick nogle til at fælde deris May-spær, som de hafde opreyst, var der andre, som reyste eet andet op igien. Og een af dem, som nu er død, sagde, at det gick med deris May-spær som med vor Herre Christo, at hand opstod igien dend tredie Dag, saa fick og de deris May-spær paa dend tredie Dag igien opreyst. Der tiende mig een Karl den Gang, som nu skal tiene for Matros paa Holmen, nafnlig Anders Rasmussen Møen, hand hørte Ordene.

Endnu var nogle iblant dem, som samme Tiid sagde, at jeg var Anti-Christen, der skulle forstyrre Christenheden. Og andre saadanne fleere grove Ting, som mand fast skulde holde utroelige.

Og som jeg fick Leegen den Tiid hindred, saa ville jeg icke heller røre meere der i, for at der icke skulle komme større Forargelse der af; dog efterlod jeg icke hemmelig at paaminde og straffe dem, som vare saa grove, hvilcke og der efter hafve bedred sig, at icke nogen af dem denne Gang har været med.“

Der kan vistnok endnu være Grund til at anføre en Udtalelse af Nicolai Jæger i et Brev til Kong Kristian den 6. d. 10. Dec. 1732 (Side 264).

„Maa de paastaae [som Amtmand Lytzow i Brev til Kongen ²⁶/₈ 1732 havde gjort], at det er dend eeniste Lystighed Boenden har om Aaret ved ald sit Sved og Arbeide; men det er sandelig icke deris eeniste Lystighed paa Møen, og efterdi jeg her med er aftvungen at sige, hvad Lystighed Møens Bønder des-foruden have, da kand de næppe giødske deris Jord uden Gilde; ved deris Høslæt have mange af dem Fiol eller Tromme for sig og holde Gilde i tu eller tre Dage tillige. Ved deris Bye-Stock, naar de skiffte Byefoget, haver de gierne een heel eller half Tønde Øl, som Byen er stor til, at dricke og giøre sig lystig ved. Sligt maa taales, efterdi det skeer Søgnedage og er icke saa absolute Deris Kongelig Majtts. Lov imod. Her har de Unge heller icke saa stor Leylighed til Liderlighed som ved det saa kaldede Sommergilde, hvilket de mange Steder berede sig til fra Voldermisse (¹/₅) og continuere siden fra Pintzedag hver Helligdag til hen imod Mickelsdag med Drick og Spil foruden andet, som hemmelig gaar i Svang iblant dem ved dend Leylighed, de have dertil; hvilket Gilde, som det er een aaben Dør for alle Laster, som i Deris Kongel. Majtts. Lov strængelig forbydes, saa er det icke noget, som jeg har kundet samtycke i, endskiønt jeg lige saa vel trænger til Boenden som andre“.

Til Forstaaelse af Bøndernes Opfattelse af denne Sommerskik er ogsaa Bøndernes Vidneudsagn paa Møenbo Herredsting den 25. August 1732, om de tre Ledere Hans Nielsen, Anders Laursen og Jens Brandts Forhandlinger med Pastor Jæger (Side 236 f.) af Vigtighed.

Saa tilspurgte Hr. Jæger disse før anførte 3de Mænd ... „om de da vilde tilstaae, det var Synd, de hafde giort ved det, at de hafde redet Sommer i Bye og ikke lydt hans Formaning, at entholde sig derfra. Hvor til de svarede, de holt det for ingen Synd, og dersom, sagde Hans Nielsen, at hand hafde iche giort anden Synd, saa ville hand døe der paa, om det var i samme Time“. Senere i denne Samtale svarede Anders Larsen: „Er det Synd,

vi har redet, saa har de andre og syndet, som hafde redet for os; dog skal vi tribuleris derfor, at vi var de sidste, der reed“. I et Brev til Biskop Worm af $9/_{12}$ 1732 (Side 259—60) oplyser Pastor Jæger, at Bønderne fremturer i deres Opfattelse: „de hafver icke der af været at bevæge, men reent ud sagde, at de icke ville kiende noget for Synd af det, de i saa maade hafver giort, uden Amtmanden befalede dem, at de skulle kiende det for Synd.“ Da Pastor Jæger siden efter havde oplæst det Kongebrev, som var gaaet ham imod, og „formanede dem til Boed og Bedring, svarede de, at de med Guds Hielp, om de levede, ville gjøre det samme eet andet Aar og faa eet Majtræ opreyst i Sognet.“

I Kampen mod sine Bønders Vedhængen ved den nedarvede Sommer i By-Skik tabte Hr. Nicolai Jæger i første Omgang. Hans Bønder var hverken at hugge eller stikke i, ganske i Modsætning til Hr. Peder Claudianus Stevnsbønder 1688, og han blev ved den af Amtmand Lytzow krævede Retsforfølgelse imod ham dømt til en klækkelig Mulkt ved Provsteretten $31/_{10}$ 1732 for sin egenraadige, fanatiske Optræden uden rimelig Forhaandsappel til verdslig Øvrighed og til sine gejstlige Foresatte, Provst og Bisp.

Men i Virkeligheden sejrede Hr. Nicolai Jæger, han havde ved sin Henvendelse til Kongen vundet Kongens Bevaagenhed, og han lønnedes faa Aar efter med det dengang meget store Stege Præstekald den $29/_{11}$ 1737. Og Kongen udstedte faa Aar efter sin berømte Forordning af 12. Marts 1735 om Sabbattens tilbørlige Helligholdelse, hvori det hedder i § 6: „Alle andre Gilder, og især det saa kaldede *Sommer i Bye-Riden* (som Bønderne paa Søn- og Helligdagene især fra Pindse- til St. Hansdag holde) forbydes alvorligen, og skal baade Øvrigheden og Husbonden see derhen, at slig Uorden og Misbrug aldeles hemmes (J. H. Schous Register over Forordninger III 154, sml. ogsaa II 467 og III 9). Men den Triumf skulde Hr. Dreyer dog ikke faa, at hans gamle Modpart Amt-

mand Lytzow var nødt til at gennemføre Enevoldskongens Paabud, da laa allerede Bondens Ven, den sunde Fornufts Forkæmper i sin Grav († $\frac{1}{5}$ 1733). Der er god Grund til at antage, synes mig, at Dreyers af Enevoldskongen paa-skønnede Optræden var Anledningen til Iværksættelsen af dette Forbud imod Sommer i By-Skikkene ved Helligdagsforordningen af 12 Marts 1735.

I 1912 udgav den mønske Lærer, Theodor Jensen i Sprove, født 1856 i Udby ved Stege, sin kulturhistoriske Fortælling „Elmelunde Byfolk“. Hans Hustru, Margrethe Pedersdatter, født 1856 i Elmelunde, tilhørte i mindst seks Slægtled tilbage de gamle Elmelunde-Slægter, og Bogen indeholder sikkert paa mange Punkter Elmelunde By-Overleveringer. Han kender heldigvis, kan man næsten sige, ikke Rørdams Skildring af Striden 1732, og Pastor Dreyer er næsten fuldstændig glemt. Han siger Side 98 i sin Bog, hvor han fortæller om Begivenheder 1763: „For 20 Aar siden var det helt forbudt“ (at ride Sommer i By). „Hvorfor det?“ Fordi Kongen mente, vi fortørnede Gud dermed“.

Derefter giver Theodor Jensen en Skildring af Sommer i By i Elmelunde, der maa betragtes med en vis Varsomhed, idet det er muligt, at han gengiver vestmønsk Overlevering af Skikken, ikke ægte østmønsk — Elmelunde Overlevering.

„Nogle Dage før Majdag, da Elmelunde Karle skulde ride Sommer i By, havde de travlt med at samle Æg ind til Gildet. De var 12, der fulgtes ad to og to — og foran gik 2 Musikantere og blæste paa Klarinet og Horn; allerforrest gik Skafferen med sin $1\frac{1}{2}$ Alen lange Skafferstok, der var udpyntet med kulørte Baand. Toget sluttede med en stor Del af Byens Ungdom. Da Indsamlingen fra Gaard til Gaard var til Ende og havde givet et godt Udbytte, blev der om Aftenen danset i Morten Andersens Lo.

Endelig oprandt Voldermissedag, hvor det store Slag skulde staa. Tidlig om Morgenen i dejligt Solskinsvejr og i frisk Blæst kom de unge Karle ridende ud fra Portene for at samles i Gildesgaarden [o: den lige nævnte Morten Andersens Gaard]. De havde hvide Dækkener paa Hestene, besatte med røde Border. Alle Heste

var vel pudsede og striglede og bar grønne Bøgekranse om Halsen. Ogsaa Karlene havde nys udsprungne Bøgegrene i Krans over Skuldrene. De skulde jo komme med „Maj“ til Huse! Desuden var de pynkede i grønne Frakker med hvide eller røde Skærf og røde Striber paa Benklædene. Det gjaldt om at tage sig godt ud. Der skulde jo danses med Pigerne i alle Gaarde, og de vidste, i hvilke Gaarde, de skulde ind; thi Natten før havde de været ude i Byen og Omegnen og stukket en grøn Gren i Taget over Døren; hvor den Gren sad endnu, var de velkomne. Og den sad næsten alle Steder.

Under Raab til Hestene og med Latter og Spøg ordnede Toget sig i Mortens Gaard... Morten Andersens Kone Ellen, kom ud i Gaarden med „Spærret“, der var 5 Alen langt og havde 4 Tværstænger foroven i Kryds, besatte med kulørte Silkebaand i alle Farver. Hun slog det ud, saa Baandene flagrede i Blæsten. Da Johan Pejtersen, der red i Spidsen ved Siden af Niels Knudsen, havde taget imod Spærret, som den stærke Karl, der nok kunde bære det opret paa sin Hest, spillede Musikanterne, der red allerforrest, og Toget satte sig i Bevægelse under Ungdommens Jubel og Hurraraab.

Den første Gaard de red ind i, var Pejter Johansens. De bandt Hestene i Gaarden og gik ind; saa blottede de alle Hovederne, idet de sang Majvisen. Derefter blev de bænkedede ved det festdækkede Bord, og efter Spisningen dansede de med Døtrene og Pigerne paa Gaarden, indtil Formanden i en kort Tale takkede for Gæstfrihed og Dansen. Pejter Johansen stak ham en blank Speciedaler i Haanden til Ugens mange Udgifter. Derpaa rede de til den næste Gaard i Byen. Og i de følgende otte Dage besøgte de ligeledes Gaardene i Hjertebjerg, Østermark, Torpe, Keldby, Raabylille og Keldbylille. Hveranden Aften havde de Bal i Gildesgaarden. Det var en streng Uge for de fleste“. (Side 99—101 i Th. Jensens Bog).

Skønt Dansk Folkemindesamling har ganske udmærkede Medarbejdere paa Østmøn, de fornemste af dem Skræder N. K. Pedersen i Borre, Huskone Johanne Olsen fra Budsene og Gaardejer Anders Christiansen, Pollerup, saa er det meget ubetydeligt, hvad vi fra Nutidsoverleveringen iøvrigt ved om Sommer i By-Skikken paa Østmøn. Blot Seminarist H. Bendsen, Keldby, har 1911 følgende tarvelige Oplysning. „At ride Sommer i By og danse om Majtræet er brugt, men Oplysninger om Fremgangsmaaden kan ikke gives; denne var vistnok forskellig.“

TILBAGEBLIK.

I sin Side 183 nævnte Oversigt over de danske Sommer i By-Skikke, gør Kredslæge Møller opmærksom paa, at der findes i den rige danske Overlevering følgende Symboler paa den vaagnende Sommer.

1) Majtræet er et nyudsprunget *Træ*, der hentes hjem *fra Skoven* og plantes i Byen. Det er denne Type, som vi har i den berømte middelalderlige Folkevisen om Sivard Snarensvend, der bundet til et Egetræ af sin Søstersøn river det op med Rode og fører det hjem til Borgen i skrømtet Angst for Vidrik Verlandssøn (DgF. I Nr. 7, D. Vers 28).

Dronningen staaer i Højeloft
og ser hun ud saa vide:
Hisset ser jeg Sivert Snarensvend
han fører Sommer i By.

Denne Type har vi bevaret ganske tydeligt i Rønnebækskriften: Her beder Skaffer og Skafferdreng Herskabet paa Rønnebæksholm om et Majtræ, en ung klein Risbøg, som de saa en af Dagene før Festen lod hente og opstille paa Majbænken midt i Byen, Rønnebæks Bystævne.

I Viemose er der hyppigt inde i de enkelte Gaarde, som besøges, sat et grønt Træ, som er pyntet, og som Karlene rider nogle Gange rundt om, før de hilser paa Husbonden i Gaarden under Skafferens Ledelse.

2) Men Majtræet kan ogsaa være det *Træ*, som stadig staar *paa Bystævnen* i Byens Midte, og som bliver pyntet ved Majfesten, hvorfor Byens Træ ofte til daglig bærer Navn af Majtræ og Stævnen af Majsten eller som hyppigt i Østsjælland Majbænk. Vi kender denne Type fra Snesere Sogns, om man vil, sædvanemæssige Majfest, desuden fra Magleby, Strøby samt Rønnebæk og maaske Fensmark.

I Snesere pyntes de almindelige Aar Træet ved Majbænken midt i Snesere med kulørte Baand og Flitterstads.

I Magleby Stevns pyntes Bytræet med en Dobbeltkrans, i Strøby smykkes Bypilen med Krans St. Hans Aften. I Rønnebæk var det egentlige „Majtræ“ paa Bystævnen væltet i Storm, og erstattedes da ved Majdagstide af den fra Skoven hentede Risbøg, prydet som formentlig Bytræet før med en udskaaret Hest og Rytter „Skafferdrenge“, pyntet med to grønne Kranse. I Fensmark taler Winther om et „blomsterklædt Majtræ“.

3) Det levende Majtræ, enten Bytræ eller fra Skoven indbragt Træ kan erstattes med en *Majstang*. Det er den fra gammelsvensk Omraade saa velkendte Midsommerstang. I Sydsjælland er den kendt i Overleveringen fra Sandby.

I Sandby blev Majstangen rejst ved den Gaard, hvor Sommergildet skulde holdes, og Byens unge Piger pyntede den med Kranse af Grene og Blomster. Derimod er det usikkert, om de Majtræer som Jørgen Sorterup omtaler fra Lyderslev Sogn 1722, er fra Skoven hentede Træer, eller som i Sandby, en Majstang. I Majindens Hjem synes der at være rejst en Stang, prydet med en Krans efter Sorterups Meddelelse. Thiele fortæller, at der rejstes Majstang pyntet med Blomster og Kranse alle Steder, hvor man vil modtage Toget.

4). Majstangen, rejst ved Gildesgaard, kan erstattes af, hvad Kredslæge Møller kalder en *Processionsstang*, der føres med i selve Toget. Oprindelsen til nogle af den Art Processionsstænger fremtræder tydeligt i Sandbyopskriften, det er en mindre Efterligning af den store Majstang ved Gildesgaarden.

I Sandby førte man foran i Optoget en lille Majstang, det var ikke den store, som stod ved Gaarden. I det øvrige Sydsjælland fører man „*Majblus*“ med i Toget, i Viemose to Blus, det ene Pigernes Blus, det andet Konernes Blus, i Rønnebæk 4 Blus, i Snesere med sine 8 Blusførere sandsynligvis fire Blus, hos Sorterup og Claudianus sikkert mindst to Blus. I Vordingborg 1785 og 1788 hilses der med

Blussene. Hos Thiele tales der om to Blus, baaret af to gamle Mænd, i Baarse om 4 Blusførere og 4 Fanebærere, vistnok med 4 Blus og 4 Faner. I Strøby kommer to med pyntede Stænger, nogle med Blus, de øvrige Karle og Piger med Kranse.

Paa Møn er der derimod aldrig Tale om mere end et „Spær“, Sommerspæret, og det ikke blot i de to grundlæggende Opskrifter, Nicolai Jægers 1732 og Johan Paludans 1821, men ogsaa i Annette Jensens og Theodor Jensens unge Opskrifter.

Majblus genfinder vi efter Kredslæge Møllers Oversigt i Hedeboegnen, Sommerspær derimod i Falsters og Lollands Overlevering. Jeg antager, men det er kun en Gisning, at Majblussene symboliserer de middelalderlige Brudeblus i en ung adelig Herres Bryllupstog, velkendt fra Folkeviserne, naar Bruden skal føres fra Gildesgaard til Brudeseng. Det hedder saaledes i Ebbe Skammelsønsvisen (DgF. VI, Nr. 354) :

Fulgte de den unge Brud
alt til det Brudehus.
For gaar Ebbe Skammelssøn,
han bær for hende Blus.

At Majgreveetoget paa sydsjællandsk Grund forestiller et Bryllupstog ligesom i Himmerland, skal vi snart komme tilbage til.

Det mønske Sommerspær opfattes af Viborg 1680 som en Herskerstav, et Scepter, i Stil altsaa med den ofte pragtfuldt udstyrede Skafferstok, Skafferen bærer til Tegn paa sin Værdighed. Men af en Almuesmand blandt Johan Paludans Meddelere opfattes Spæret som et Angrebsvaaben, en Lanse, og jeg mener, at dette er den rette Fortolkning. Jeg antager, at dette Sommerspær fra først af symboliserer Sommerens Repræsentant Majgrevens Spær, hvormed han angriber og nedkæmper sin Modstander Vinteren. I den udmærkede himmerlandske Overleve-

ring hører vi Tale om en saadan Kamp mellem Sommer og Vinter og deres Ledsagere, hvor Vinterens Folk skulde overvindes, og Sommerens Folk skulde sejre. I alle Tilfælde ved vi, at Bønderne i Elmelunde 1732 betragtede Sommerspæret med religiøs Ærefrygt. I hver By Sommerrytterne kommer til, danser man om Spæret, og imens holdes der et korsmærket Klæde over Spæret. Det samme gør de, da de kommer tilbage fra deres Ridt. De troede, at de, naar de gjorde det, fik baade Korn og Kærne. Og da Jæger i Nidkærhed lod sine Tilhængere omstyrte det gamle Majspær, var der andre, der rejste et nyt Majspær. De lod Præsten forstaa, at ligesom Kristus opstod paa den tredie Dag, skulde de faa deres Majspær oprejst den tredie Dag. Vi har her sikkert her Lævn af ældgammelt mønsk Heden-skab, en Dyrkelse af Sommerens Symbol, den Vinterens Magt bekæmpende Lanse „Majspæret“, der skaffer dem Korn og Kærne i det nye Vækstaar, som tager sin Bøgyn-delse 1. Maj. Af disse Mønboere naivt forbundet med den afløsende kristne Tros Symbol, det hvide korsmærkede Klæde, i Tro at naar man dyrker begge Symboler sammen, faar man Aar og Fred, og i Overbevisning om, at Præsten, der vil sprænge denne nedarvede Forbindelse mellem Heden-skab og Kristendom, er at betragte som den rene Antikrist.

5). Endelig er der det femte Symbol, de afskaarne indstukne *Majgrenene*. De spiller i mønsk Overlevering Rolie som underordnet Symbol. Hvor man lader Majgrenene sidde, er man villig til at modtage Majgreverne og deres Følge. I den seneste sydsjællandske Overlevering genind-træder Majgrenene i deres ældgamle Plads som Vaarens Symbol. De af Kirken i Tidens Løb saa heftigt bekæmpede Vaagenætter med Dans og Leg den første Sommernat igennem, (her knyttet i Regelen til Kristi Himmelfartsnat), bliver ligesom vakt op paany, da det ældre Optog af Maj-ryttere er ophørt, som utidssvarende, bukkende under i Kappestriden med Fastelavstoget, der falder paa en Tid af Aaret, hvor der er mere Tid til den Slags Ting.

Selve Optoget er bedst bevaret i den sydsjællandske Overlevering, her kan Møn ikke være med. Møn kender ikke Majgrevinde eller Majinde, to Majgrever træder i Majgreves og Majgrevindes Sted. Har jeg Ret i min Opfattelse af de sydsjællandske Majblus som Brudeblus, saa har Majgrevetoget fra først af været et Bryllupstog med Majgrevinden som deltagende i selve Toget. Det er Tilfældet i den udmærkede himmerlandske Overlevering. I en Optegnelse fra Mov hedder det: „Hele Festligheden at ride Sommer i By forestiller et Bryllup med Forridere, som det i gamle Dage var Skik. En af de smukkeste Karle blev ved denne Lejlighed pyntet som Brud med Krone paa Hovedet, og nogle af Karlene blev pyntet som Brudepiger, to eller flere“. (Skattegraveren 1886, VI, Nr. 757). Winthers Fensmarkopskrift i Hjortens Flugt lader de unge Piger med Majgrevinden deltage i Karlens Tog fra Fensmark til Holmegaard.

I Buxer og med Kofte her
Man unge Tøse saae,
Og lange, føre Karle
Med Bul og Skjørter paa
Mai-Greven og Grevinden
med Krands og med Baand.
Velsminkede og smurte
De tripped Haand i Haand.

Saa trak de ud af Staldene
Heel mangan smykket Hest;
I Manken Baand var flettet
I Halen Sløjfer fæst.
Rask svang sig da i Sadlen
Baade Pige og Dreng, —
Hei! hvor de Fløiter hvined
Til den skingrende Stræng.

Winthers Optog er det eneste Tog, man med Rette kunde kalde Bryllupstog. Alle de øvrige Tog er *Bejlertog*. Majgreven drager ud med sine Ledsagere, sin Skaffer og

Skafferdreng (eller Aftakker), sine Blusførere og Musikanter for at søge sin Elskede, sin Majinde. Det er den unge Bondeknøs, der har digtet Sneseeres Majvise 1834 fuldstændig klar over.

Vi har en Maigreve i vort Lag,
Og han søger efter en Maiinde.
Deres Skaal vi drikke, naar vi kommer hjem
og dem sætte paa det første Sæde.

Efter denne Opfattelse er da Sommergildet i Gildesgaarden en symbolsk Bryllupsfest. Majinden vælges af Majgreven, idet han lægger den ene af sine to Kranse om hendes Hals, hun danser en Ekstradans med ham under Selskabets Jubel. Og hun hentes om Aftenen pyntet med Kranse og straalende som en Grevinde til Gildesgaarden af det hele Selskab med Musik i Spidsen. Med andre Ord Formiddagens og Eftermiddagens Bejler tog bliver til Aftenens Bryllupstog fra Majindens Hjem til Gildesgaarden. Her er da Majblussene fuldstændig paa sin Plads som Brudeblus.

I Rønnebæk er der Tale om to forskellige Majgrevetog, et yngre og mere officielt Tog til Herregaarde og Købstad, hvor den ydre Pragt opvejer den indre Mening. Og saa en mere hjemlig Skik, hvor den nede i Engen valgte Majgreve udvælger Majinden ved at lægge den ene Krans om hendes Skulder. Naar Majgreven og Majgrevinden var valgte, gik de foran de andre under Trommeslag til Skaffergaarden, hvor Loen var pyntet som en Løvsal, og hvor Majgreve og Majinde indleder Dansen.

Ogsaa i Viemose vælger Majgreven sin Majinde, og det samme er Tilfældet i Lyderslev 1722. Majgreven vælger efter sin Lyst sin Majinde og pryder hende med en Løvkrans som Kendetegn paa hendes Hæder og som Tegn paa hans Kærlighed. Ogsaa i Tommestrup 1688 har det samme utvivlsomt været Tilfældet, selv om Ungdommen med Majgreven i Spidsen ikke har villet været ved det.

Under Forhøret siges der om Tommestrup-Majinden, at Smaadregene kom ind i hendes Husbonds Gaard med Kransen til hende. Det udelukker naturligvis ikke, at Majgreven har udpeget, hvem der skal være Majinde. Det antydes ligeledes, at de kommer med Blus i Majinden fra Sierslevs Hjem ved Solnedgang. Mon ikke for, som i Snese 1834, at hente hende til Gildesgaarden i et Bryllupstog med Brudeblus?

I den yngste af de virkelig betydningsfulde Opskrifter, Sandbyopskriften, er der Tale om Majkonge og Majdronning, ikke som ellers Majgreve og Majinde. Her rider Majkongen hen til en af Pigerne, rækker sin Lanse frem og lader Kransen falde ned paa Hovedet af hende, og hun bliver da Majdronning. Hestene rides hjem, og Sommergildet begynder, endende med Dans om Majstangen, hvor den første Dans dances af Majkonge og Majdronning, siden kan alle danse med.

Majgreven eller Majkongen vælger altsaa selv sin Brud ud af de unge Pigers Flok, og Sommergildet i Gildesgaarden efter Sommerridtet er altsaa i symbolsk Betydning en Bryllupsfærd. I ældre Tid har formodentlig Brylluppet mellem Majgreve og Majinde været fuldbyrdet som Lykkevarsel for det kommende nye Aar, 1. Maj har været det hedenske danske Nytaar. En Antydning af erotiske Forbindelser har vi i Sorterups Manuskript 1722 (S. 85), han anfører paa Dansk Bondeordet i Datiden: „At ligge paa Ryggen som Pigerne i Majmaaned“, og i Dreyers Klager over Ungdommens Liderlighed fra 1732. Det være nu, som det vil, Karlene har af deres Flok valgt sig den ypperste af dem som Sommerens Repræsentant og givet ham Navn af Majgreven og givet ham Ret til selv at vælge sin Brud, sin Mage af Pigernes Flok ved at lægge sin ene Krans om hendes Skulder.

I Tommestrup falder 1688 Valget gerne paa den Karl, der har været længst i Byen, i Rønnebæk synes den rigeste, den der bedst kan taale Bekostningerne ved Majgreve-

gildet, at blive valgt, og han vælger igen den til Majinde, som bedst kan hjælpe ham med at skaffe Mjød og Brændevin til Ungdomsflokken. Her synes Trommen at spille en lignende Rolle som Majspæret i Elmelunde 1732.

I den grønne Eng sattes Trommen paa Jorden, alle Mænd og Karle slaar Kreds om og falder paa Knæ for den, alle ofrer Penge paa Trommen. Den, der skal være Majgreve, maa tage Trommen, skrabe Pengene af den og var da pligtig at give Øl, Brændevin og Mjød til Laget. I Sandby afgør den unge Karls Behændighed Valget af Majkonge, eller er der her ligefrem Tale om et Pigernes Valg? Rytterne rider i susende Fart om Majstangen, Pigerne kaster nogle Kranse højt op i Luften. Den af Rytterne som er heldig og faar fanget en Krans, bliver Majkonge til næste Sommer.

Af Personerne i Majgrevens Følge er der særlig Grund til at dvæle lidt ved Skaffer og Nar.

Fra al dansk Bryllupsskik i Almuens Kreds er Skafferen den, som er Brylluppets saa at sige verdslige Leder, den som foretager de fornødne Indbydelser, den som forskaffer de nødvendige Forraad og Brugsgenstande, den der i Kraft af sin Erfaring har Ansvar for, at Brylluppets rent verdslige Ceremonier sker Fyldest. Han træder i Husfaderens Sted i Bryllupsgaarden, ligesom Kogekonen træder i Husmoderens Sted i Køkkenet. Den store Rolle som Skafferen spiller i den sydsjællandske og mønske Majgreveoverlevering viser, at der her virkelig har været Tale om Efterligninger af Bryllupstog og det i fornemmere Kredse end Bondens egne. Oprindeligt har formentlig Skafferen været af Gaardmændenes Kreds. Vi ved, at man i Rønnebæk vælger Gaardmanden i den udsete Gildesgaard til Skaffer og kalder hans Gaard Skaffergaarden. Han faar en Hjælper i de unge Karles Flok, Skafferdrengen, hvis udskaarne Billede, Hest og Rytter med Kranse, sættes op i Majtræet. I Fanefjord er Skafferen eller Køgemesteren en ung sædelig Gaardmand, der fore-

staar saavel det økonomiske ved Festen, som de foregaaende Øvelser. I Tommestrup 1688 bliver Skafferen valgt blandt de unge Karle efter Bys gammel Skik og Vedtægt, han skaffer det fornødne Øl i Store Hedinge baade til de unge Karl og til Byens Gaardmænd til Majgildet, men Pastor Claudianus maa indrømme, at det nok er hver Mand vitterligt, at Skafferen ikke plejer at ride med, men er hjemme for at lave til og tage Vare paa Øllet, til Gildet om Aftenen begynder. I Lyderslev 1722 betegnes Skafferen af Sorterup paa Latin som „Choragus seu Curator“, dvs. som Leder af Optoget og som dets Bestyrer, mens Majgreven betegnes som „Præses“, altsaa Præsident, Formand. Skafferen rider da her i Spidsen af Toget, og han er om Aftenen Leder af det for unge og gamle fælles Bygilde og søger ivrigt at idømme Bøder, saa der kan blive Midler til et nyt Gilde i nær Fremtid. I Viemose har Skafferen i sin Haand en meget pragtfuld udstyret Skafferstok, han rider forrest ind i de forskellige Gaarde og præsenterer Toget for Gaardens Beboere, leder Sangen af Sommervisen og takker ved Udridtet af Gaarden. Han har sin Tjener, Aftakkeren eller Bagrideren, der sikkert oprindeligt kun har haft til Opgave at melde Skarens Ankomst og forhøre, om det er tilladt at komme ind, hvor man ønsker det. Paa Møn og undertiden i Sydsjælland sætter man Natten før grønne Grene i de enkelte Gaarde, hvor disse er bevaret den næste Dag, er Toget velkomment. I Vordingborg 1785—88 nævnes Skaffer, Skafferdreng og Skafferstok, og ogsaa i Goldschmidts Skildring tager Skafferen Luven fra Majgreven. I Snesere har Skafferen ligeledes en overordentlig fremtrædende Rolle, som Togets Leder, hans Skafferstok er udstyret med raffineret Pragt, øverst i Skafferstokken var anbragt en Sølvsvane i blaat Tyll, der gyngede frem og tilbage ved Haandens Bevægelser, som om den svømmede i et Vand. Den hvide Svane i Herregaardens Park, har ikke blot for en Digter som H. C. Andersen, men ogsaa for den jævne Sanger

Niels Jensen i Sjolte, der var Sjælen i Sneseres Majgreve-tog i 1834, været en Skønhedsaabenbaring. Han har givet baade Majvise og Skaffertale et Præg af sin egen Personlighed, i Stedet for den traditionelle Karakter, den har i Viemose og ellers. Han føler Gud som den, der holder alting i sin Orden, han er en kongetro og fædrelandskærlig Mand „til Ære for vort Danmarks blide Fred har vi smykket vore Klæder“, han glæder sig ved sin Øvrighed, den gode højvelbaarne Greve, der ikke som Øvrigheden i gamle Dage misunder Bondestanden dens Fryd over den vaag-nende Sommer. Han udtaler paa gammelnordisk Vis Bøn- nen om Aar og Fred paa sin egen personlige Maade i sin Skaffertale, at „Forsynet vil skænke os Landefred og Jordens Frugtbarhed, at det maa gaa Hans Majestæt Kongen og Landet vel, saa gaar det ogsaa os vel.“ Denne unge sydsjællandske Bonde varsler Aanden fra 1848. Den sydsjællandske og mønske Majoverlevering har i Modsæt- ning til den himmerlandske kun i ringe Grad haft Brug for Narren eller Bajadsen i sit Bryllups- eller Bejlertog. Som en Undtagelse, der bekræfter Reglen, optræder Nar- ren som Togets Leder i Winthers Fensmarkoverlevering, og vi træffer her som Laan fra Fastelavnstoget Pigerne udklædte som Karle, Karlene udklædte som Kvinder. Og- saa Strøby kender Karle og Piger i samme Majtog.

Den syd- og østsjællandske Overlevering har den sær- lige Ejendommelighed, at Pigerne danner deres eget Maj- tog og synger deres egen særlige Majvise, helt forskellig fra Karlens Majvise. De kommer gaaende med deres Maj- kranse, som i Viemose under Ledelse af en Pige, de kalder Majen eller Majken, eller under den af Majgreven ud- pegede Majindes Ledelse, og de ønsker at indsamle Penge til Pigernes Majindegilde for Karlene. Det er ikke nogen ung nymodens Skik. Det kan vi tydeligt se paa den Vise, de vælger til deres Majvise, det er en middelalderlig Le- gendevisen om Jomfru Maria, der søger sin forsvundne Søn Jesus, leder efter ham alle Vegne og finder ham til-

sidst paa Korsets Træ. Dette Valg af Majvise godtgør, at vi staar overfor en middelalderlig Skik. For at gøre Legendevisen til Majvise, maa de unge Sommerpiger give Visen lignende Omkvæd som Karlens Sommervise, men de bevarede Omkvæd viser tilbage til en ældre og mere oprindelig Vise end Peder Jensens Roskildes udvidede og let omdigtede sjællandske Majvise. Det er ikke Omkvædene fra denne Vise: Hør det som vi bede — Vær os alle en naadig Gud med Glæde, vi møder, nej det er Omkvædparret „Mai vær velkommen — Glæde os Gud og saa den søde Sommer“, eller „Maie er velkommen — Alt saa vide som Verden er, springer i Rosensblommer“. Det første Omkvæd er, vil jeg tro, den sjællandske Majvises Omkvæd ved Aar 1500, omdigtet af den fynske Præst o. 1625 til „Hør det vi bede— Vær os alle en naadig Gud med Glæde“, samt af de unge Piger, der glæder sig over Rosernes Blomstervæld paa en anderledes intensiv Maade end de unge Karle, omdigtet til: „Alt saa vid som Verden er, springer i Rosensblommer“. Under sin Udvikling optager Pigernes Sommervise fra o. Aar 1750 Bønnerne for den kongelige Familie, men ikke de Karlens Sommervise saa stærkt prægende, meget udpenslede Ønsker om et frugtbart Aar. Ikke helt med Urette hævder Pastor Claudianus ud fra sin strenge Rettroenhed i 1688, at Bøndernes Sommervise gaar ud paa, at Jordens Grøde skal meget lykkes, og at Bønnerne er „uden al Andagt og Grund i vor kristne Lære, saa vel som mod kristeligt Forhold i Sang og Bønner“. De beder nemlig ikke om Sjælens Renselse og Forladelse fra Synd, men paa gammelnordisk Vis udbeder de sig af de kristne Guddomme et frugtbart grødefyldt Aar som af Njord og Frøj i Hedenskabets Dage.

Pigernes Sommergang, der kendes fra Ring 1687, gaar altsaa efter min Opfattelse tilbage til Middelalderen, vidnende om senmiddelalderlig Religiøsitet. De unge Sommerpiger føler sig selv i Gudsmoderens Sted, der søger sit forsvundne Jesusbarn og finder ham bag Korsets Træ.

Midt i den gryende Vaar mindes de unge Piger, at Paa-sken lige har fundet Sted, at de stadig bør komme Jesus i Hu.

Den Vise bør vi synge nu
Mai vær velkommen!
For vi skal komme Jesum i Hu.
Alt saa vidt som Verden er,
springer i Rosenblommer.

Vi kan ikke i Overleveringen konstatere, at de unge Pigers Sommergang gaar tilbage til Oldtidens Dage, men Pigernes middelalderlige Sommergang forudsætter Karlens middelalderlige Sommerridt, eller maaske hellere Sommergang, for det synes Folkevisen om Sivard Snarensvend snarest at antyde, den grønne Eg, der føres i Optog hjem fra Skoven og plantes midt i Byen. Men vi slutter vor Redegørelse ved at fable lidt om den mulige Forbindelse med Oldtidens Sommer i By.

Ligesom de sjællandske og fynske Fastelavnstog, som vi tydeligt ser af Skildringen af Fastelavnen i Sandby (Aarbog 1937, S. 109) forestiller Dankongens Besøg med sin Dronning i den enkelte Bondes Gaard, efterlignende de middelalderlige Kongerejse gennem Danmark, saaledes maa et olddansk Sommer i By-Tog have forestillet Gudinden Nerthus, den store Moders Tog gennem Bygden og hendes Besøg i de enkelte Gaarde. Den unge Pige paa Vognen trukket af Køer, forestiller Gudinden for den gryende Sommer, og hun vælger sin Brudgom af de unge Mænds Flok. Vi har en mærkelig Skildring af svensk religiøs Skik, bevaret af de islandske Sagafortællere i Beretningen af Gunnar Helming, som jeg gengiver i al Korthed efter Flatøbogen I. S. 337 f.

Den islandske Flygtning Gunnar Helming kommer til et Frøjstempel i Sverrig, forestaaet af en Præstinde, der opfattes som Frøjs Hustru, hvem Gudebilledet mentes at have ægteskabelig Omgang med. Præstinden tillader Gunnar at opholde sig i Templet, ja følge med hende om Vin-

teren, naar hun farer paa Gilde med Frøj, hvor da Guden skal skaffe Fröjs svenske Dyrkere godt Aar. Frøj og hans Kone skulde sidde i Vognen, men deres Tjenestemand skulde gaa forud for Gudens Vogn. Gunnar leder Hestene for Gudens Vogn. I en Snestorm i en Fjældovergang, hvor Ledsagerne kom bort i Stormen, gennemtvinger Gunnar Helming, at Præstinden skal udgive ham for Frøj og klæde ham i Gudens Dragt. Svenskerne anede ikke Uraad, de ansaa det tværtimod for Varsel om godt Aar, at det blev vitterligt for alle, at Fröjs Hustru blev med Barn, og den falske Frøj havde det Held, at det blev blidt Vejrlig og alt saa ud til saa godt Aar, at Folk ikke kunde mindes saadanne Aarsudsigter.

Ligesom Præstinden opfattes som Guden Fröjs Hustru, har Præsten hos Gudinden Nerthus utvivlsomt været opfattet som hendes Ægtemand. I saa Fald har vi her Forbilledet for Sommerbrudeparret, bevaret ned gennem Tiden til for godt 100 Aar siden. Som Gudinden Nerthus bliver til Guden Njord (Frøj er fra først af en Betegnelse for Njord som „Herre“, hvad Ordet Frøj betyder, ganske svarende til, naar vi kalder Kristus for Vorherre), saaledes skifter Majtoget med Majgudinde Karakter fra kvindeligt Tog med kvindelig Repræsentant for gryende Sommer til mandligt Tog med mandlig Repræsentant for den vaagnende Sommer, den Personlighed, som i de sydsjællandske Majoptog kaldes Majgreven eller Majkongen. Han vælger den skønneste af de unge Piger til Majinde, og i sit Bryllupstog med Majinden fører han Sommer i By, og Sommeren bringer da alle de Goder, som han i sin Majvise beder Gud om.

For Dig vi bringe Maj i Gaard
Maj vær velkommen!
Velsign os med et frugtbart Aar.
Glæde os Gud og saa den søde Sommer.

Efterskrift.

Under Korrekturlæsningen paa denne Afhandling har Dansk Folkemindesamling den 10. Okt. 1940 fra Læge Søndergaard, Næstved, modtaget en helt ny Optegnelse om Sommer i By ved Fakse Ladeplads. Frk. Anna Nielsen, Lou, har optegnet den efter Fortælling af sin 89-aarige Moder, Fru Sofie Nielsen fra Vagthuset ved Fakse Ladeplads:

„Naar Skoven sprang ud, og stod i sin dejligste lysegrønne Pragt, fik Karle og Piger en Fridag, saa skulde de til Skovs at bryde Maj og „ride Sommer i By“. Ungdommen drog ud i Skoven, en Del af de unge Karle fik Heste at ride paa. I Skoven blev der plukket Blomster og bundet Kranse, og der blev brækket Bøggene. En af de unge Karle blev kaaret til Majkonge, og en ung Pige til Majdronning. Saa blev de to pyntet med Blomster og Grønt, og red i Spidsen af Optoget hjem fra Skoven. De var alle pyntet med Blomster og Grønt, ligeledes Hestene. I festligt Optog red de ind til Byen, og Majstangen blev behængt med Kranse, og Byens Spillemand spillede til Dans, og der blev danset ved Majstangen, som stod paa en aaben Plads i Byen. Endnu staar der en Majstang i Varpelev, Strøby og Magleby her paa Stevns, maaske i flere Byer, men i disse tre har jeg set dem“.

Det vil let ses, at denne gode Opskrift, optegnet kort før Frk. Anna Niensens Død den 10. September, har nær Berøring, ikke blot med Stevnsopskrifterne, men ogsaa med Opskrifterne fra Tybjerg Herred. Vi har Majkonge og Majdronning ligesom i Sandby, vi har Karle og Piger deltagende sammen i Majtoget som i Fensmark. Jeg vilde ønske, at denne Opskrift vil drage mange Opskrifter efter sig, fra de fleste mulige af Sydsjællands Sogne, jeg haaber før eller senere at faa skrevet en Bog omhandlende alle Sommer i By-Skikke i det gamle historiske Danmark, og her vil alle nye Oplysninger være af Betydning og Værdi.

Hans Ellekilde.

NÆSTVED KØBSTADS ÆLDSTE HISTORIE

Af H. U. Ramsing.

I Stiftelsesbrevet af 29. Nov. 1135 for St. Peders Kloster fremtræder *Næstved* første Gang i Historiens Lys. Den var paa den Tid den sydligste Kirkeby i *Tybjerg Herred*, hvis Vestgrænse fulgte *Susaaen* og hvis Østgrænse løb langs *Rinebækken* (Rønnebæk).

Store Næstved var en agerdyrkende Bondeby med tiliggende Mølle, *Maglemølle*. Dette fremgaar af, at Stiftelsesbrevet nævner $1\frac{1}{4}$ Bol Jord og Møllen blandt Gaverne til Klostret, thi Bol er Datidens Arealbetegnelse for Agerjorden, af hvilken hver Gaard havde sine Agerstrimler spredt rundt om i Landsbyens Marker.

Foruden *Store Næstved* omfattede Sognet dens Ud-flytterby *Aaderup* (Athorp), der endnu hører til *Næstved St. Mortens Landsogn*.

Men hinsides *Susaa* havde *Næstved* ogsaa fra den ældste Tid Jord i *Flakkebjerg Herred*. I 1135 var Halvdelen af *Lille Næstved By* (*Næstweth parua*) indbefattet i Gaven til Klostret. Allerede Navnet *Lille Næstved* tyder paa Samhørigheden med *Store Næstved*, men endnu tydeligere fremgaar dette af *Valdemar den Stores Privilegium* af ca. 1165, der omtaler *hele Næstved*, *tota Nestuet magna et parva*, og af *Valdemar Sejrs Privilegium* af ca. 1205, som betegner Bebyggelsen som *Næstved paa begge Sider af Aaen*. Selve Sognetilhørigheden nævnes dog aldrig i Dokumenterne, som kun har som Formaal at præcisere Klosters Ejendomsret, men den fremgaar ogsaa deraf, at *Lille Næstveds Torp*, *Grimstrup* (*Grimstorp*) stedse har tilhørt *Næstved St. Peders Landsogn*.

Hermed er opregnet alle Sognets Bebyggelser, der

bevarede og udviklede ned gennem Tiderne. Selve Adelbyen *Store Næstved* maa være opstaaet som Torp af den nordligere beliggende Naboby *Holsted* (Halstat) i Vridsløse Sogn (nu en Del af Herlufsholm Sogn). Dette Forhold og denne Omstændighed, at saavel Næstved som Holsted og de andre omliggende Landsbyer kom under Skovkloster, bevirkede et *Fællesskab* i disses Brug af de respektive Overdrev, som i det lange Løb kom til at gaa ud over Næstved. For at Byens Borgere kunde opnaa Eneret til Græsning og anden Brug af Byens Overdrevsjord, indgik man 3. Nov. 1770 paa at afgive en Strimmel paa 60 Tdr. Land langs Overdrevets Nordgrænse til Herlufsholm og Holsted og til at foretage et Mageskifte med Rønnebæksholm¹). Men bortset fra disse Reguleringer maa Sognets Areal antages at være bevaret uforandret fra den ældste Tid. Den fælles Græsning indbefattede ved Middelalderens Slutning ogsaa *Raadmandshaven*, men dette Areal maa efter sin topografiske Beliggenhed paa et tidligt Tidspunkt været afgivet til Klostret, ikke fra Næstved, men fra Holsted.

Efter Stiftelsesbrevets Ordlyd at *Peder Bodilsen* og hans Brødre *Henning* og *Jørgen* tilligemed deres *Moder* har *forøget Gudshuses Glans og opført en Bygning* af ædle, straalende og kostbare Stene²), maa man antage, at *Klosterbygningerne* stod fuldført ved Brevets Udstedelse 29. Nov. 1135, formentlig som en Tømmerbygning nord for *St. Peders Trækirke*, og er taget i Brug umiddelbart efter Indvielsen.

21. Marts 1140 skænkede Kong *Erik Lam* Klostret *Torv i Næstved og alle Torverettigheder med Rettergang og dansk Sædvane*, og Kongen tilføjede hertil udtrykkelig 3 Marks og 40 Marks Bøder for den Afgift, som kaldtes Midsommergæld. Dette vil sige, at Kongen gav Klostret Ret til at *oprette en Købstad med Torv og Ting, med Torveafgifter og Købstadens Domsret* og med Ret til at oppebære den særegne Købstadsskat, Midsommergælden,

som efter dansk Sædvane blev betalt til Midsommer af hvert „Madskab“, d. v. s. Husholdning³).

For at denne Købstad skulde kunne bygges, maatte Klostret have erhvervet sig mere end de $1\frac{1}{4}$ Bols spredte Agerstykker, som det fik i 1135. Den hele Landsbygrund med dens Agre og det fælles Overdrev maa i de mellemfaldende Aar være kommet i Klosters Eje, antagelig som Gave fra *Peder Bodilsen og hans Slægt*, men det nævnes først udtrykkeligt i Kong *Valdemar den Stores* Privilegium fra ca. 1164, at Klostret ejer *hele Næstved*, nemlig *Store og Lille Næstved*⁴).

Betragter vi Grundplanen for Næstved By, ses det let, at *Kindhestegade* og *Ringstedgade* er Byens oprindelige *Hovedgade*, og Ringstedvejen dens egentlige Forbindelse med Oplandet. Her maa da den ældste *Bondeby* have haft sin Plads. Men paa Overdrevet Syd og Øst for St. Peders Kirke blev der bygget et *Købmandskvarter* med *Købmannegade* (Købmagergade) som Gade og med Pladsen mellem Kirken og det nuværende Hotel Vinhuset som *Torv* og *Byting*. Paa Vinhusets Grund laa i den største Del af Middelalderen Byens *Raadhus*, og fra Købmannegade førte talrige Gyder og Stræder til *Havnen i Susaaen*. *Denne Del af Byen var den oprindelige Købstad*, som efter Klosters Erhvervelse af den hele Bygrund, saavel af Gaardene som af Bymarken og Overdrevet, blev den snart udvidet til *Bondebyen Store Næstved*, medens *Lille Næstved* vedblev at være *Landsby*.

Byens *Styre* bestod fra dens Oprettelse efter dansk Sædvane af Klosters *Foged* og 4 *Oldermænd* eller Seniorer, en for hver af Byens *Fjerdinger*, Møllefjerding, Brofjerding, Nørrefjerding og Stueklintsfjerding, der dog først nævnes ved Navn i Klosters Gavebog fra 1528.

Da Klostret erhvervede hele *Store Næstveds* Grund og derved blev *Jorddrot* saavel for Gaarde som for Markerne, indførte det foruden Midsommergælden en *Toftøgæld* eller *Jordskyld*. I 1291 nævnes *Toftegælden* direkte,

da Kong *Erik Menved* indskærper Borgerne at betale til Klostret, „som Sædvane er, Toftegæld, Bodegæld, Midsomergæld og Ledingsgæld“⁵). I 1484 udrededes Toftegælden med $\frac{1}{2}$ grot af hver Gaard og Bodegælden med 1 engelsk af hver selvstændig Bod⁶). Ogsaa Overdrevsjorderne var udlejede til Borgerne for Skyld eller Landgilde og trods jævnlig Protest fra Borgernes Side, gennemførte Klostret sine Jorddrotrettigheder lige til Reformationen⁷).

Det er en Misforstaaelse, naar *Otto Smith* i sin Bog om Næstved opfatter Toftegæld som en Skat, der ikke faldt sammen med Jordskylden og som kun hvilede paa Jorden, der var udlagt fra de oprindelige Bøndergaarde. Toftegælden blev paalagt af Jorddrotten ved Grundens første Salg og udrededes derefter aarlig med et fast Beløb, men det afgang af Jorddrottens eget Forgodtbefindende, om den blev paalagt eller ikke. I København udrededes saaledes i den ældste Tid kun Grundene i et Kvarter langs Stranden en Toftegæld eller Jordskyld til Jorddrotten, Roskilde Biskop, medens Grundene iøvrigt først fik Jordskyld paalagt, efterhaanden som de kom i andet kirkeligt Eje.

Klostret fastslog sin Ret til Toftegæld af Næstved ved gentagne Gange at forelægge Sagen for *Landstinget*, der i 1426 afsagde Kendelse om, at „enhver som haver Jord i Købsted, hannem høre at rede Toftegæld deraf“, og i 1435 at „Købstædsjord forbydes til Konning om Toftegæld og Midsommergæld ej betales af hende“⁸)

Endnu i Kong *Erik Klippings* Brev af 1265 omtales *Indbyggere* i Næstved som Klostrets *Fæstere*, coloni, den Betegnelse som sædvanlig bruges under det ældste Bystyre⁹). I samme Konges Brev til *Nakskov* Borgere af 16.—21. Aug. 1274 tilstaar han dem alle de Love og Rettigheder, som han og hans Forfædre har givet *Næstved* og andre Købstæder paa Sjælland¹⁰). Et tilsvarende Brev, som nu er gaaet tabt, maa altsaa være udstedt for Næstved, og dersom Kongen har rettet dette til Byen og ikke

til Klostret, synes han at have gjort et Indgreb i dettes Stilling som Byens Herre. Skønt Brevet til Borgerne i Nakskov ikke indeholder detaillerede Oplysninger om deres nye Rettigheder, er det dog fra andre Købstæder ganske klart, hvad Sagen drejede sig om. I Ribe omtales *Raadmænd*, som Led i Bystyret allerede i 1252, i Roskilde nævnes de første Gang kort efter Paaske 1273, men de fandtes ikke i 1268, og i København var Raadmandsinstitutionen skabt, da Biskoppen i 1275 overtog Byen efter Erik Klipping. Det synes derefter, at det er paa *Kongens Initiativ*, at *Raadmandsstyret* omkring 1270 er blevet indført efter tysk Forbillede¹¹). Det medførte Oprettelsen af den saakaldte *Raadstueret* jævnsides med Bytinget og det gav Indbyggerne større Indflydelse paa Bystyret, saaledes at de fra at være *Fæstere*, coloni,, blev *Borgere*, cives.

I de følgende Kongebreve og Privilegier ser vi ogsaa, at Indbyggerne kaldes *Borgere*, cives, og *Byen* civitas, saaledes i Kong *Erik Menveds* Breve af 1290 og 1291 og i hans Stadfæstelse af Privilegierne af 1307 nævnes *Raadmændene*, consules for første Gang¹²), men *Borgmesterværdigheden*, er, som i andre Købstæder, næppe ældre end fra Kong *Valdemar Atterdags* Tid omkring Aar 1350.

Med disse Linier er i korte Træk draget de vigtigste Streger i Næstveds middelalderlige Købstadsbillede. Hensigten har været dels at give et Overblik over Bystyrets Udvikling, der her ligger klarere for Dagen end ved de fleste af de danske Købstæder, dels at fastslaa, at *Byen* blev *Købstad* for 800 Aar siden, den 21. Marts 1140.

1) R. Nielsen: Næstved Købstads Historie. II p. 142 ffg.

2) H. J. Helms: Næstved St. Peders Kloster, p. 101. 3) Helms: p. 127.

4) Helms: p. 133. 5) Helms: p. 147. 6) S. R. D. IV p. 362. Helms:

p. 414. 7) Helms: p. 419. 8) Otto Smith: Næstved p. 14. K. D. I. Nr.

75.76. Helms: p. 172 ffg. 9) S. R. D. IV p. 339. Helms: p. 143.

10) Suhm: Historia af Danmark X p. 1005, jfr. p. 706. Helms: p.

145. 11) H. U. Ramsing: Kbh. Hist. og Top. II p. 214 ffg. 12) Helms: p. 148 ffg.

HVAD DE GAMLE KIRKESTOLE FORTÆLLER

Ved *Philipp Borries*, Sognepræst, Hammer.

1. LANDSBYKIRKEN.

DEN gamle danske Landsbykirke, der med sin takkede Tinde og sine lyse Murflader, beskyttende og værnende som et Vartegn, hæver sig op over Landsbyens lave Huse, eller ensomt, stormomsust knejser oppe paa Bakkens Top, hvor vide, langtrækkende Udsyn ofte aabenbarer de skønneste Indblik i dansk Natur, er gennem de nu mange Hundrede Aar, der er forløbet, bleven som en uløselig Del af det gamle danske Land.

Vore Landsbykirker er imidlertid ikke alene en Skønhedsvirkning i det danske Landskab, som vi nu vanskelig kunde tænke os at undvære. Sammen med de store By-Domkirker er de gamle romanske og romansk-gotiske Landsbykirker i Virkeligheden de eneste større Mindesmærker, vi har af ældre middelalderlig dansk Kunst. Men medens vore Domkirker i mange Maader er præget udefra, fra andre Lande og Folk, finder vi i vore gamle danske Landsbykirker noget ægte nationalt dansk. I deres oprindelig enkle og rektangulære Anlæg, samt i særlige arkitektoniske Enkeltheder, har de vel deres Forbillede i de tyske Rhinlandes og i Nordfrankrigs romanske Kirkekunst, som saa igen fører tilbage til den gamle antikke romerske Kunst. Men i de udefra hentede Impulsers hjemlige Tilegnelse og senere Udvikling, baade i ydre

arkitektoniske og indre plastiske Dekorationer, møder vi, navnlig i den Maade hvorpaa man har behandlet Materialet, en Forstaaelse for det jævnt monumentale, der fortæller os om en tilforladelig og frisk ægte national folkelig, kunstnerisk Selvstændighed, der saa slaaende passer ind i den danske Folkekarakter.

Men nu er det ikke alene selve Kirkebygningen med dens enkle, monumentale Fremtræden, der sikkert for Datiden maa have virket som noget af en Aabenbaring, som faar os til at beundre, hvad vore Forfædre for de mange Hundrede Aar siden her har formaaet at frembringe i barnlig Enfold og i højt udviklet kunstnerisk Forstaaelse. Det, der gør den gamle danske Landsbykirke til saa rigt et historisk Mindesmærke, er ikke blot den Fortidens Kunst, vi møder her, men ogsaa det Liv, som levedes her, i lyse som i trange Tider, under Glæde og Sorg, og som afspejler sig i de Ting, hvormed man ad gloriam dei, til Guds Ære, stemmende med de forskellige Slægters Længsler og Krav, har smykket og udstyret Kirkens Rum. Alt i dette skulde faa sin Symbolik og alt sin — Historie.

2. STOLESTADERNES HISTORIE.

Selv en saa tilsyneladende ringe, nøgtern og praktisk Nytteting som Menighedens Siddepladser har sin Historie. Og om denne er det, der her skal fortælles. De gamle katolske Kirker var som bekendt mere Messekirker end Prædikekirker. De mere rummelige Kor- og Østpartier forudsatte en tjenstgørende Gejstlighed, og Skridt for Skridt kan man spore, hvorledes den ældste Middelalders Menighedskirke i det 12. og 13. Aarhundrede bliver Præsternes Kirke, idet disse opfattedes som Stedfortrædere for den i Hostien værende Gud. Hovedsagen blev med andre Ord i den Tid Præsternes Gudstjeneste, Messeofret og de saakaldte „Tider“. Lægmandselementet traadte under saadanne Forhold mere og mere tilbage.

Med Reformationen indtraadte der imidlertid paa disse Omraader en gennemgribende Forandring. Prædiken og fælles Salmesang banede sig nu Vej og kom til at indtage den vigtigste Del af Gudstjenesten. Denne Omstændighed, i Forening med at alle nu mødte til den samme Tid, medførte ganske naturligt andre Kirkeskikke end før, hvor Kirken var noget af en daglig Gennemgang, hvor enhver kom og gik, knælte og bad, naar han vilde, medens der til forskellige Tider læstes Messer, og ingen Tid paa Dagen helt var uden Gudstjeneste.

I den katolske Tid var der for saa vidt ingen fast Samling paa Menigheden ved Gudstjenesten, idet man fordelte sig Kirken over ved de mange smaa Altre. Selv i forholdsvis smaa Landsbykirker var der gerne, foruden Højalteret mod Øst, to Sidealtre, et mod Nord og et mod Syd (jfr. Hammer Kirke). Ved Reformationen fjernedes Sidealtrene, og man samledes nu kun i Midterskibet ud for Højalteret — Symbolet paa det ene, een Gang for alle fuldbyrdede, Offer paa Golgathas Kors, som ikke mere skulde gentages, — og ud for den nyopførte Prædikestol. Dette førte saa ganske naturligt med sig, at man for at undgaa Trængsel og Uorden, samt unødigt Træthed under de lange Prædikener, saa sig nødsaget til at sørge for faste afgrænsede Pladser i Kirkerummet. Da dette var sket, fremkom Tanken om Sondringen mellem Mænd og Kvinder, saaledes at disse kom til at sidde hver for sig, Mændene langs Sydsiden og Kvinderne langs Nordsiden, en Skik, der endnu til Dels er bevaret i flere af vore Landsbykirker, saaledes i Hammer, hvor yderligere foruden Mændenes ogsaa Kvindernes Vaabenhus endnu er bevaret. Da denne Adskillelse mellem Kønnene først var kommen ind, fulgte det lidt efter lidt som af sig selv, at den menneskelige Trang til at komme frem og være blandt de første, hvor der var noget, der foregik, banede sig Vej paa Trods af alle gode Forsætter; intet kunde i Virkeligheden standse Udviklingen her, de fornemste i Menigheden

skaffede sig de bedste Pladser i Kirken nærmest Alteret og Prædikestolen, og dermed var saa hele Spørgsmaalet om Rangfølge bragt inden for Kirken, et Spørgsmaal, der skulde sætte saa meget ondt Blod, skabe saa megen Bitterhed og stemme saa lidet overens med sand evangelisk Tanke.

At Stolestaderne, saadan som vi kender dem i vore Kirker, i høj Grad giver vore Kirkeinteriører deres lutherske Særpræg, saa man kan tale om „lutheranske Stolestader“, — er en Kendsgerning; men heraf følger ikke, at Stolestader i Kirkerne var noget helt nyt, som først kom frem med Reformationen. Ogsaa i den katolske Tid kendte man dem. Men dels var de dengang langt færre og deres Plads en anden end senere, og dels tilhørte de bestemte Personer og kunde som saadanne gaa i Arv, købes og sælges. Enkeltmandssædet i den Tid var noget meget sjældent og ualmindeligt, nærmest et Værdighedstegn for Stormænd, Konger og Præsteskabet. Vi behøver her blot tænke paa Bispestolene, Korstolene, Domstolene og Tronstolene. Ikke saa underligt, at Sogneboerne, navnlig i den første Tid efter Reformationens Indførelse, i deres nyerhvervede faste Pladser i Kirken, „Staderne“, saa Æressæder, de var stolte over.

Ordet „Stolestader“ har sin særlige Historie. Stolestaderne var nemlig i Virkeligheden Bænke; men Navnet synes saa meget ejendommeligere, som man i sin Tid ligesom nu har skelnet mellem Ordet Stol og Ordet Bænk. I Reformationens Begyndelse, hvor alt endnu var saa nyt, betragtede man de to Begreber paa en anden Maade, end man gør det nu. Bænkene var da gerne vægfaste, og de løse Bænke kaldte man for „lange Stole“.

Man har altsaa ikke været ukendt med Siddepladser i den katolske Tid. Det kan bl. a. efterspores i fremdragne Kirkeruiner, hvorledes der allerede i de romanske Landsbykirker har været faste Murbænke langs Væggene, saaledes som det endnu saa tydeligt kan ses i adskillige gamle

Middelalder-Vaabenhuse og Sakristrier, f. Eks. i Hammer Kirke. Ligeledes har man under adskillige lutheranske Stolestader nu og da fundet Planker, der muligvis kan være Rester af gamle, tømrede katolske Vægbænke.

Hvorom alting er, eet er dog sikkert, i den katolske Tid var Bænke og Stolestader ikke noget, der prægede de gamle Kirkerum. Bredte Siddepladserne sig ud paa Gulvet, følte det i Katolicismens Tid som en Uorden, der ikke maatte finde Sted. Betegnende i saa Henseende var bl. a. Kristian den Andens gejstlige Lov, der paalagde Bisperne at fjerne alle Stole af Landsbykirkerne for derved at undgaa Trætte og Tvedragt mellem Bønderne. Endvidere paalagde denne Lov dem at udflytte alle Bænke i Domkirker og Købstadskirker, undtagen Gestlighedens og de „Stole, som Borgmester og Raad udi plejer at staa“.

Denne Bestemmelse naaede imidlertid næppe nogen-
sinde at blive ført ud i Livet, idet Kristian den Andens —
for Resten i adskillige Henseender ikke helt ubetydelige —
Lovgivning ved Skæbnens Ugunst aldrig naaede stort vi-
dere end til Papiret. At dette har været Tilfældet med
Hensyn til Siddepladserne i Kirkerne kan bl. a. konstateres
gennem et Dokument fra 1525, der omhandler en
Privatstol i Ribe Domkirke. I Landsbykirkerne er der
sikkert heller ikke sket nogen Fjernelse af de forhaanden-
værende Stole og Bænke. I Peder Palladius's berømte
Visitatsbog faar man saaledes et levende Indtryk af,
hvorledes denne Sjællands første evangeliske Biskop gaar
ud fra, at enhver Landsbykirke havde Stole. Et Sted i
Visitatsbogen siger han nemlig, at de skal holdes rene og
om Foraaret majes og strøs med Urter og Græs, som
enhver Dannekvinde skulde føre med sig til Kirken, og
at Menigheden skal høre Evangeliet staaende og „saa
sætte dem ned paa deres Stole, men ikke lægge dem paa
deres Bryst, at de ikke falde i Søvn“.

Den store Forandring, der foregik ved Reformationen, bestod i, at der nu kom Orden og Fasthed i Begrebet

Siddepladser. Prædiketjenesten nødvendiggjorde det ganske simpelthen. Medens de sentkatolske Stole ude paa Kirkegulvet sikkert har staaet hulter til bulter uden Plan, anbragtes der nu en dobbelt Række med en aaben Midtergang imellem. Pladserne i disse nye Stolestader blev ikke som tidligere Enkeltmandseje, men en Slags offentlige Æressæder, som Kirkens Styrelse besatte. Denne førte de saakaldte Forfremmelseslister og overvaagede nøje, at den efterhaanden stadig stærkere og stærkere udviklede Rangfølgeorden overholdtes.

Det skulde imidlertid ikke gaa saa hurtigt med Indførelsen af denne Ordning. Som alt andet skulde ogsaa dette have sin Tid. Kirken er sikkert den Institution, der har holdt længst paa de gamle Former. Navnlig i 1570'erne synes man at have arbejdet energisk paa at indføre en fast Ordning. Den kendte Statholder i København, Kristoffer Walkendorff, der paa forskellig Vis har gjort sig fortjent i Hovedstaden, lod saaledes i de Aar Stolene i Byens Kirker forbedre og „forordnede strax den smukke Skik“, at Mændene skal staa paa højre Side og Kvinderne paa venstre. Denne Adskillelse efter Køn var vel en Bibeholdelse af gamle katolske Traditioner, — vi kan her blot tænke paa Norddøren som Kvindernes Indgang, — men den følte ikke som noget saadant, men tværtimod som det eneste rigtige og sømmelige, Datidens Omgangsforhold gjorde det ligefrem nødvendigt. At Skikken ikke betød nogen Hældning eller Indrømmelse til Katolicismen om den ugifte Stands Fortrin, faar man en klar Tilkendegivelse af, ved at de gifte som hørende til den „Gud velbehagelige Stand“, hædredes med de øverste Pladser i Kirken. Gifte fik over alt Plads foran ugifte, og hvor alt ellers var lige, bestemtes for Kvindernes Vedkommende Pladsen ikke efter Alder, men efter længst Giftermaal.

Paa denne Maade blev der trukket en usynlig Tværstreg over Midtergangen i Kirken, saaledes at ogsaa den levende Menighed blev en Korskirke. Alle, der sad foran,

Øst for Stregen, var gifte, og alle, der sad neden for, Vest for Stregen mod Indgangen, længst fra Alter og Prædikestol, var ugifte. Vore Dages saakaldte „Pebersvende“ var i den Tid noget meget sjældent, navnlig blandt Menighedens Hædersmænd. Enker og Enkemænd giftede sig ofte hurtigt paany. I Aalborg indførte man endda den haandfaste, praktiske Skik, at naar en Ægtefælle døde, blev den ledige Plads ikke besat med andre, men skulde vente, til den efterlevende muligvis giftede sig igen.

Et Blik hen over Kvindesiden i den Tid aabenbarede ligeledes en Ting, der kaster et interessant Lys over Datiden og dens Skikke. Blandt andet kunde man ikke undgaa at lægge Mærke til den paafaldende Vekslen af ældre og yngre Ansigter. Og Forklaringen herpaa har vi i den Kendsgerning, at Mændene dengang ofte ægtede først en, der var ældre end dem selv, og naar denne døde, en, der var yngre. En Mands Alder kunde man derfor ofte saa nogenlunde regne ud, idet den gerne laa mellem den Hustrus, der laa begravet under Kirkegulvet, — Kirkerne benyttedes dengang som Begravelsespladser, — og saa hendes, der sad i Stolen lige overfor paa Spindesiden.

Inddelingsprincippet var som Følge heraf mere udvisket paa Kvindesiden, Spindesiden, end Tilfældet var paa Mandssiden (Sværdssiden).

Her var Rangfølgen i Byerne gerne følgende: øverst Kongens Lensmænd, Borgmestrene og Raadmændene, saa fulgte Købmændenes forskellige Klasser og sidst alle Haandværkslavene i deres bestemte Orden. Paa Landet var Ordenen: øverst Herremanden, saa Gaardmændene, der var Tiendeydere, og Husmændene lige ned til de saakaldte „Inderster“. Husmændene, „Indersterne“ og Tjenestefolkene havde deres Plads nede under Taarnet, medens der var anbragt en Klap hist og her paa en eller anden velvillig Tiendeyders Kirkestol for „Tryglere“, „Staadere“ og „Stavkarle“. Baade i By og paa Land sad

længst nede i Vestenden de unge ugifte Folk. Paa Kvinde- siden sad ind imellem Adelfruerne og de almindelige Bønderkoner Præstekonen og Degnekonen, Præstekonen foran Degnekonen, ofte til stor Fortrydelse for den sidste. Enkelte Steder, i hvert Fald i Købstadskirker, var der særlige Bænke for Gæster og Rejsende. Rækkefølgen i Placeringen gik fra Midtergangen ind mod Væggen, saaledes at den yderste Plads ved Gangen ansaas for at være den bedste, medens Pladsen nærmest Væggen altid betragtedes som bedre end den bedste i Stolen bagved.

Hele denne nye ret indviklede Ordning synes først at være bleven gennemført i Landsbykirkerne, hvor den ogsaa lettest kunde virkeliggøres, idet Tiendeydelsen her betragtedes som en Hjemmel til Stadeplads. I hvert Fald blev det almindeligt, at Folk, der var fri for at betale Tiende, afgav 8 Skilling aarligt i Stolestadepenge. Langt vanskeligere var hele dette Forhold i Byerne. Her fristede nemlig Kirkernes Fattigdom hurtigt til at sælge Pladserne til dem, der kunde og vilde betale, og herved kom man saa igen ind paa et Omraade, der skulde føre saa mange nye, uanede Forviklinger med sig. At rejse en dobbelt Række Stolestader i Kirken, og dette vel at mærke saadan, at de værdigt svarede til Kirkens Indre, var en kostbar Sag og krævede ikke faa Penge. Hvad skulde man gøre? Da der fra Katolicismens Tid hist og her paa Kirkegulvet var gamle Stolestader, som tilhørte private, maatte de først afkøbes disse. Dertil kom, at mange, hvis Familiegravsteder ved den nye Stoleordning helt eller delvis blev til- dækkede, sikkert, i hvert Fald i Begyndelsen, har rejst en stærk Modstand. Følgen blev, at hele den ny Ordning med Stolestadespørgsmaalet først lidt efter lidt langsomt kunde gennemføres. I 1578 kom saaledes først St. Knuds Kirke i Odense med. Her blev der nemlig i det Aar op- rettet bl. a. to Stole uden for Rangforordningen alene for „fremmede Folk“ med den Motivering, at Kirken jo laa paa Vejen mellem Sjælland og Jylland og ofte havde Be-

søg af Folk paa Gennemrejse. I Vor Frue Kirke i København lykkedes det først i 1583 Kristoffer Walkendorff at faa Bugt med al Modstand, saa at Ordningen kunde siges at være virkelig gennemført. I 1595 kom Lunds Domkirke med. I Ribe synes Modstanden mod de ny Forhold at have holdt sig særlig længe. Først i 1603 lykkedes Gennemførelsen her.

De nye Stolestader i vore lutherske Kirker synes fra først af kun at have været bestemt til at sikre den enkelte Plads, samt at hindre Trængsel og Uorden under Gudstjenesten, derimod ikke som nu til nødvendigvis at tjene som Siddepladser. Betegnende i denne Henseende er det saaledes, at man oftest brugte Udtrykket: „at staa“ i dem. At de kaldtes for „Stolestader“ eller „Stolestand“, viser ikke, at de egentlig var bestemt til at sidde i. Prædikestolen bar nemlig ogsaa Navnet „Stol“, og den var jo som bekendt kun til at staa paa. I enkelte norske Kirker, hvor de oprindelige Stolestader er bevarede til vore Dage, kan det endnu tydelig ses, hvorledes Sædet er en senere Tilføjelse.

Nu er det vel saadan, at ingen ny Samfundsorden er bleven til, uden at den har været præget af menneskelig Mangelfuldhed og derfor har mødt Kritik og Modstand. Og det er gaaet her som saa ofte ellers i Livet, at det, der gaar sin jævne, rolige, normale Gang, hører man gerne intet om, Stridighederne og Uordenen derimod efterlader sig de synlige Spor, om ikke andre Steder, saa i Folkebevidstheden og i Arkivernes støvede Papirmaterialer. Skyggesiderne har været lette at faa fat i, Lyssiderne derimod maa man tit tænke eller læse sig til gennem Linjerne. Men gør man dette sidste, kommer man sikkert i det store og hele til det Resultat, at set ud fra Datidens Tankegang og Forudsætninger har den lutheranske Stolestadeordning føjet sig ind i Helheden som noget rigtigt og naturligt. Dertil kommer, at i de gamle Bondesamfund har det haft en vis højnende og opdragende Betydning,

at hver Mand og Kvinde vidste, at de i Kirken havde en Stambænk, som var deres, og som kunde gaa i Arv til Slægten. Det kaldte paa Ansvarret hos dem over for deres Kirke, ligesom det ofte tilskyndede dem til at give Stolestaderne en smuk og til Kirkens Værdighed svarende kunstnerisk Udsmykning (jfr. Hammer Kirke).

3. STRIDEN OM STOLESTADERNE.

Imidlertid kunde det jo ikke være andet, end at den kirkelige Rangforordning, som nu var bleven indført i Kirken, maatte fremkalde megen Splid og Strid, Skændemaal og „Haardrag“, — ikke mindst paa Kvindesiden! Hvad der meget bidrog dertil, var, at Spørgsmaal, hvorom der kunde være Tvivl, ofte afgjordes forskelligt, ja, vilkaarligt i de forskellige Kirker. Dertil kom, at nogle af Bestemmelserne var af en saa saarende og krænkende Art, at de nødvendigvis maatte fremkalde Misfornøjelse hos dem, de gik ud over.

Som Eksempel paa en meget streng, ubarmhjertig Bestemmelse kan nævnes, at Tilbagegang i økonomisk Henseende var ensbetydende med, at Vedkommende maatte fraflytte sin tidligere Kirkeplads og indtage en ringere. Man kan tænke sig, hvad noget saadant betød, navnlig i et Landsogn, hvor alle nøje kendte hinanden. Som Eksempel paa et Spørgsmaal, hvor man stod vaklende, kan nævnes den ugifte Datters Plads. I denne Sag var der nemlig lige meget, der talte for, at hun „stod“ i Stol sammen med sin Moder, og at hun anbragtes fornedet paa de ugifte Kvinders ringere Plads. I det Tilfælde, at hun „stod“ hos Moderen, faldt det adskillige af de gifte Dannekvinder slemt for Brystet, at de skulde „staa“ i Stol under hende. Og „stod“ hun for sig selv dernede blandt de ugifte, var hun uden al Opsigt, og Moder og Datter adskilt.

Følgen af alt dette var, saa utroligt det end lyder, at Kirken blev Skuepladsen for adskillige utiltalende Scener, ja, Haandgribeligheder, der endogsaa gik saa vidt, at Dom-

stolene maatte gribe ind. Værst gik det, som tidligere nævnt, gerne til paa Spindesiden. Medens Mændene i de fleste Tilfælde faldt til Føje ved Kirkeværgernes Afgørelse, saa gik det med dette ikke saa let paa Spindesiden. De ophidsede Gemytter satte her ustandselige Rekorder i Retning af Stridsspørgsmaal. Betegnende i saa Henseende er det saaledes, at man paa Fyns Landemode til Bestemmelsen om, at Dannekvinder skulde have deres Plads *for* i Stolen, og ærlige Piger *underst*, maa tilføje: „og ville de ikke, da skulde Kirkeværgerne tage otte Mand med sig for at klare Sagen“. Dorete Urne i Baarse Kirke og Birkedommer Hytters Hustru i Vejlø er typiske Eksempler paa, hvad der i de Tider kunde finde Sted i Kvindestolene.

Skrappe Midler maatte ofte anvendes, for at Kirkens Hellighed kunde blive respekteret. I Aalborg satte man saaledes høje Bøder med hurtig Udpantning for Overfald i Kirken. Bøder for Kvinders „Haardrag“ i Kirken var en ikke sjælden Indtægtspost i Lensregnskaberne. Tragikomisk er en kgl. Rettertingsdom af 1567, ifølge hvilken selv en fornem Adelsdame overbevises om under Prædiken at have „ladet sine Jomfruer og Børn gaa ind i Præstekonens Stol og træde hende blaa og blodig“.

Nogle Aar senere, 1573, maatte Viborg Landsting dømme i en indviklet Sag angaaende nogle jydsk Bønderkoners Stolestade. To Bønder fra Binderup anklagede her en tredje for „at ville tilholde sin Hustru at staa uden for deres Hustruer i en Stolestand i Bindrup Kirke, endog deres Hustruer ere ældre gifte og hidtil have staaet uden for hende“. Under Processen svarer saa den anklagede, at „Konerne i den Gaard, han nu iboer, have tilforn i mange Aar staaet yderst i samme Stol“. Selve Dommen giver et typisk Eksempel paa, hvor uhyre vanskeligt det var at komme til Bunds i saadanne Sager. Den lyder nemlig saaledes: „Efterdi ogsaa de tvende Anklageres Hustruer indbyrdes kives om, hvilken der skal stande yderst o. s. v.“

Hvad der synes at have gjort hele denne uværdige Strid inden for Kirken saa haabløs, navnlig paa Landet, hvor Folk havde hinanden tættere inde paa Livet, end i Byerne, var den Omstændighed, at ingen overordnet Myndighed kunde eller vilde gribe ind og slaa det fast, at i Guds Hus var alle Pladser, naar man da var i Stand til at høre fra dem, lige gode og i hvert Fald over for Gud lige hæderlige.

Den sørgelige Strid og Haabløsheden ved at faa den standset bundede nemlig ikke i noget tilfældigt, men havde i Virkeligheden sin Rod i den ny Kirkeforfatning. Hvad Luther og Reformationen havde kæmpet for: det almindelige Præstedømme, hvor enhver kun skulde staa Gud til Regnskab for sin Tro, og hvor alle skulde være lige for ham, viste sig hurtigt i Praksis meget vanskelig at gennemføre. Vel havde man fjernet den gamle skarpe Adskillelse mellem Gejstligheden og Lægfolket. Koret var ikke længer alene forbeholdt Gejstligheden, og dennes Enevælde var for saa vidt brudt. Men den kristne Lighedstanke blev desværre ikke af den Grund praktiseret. Man vendte blot nu om paa Forholdene. Det verdsliges Indflydelse afløste det gejstliges. Kongen var nu, ganske vist som midlertidig Nødsforanstaltning, den øverste kirkelige Myndighed, hvorfor hans Navnetræk med Krone ofte kom til at pryde de ny Prædikestole og Altre (jfr. Hammer Kirke). Men var nu Kongen Guds Statholder, saa fulgte heraf, at den verdslige Rangfølge, fra Folkets jævne Mængde opefter til dets øverste Herre, betragtedes som et Udtryk for det rette Forhold, en Trinfølge fra de umyndige til Guds egen Stedfortræder, ham, hvem al Myndighed og Visdom var betroet. Præsten var vel stadig den egentlige Faktor ved Gudstjenesten, den, der ledede Menigheden og stod for Alteret, Kirkens helligste Sted. Men hans Plads — socialt set — i Rækken var en anden, hvilket kom tydeligt frem, naar man lagde Mærke til, hvor Præstekonens Stolestade var, nemlig bag ved baade Lensmands og Herremands,

Borgmestres og Raadmænds. Over Alteret tronede usynlig den enevældige Statshersker, og med Præsten som Medlem gik det saa jævnt nedad fra Lensmanden oppe i Herskabsstolen til den fattige „Inderste“ nede i Taarnet.

Hele denne Udvikling maa kendes, for at man skal kunne forstaa Forholdene inden for Kirken i gamle Dage.

Hvordan Rangspørgsmaalet hurtigt gik i Blodet hos Datiden, viser meget betegnende Peder Palladius, idet han paa sine Visitatsrejser som Hovedopmuntring for Landsbyungdommen, der var anbragt bagest i Taarnet, ofte henviste til, at om den artede sig vel, skulde den engang i Tiden rykke op og indtage de fornemme Stole, medens de Dannemænd og Dannekvinder, som nu beklædte dem, til den Tid skulde ligge paa Kirkegaarden.

Man tillagde det aabenbart en vis baade moralsk og aandelig Værdi, at det gode ved Fortjeneste og som Belønning kunde rykke op til en højere Plads.

Kampen om Stolestaderne kom, hvor sørgelig det end var, til at udgøre en ikke ubetydelig Del af det kirkelige Liv herhjemme. Fra alle Egne af Landet hører man saaledes om endeløse Stridigheder, Uenighed, Mundhuggeri og Slagsmaal. I de fleste historiske Amtsaarbøger kan der findes Eksempler herpaa. Karakteristisk i saa Henseende er det f. Eks. at gennemgaa Forhandlingsbogen for Konsistorium ved Københavns Universitet. Af denne fremgaar det, hvor uforholdsmæssig mange „Sager“ og Forhandlinger der har drejet sig om Stolestaderne i Vor Frue Kirke. Under 1603 staa bl. a.: „Dr. Gellius er begærendes en Stolestand i Kirken til sin Hustru. Det vedtoges, at hun maa staa der, som Else Dr. Niels Krags Hustru stod“. Under 1621: „Blev besluttet, at Dorthe Doctors skal paa mindes, at hun til Højmesse holder sin Pige af den Stol i Kirken, af hvilken hun fortrænger Professorernes Hustruer“ ...

Spørgsmaalet om Rangforordningen i Kirken synes ogsaa at have været et Problem i de øvrige nordiske Lan-

de. Ved en Begravelse i Stockholm 1636 kom saaledes den danske Ministerresident i Strid med den franske om, hvem af dem der skulde „staa“ øverst. Det gik her saa vidt, at de efter Beretningen „finge hinanden ved Haaret og gik derpaa løs paa hinanden med Kaarderne, saa at alt Fruentimret maatte vige til Side, og somme af dem besvimed. Da de siden mødtes paa Gaden, tilredte de hinanden saa ilde, at ingen af dem kunde gaae. Frantzosen er stukken ved Øjet og i Siden; den Danske har faaet det halve Hoved med Øre og Kind skamferet og Armen næsten hugget af“.

I 1660 indførtes under Frederik den Tredie den verdslige Enevælde, og kort Tid efter udstedtes en Rangforordningslov, der gik meget vidt i Gradsinddelingerne. Følgen var, at Forholdene blev endnu sværere. Højdepunktet i Striden om Stolestaderne synes at være naaet i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede.

Et morsomt, men sikkert sandt Billede af Forholdene, som de var inden for Kirken i gamle Dage, har vi i følgende fra den Tid stammende Digt:

„Se der til Lusse Geeds,
hvad Skælden og hvad Banden
hun har med Karen Smeds;
det synes, de hinanden
i Haaret snart har fat,
saa heftigt gaar det til,
den ene oven for den anden sidde vil.
Om jeg en Dommer var,
og de mig begge bade
at dømme mellem dem om øverst Stole-Stade,
da den af disse to det skulde være næst,
som vilde holdes for den største Skændegæst“.

(W. Helts poetiske Skrifter, Khhn. 1732, Side 217).

4. STOLESTADERNES UDFORMNING.

Stolestadernes Anbringelse i Kirkerummet ordnede man ved Reformationen saaledes, at der, som tidligere nævnt, lagdes en Midtergang fra Taarnet i Vest til Kor-

buen (Triumfbuen) i Øst. Fra Indgangsdøren gik en tværgaaende Forbindelse (jfr. Hammer Kirke), der begrænsedes af høje Paneler, — i Hammer Kirke overordentlig smukt udskaaret med Renæssancekunstens fineste Snitværk. Midtergangen markeredes i regelmæssig Vekslen mellem højtopstaaende Stadegavle, der var fastgjorte for Enderne af Bænkesæderne, og saa lavere Indgangsdøre, der var i Højde med Rygpanelerne.

Sæderne i de gamle lutherske Stolestader var efter vore Forestillinger meget umagelige, en Tortur nærmest at benytte, idet de var ganske smalle, mens Ryggene var ret op og ned (jfr. Hammer Kirke før Restaureringen 1940 ved Arkitekt C. J. Tidemand-Dal, Næstved). — Paa Reformationstiden havde man dem imidlertid ikke bedre rundt om i Hjemmene, og da slet ikke paa Landet. Interessant er det at lægge Mærke til, hvorledes Stolestadernes Udformning i mange Maader minder om Møblerne i Datidens Hjem. De høje Paneler var ikke alene et Værn mod Træk og Fodkulde i de iskolde, uopvarmede Kirker; men de var ogsaa en Mindelse om den hjemlige Hygge, som man kendte den fra de panelede Stuer, og som man gerne vilde overflytte ogsaa til det fælles Hjem, der nu var Menighedens eget — Kirken.

Med Hensyn til Stolestadernes Alder er det konstateret, at de allerfleste skriver sig fra Kristian den Fjerdes Tid. Nogle af de ældste findes i Køge Kirkes nordre Sideskib, hvor Gavlene er nummererede, og hvor borgerlige Bomærker og Skjolde med Haandværksredskaber endnu tydelig ses; et enkelt Stade her synes bl. a. at have været forbeholdt Skomagerlavets Medlemmer. En lignende Stolestaderække findes i Sigersted Kirke ved Ringsted (1546), i Højby ved Nykøbing S. (1556), og i Hammer (1587 og 1592). Tilsvarende gamle Aarstal findes forøvrigt nu kun paa enkelte Herskabs, Præste- og Degnestole.

Et Fællestræk ved de gamle Tidens Haandværkskunst,

noget, der synligt møder os i vore middelalderlige Kirker, er det, at man dengang ikke tog det saa nøje med nøjagtige Maal, med Akkuratesse og med Paralleller. Midtergangen var saaledes ofte skæv (jfr. Vordingborg og Hammer), hvorved Alteret ikke kom til at ligge lige for Gangen, hvilket bl. a. har fremkaldt den Tradition, at det skulde være en symbolsk Hentydning til Frelserens Hældning paa Korset. Ligeledes var der ofte Forskel paa Mands- og Kvindesiden. Bænkene paa Kvindesiden var saaledes længere og Sæderne lavere, end Tilfældet var paa Mandssiden. De to Rækker var ogsaa ofte udført af hver sin Snedker og til forskellige Tider, hvorfor de ikke altid lignede hinanden. I Hammer Kirke er saaledes Nordrækken, der er i rigt udskåret Renæssancesnit, rimeligvis skåret af Abel Schrøder den Yngre. I Topornamenterne er der Englehoveder (muligvis symbolsk for Kvindesiden). Sydrækkens Snitværk er enklere, med Trekantgavle og skællagte, joniske Brystpilastrer, ikke af samme Kunster som Nordrækken. I Modsætning til Nutidens moderne, mere maskinmæssige Haandværkerarbejde, sporer man i Datidens Snitværk i en ganske anden Grad Menneskehaanden og dens Arbejde, ligesom man Gang paa Gang studser og undrer sig ved at se, med hvilken selvstændig impulsiv Opfindsomhed og Formrigdom, uafhængig af bestemte Skoler, Snitværket er bleven udført.

5. RENÆSSANCEKUNSTENS SNITVÆRK.

I det 15. og 16. Aarhundrede udgik fra Italien, navnlig fra Florens, et mægtigt aandeligt Gennembrud, kaldet Renæssancen (Genfødelse), der forplantede sig til hele Europa. Michelet betegner Renæssancen som Menneskets Genopdagelse af sig selv og Verden, en Genopdagelse, der hænger sammen med den genfødte Interesse for klassisk — græsk og latinsk — Litteratur og Kunst. Renæssancen i den dekorative Kunst maatte derfor blive en Genoptagelse af de gamle antikke, dekorative Former. Den

afløste Gotikken og kom ved den mægtige Reaktion, den fremkaldte, til at betegne dels et Oprør mod Gotikken og dels et stærkt Gennembrud af kunstnerisk Individualitet.

Renæssancen i Kunsten staar i Forbindelse med et Opsving paa alle aandelige Omraader. Ganske modsat Middelalderens Tankegang kom den borgerlige Frigørelse og Selvfølelse, samt den religiøse Emancipation, til at danne Baggrunden og Forstaaelsen for Renæssancen.

Ikke saa underligt derfor at Renæssancen kom til at præge Snitværket saa stærkt baade i Altertavler, Prædikestole og Stolestader efter Reformationen, hvor det var, som en Luftning netop af Frigørelse og aandelig Emancipation gik hen over vore Menigheder og kaldte paa den Selvstændighed og Selvfølelse i god Forstand, som i Katolicismens Tid var bleven holdt nede. Renæssancen og Reformationen mødtes og fandt gensidig rige Værdier hos hinanden. Ikke mindst den lutherske Læres folkelige Karakter stemte godt overens med Renæssancens landlige Husflidsarbejder.

I de lutherske Stolestader er det navnlig Gavlene, som Renæssancekunsten kommer til at præge. Udformningen af disse varierer i Enkeltheder, ikke alene efter Tidsalder, men ogsaa efter de forskellige Landsdele. I Vestjylland, f. Eks., hvor Egnen var fattig paa Skove og derved paa Materiale, var det ikke ualmindeligt, at Gavlene blev lavede med træbesparende Fyldinger i Rammeverk. Man indrettede sig her praktisk efter de forhaandenværende Forhold. De ældste Stolegavle minder endnu om den gotiske Stils Spir, et Udtryk vel for Menneskeandens Stræben opad mod det evige. Med Højrenæssancen i Tidsrummet 1536—1660 smykkes Stolegavlene med paalagte Pilastre og afsluttes i en Trekantgavl, Motiver, der har hentet sine Forbilleder i den italienske Renæssancestils romerske Arkitekturformer. Dørene til Staderne udskæres ofte med Portalrammer, som svarer dertil. Typisk for Højrenæssancen er de flade, usammensatte Kassetteornamenter, der

skulde blive almindelig Almestil rundt om i Bøndernes Hjem. Naar de almindelige Bondesnedkere var saa glade for dette Motiv, var det vel ikke alene, fordi det passede saa godt til Egetræets Struktur og saa let lod sig skære; men ogsaa fordi de firkantede Kassetter med deres Rosetter stadig kan varieres i Udformningen, uden at dette stiller altfor store Krav til Opfindsomhed eller teknisk Dygtighed hos Udøveren.

Interessant er det at lægge Mærke til, hvorledes det synes at være Højrenæssancens Kassetter, der kaldte Lysten frem hos den danske Bondestand til det kunstfærdige Snitteri og derved banede Vej for det gamle „Karvesnit“, den jævne, folkelige (ægte lutherske) Snittefaade, som nu benævnes ved Navnet „Almestil“. Denne Stil kom i Tiden fra Frederik den Fjerde til Frederik den Sjette til næsten helt at præge Bøndernes udskaarne Redskaber herhjemme.

Renæssancetidens Stoleværk har som oftest været umalet eller blot forsynet med en beskeden „Staffering“. (I Hammer Kirke har saaledes Stolestaderne staaet umalede i henved 100 Aar. De Stafferingsfarver, der i 1940 blev afdækkede, har de først faaet i 1744). Stolestaderne var nemlig kun en praktisk Indretning. Det, man først og fremmest søgte at samle Udsmykningen og dermed Interessen om, var Altertavlen og Prædikestolen. Stolestadernes naturlige Egetræs Farvetone har derfor virket som en stilfærdig og rolig Undergrund for disses mere pragfulde og iøjnefaldende Fremtræden (jfr. Hammer Kirke). De var med andre Ord de praktiske Tjenere for det, der var det egentlige i Sagen.

Nogle af de smukkeste Stolestadegavle fra Renæssancetiden findes i Frederiksborg Slotskirke og i Køge Kirke. Den sidste har den smukkeste og fuldstændigste endnu vel bevarede Række Stader i nogen dansk Købstadskirke (ca. 1620), udført i begyndende Barokstil.

Omkring Aar 1625 afløstes Højrenæssancen af den

saakaldte Bruskarok. Medens Overgangen fra Gotikken til Ungrenæssancen og senere fra Ungrenæssancen til Højrenæssancen følte som et Brud, hvor helt ny Stilarter trængte sig frem, var Overgangen fra Højrenæssancen til Barokken langt mere jævn og gradvis. Bruskarokken udviklede sig i Virkeligheden af Højrenæssancens Værkstedstraditioner (jfr. Hammer Kirke, Forskellen mellem Nord- og Sydsiden).

De rigest udskaarne Stolestader skriver sig alle fra Bruskarokkens Tid, ca. 1625—50. Gavlenes Topstykker prydedes i denne Tid gerne med en udskaaen Musling, eller ogsaa udsavedes de i Tunger, et af Bruskarokkens mest typiske Træk. Ligeledes tog man i denne Tid Farverne mere i Brug end før, navnlig Ornamenterne og de udsnittede Hoveder blev malede. Det samme fandt forøvrigt Sted paa samme Tid rundt om i Hjemmene, hvor især en Slags Marmorering af Træværket havde fundet Yndest. I Præstestolen i Hammer Kirke er Marmoreringen i Dørfeltet afdækket og bevaret som Minde om hine Tidens Stafferingsmaade.

I Pietismens Tid begyndte Allegorierne at præge Udsmykningen af Stolestaderne, hvilket endnu kan ses i flere jydsk Landsbykirker, navnlig paa Pulpiturerne (jfr. Ulfborg Kirke ved Ringkøbing, ligeledes Horsens Klosterkirke, 1730'erne, og Viborg Søndre Sogns Kirke).

6. PULPITURERNE OG HERSKABSSTOLENE.

Pulpiturerne var kendt allerede i den katolske Tid. Det latinske Ord *pulpitum* betyder Forhøjning. Kongerne og Stormændene havde gerne en særlig fremtrædende, op-højet Plads i Kirkerne (jfr. saaledes Kristian den Fjerdes Kongestol i Roskilde Domkirke højt oppe paa Væggen). Men navnlig i Enevældens Periode blev Pulpiturerne almindelige, idet Adelen og Godsejerne flyttede deres Stole fra Gulvet op i de særligt indrettede Herskabspulpiturer eller -bure, der da gerne lukkedes med Glasvinduer,

lunedes med Gardiner og gjordes hyggelige ved magelige Hjemmestole. Navnlig i Købstadskirkerne anbragtes der i de nærmest følgende Aar saadanne private Pulpiturbure. I Landsbykirkerne, hvor det til Tider var vanskeligt at skaffe Plads til den voksende Menighed, anvendtes Pulpiturerne ofte til at aflaste Stolestaderne paa Gulvet. Paa Pulpiturerne lod man saa gerne de unge Karle flytte op. Bænkene her var som oftest simple, uden Rygstød, som dog ingen nede fra kunde se, idet gerne smukke Brystværnspaneler dækkede dem (jfr. Hammer Kirkes Orgelpulpitur med de nydelige af Abel Schrøder den Yngre udskaarne Apostelstatuer med Kristus i Midten).

7. FRIHEDSBEVÆGELSERNE I DET 19. OG 20. AARHUNDREDE.

I henved tre hundrede Aar holdt Reformationstidens Stolestadeskik sig. Navnlig paa Landet kunde man ikke frigøre sig for de gamle Former. Men saa kom Frihedsbevægelserne i det 19. Aarhundrede og med dem Forstaaelsen for, at de moderne Begreber om Lighed og Frihed har deres Rod i Jesu Kristi Lære om lige Ret for alle. Ved Kirkesynsloven af 1861 fik kun Præst, Kirkesanger og Kirketiendeejer Ret til særlige Stole, 1915 afskaffedes Udlejning af Stolepladser i Købstadskirkerne, og ved Loven af 30. Juni 1922 § 9 fik Menighedsraadene Ret til at kræve de sidste Privatstader fjernede.

I vore Dage staar Kirkernes Stolestader aabne for enhver, et af de retfærdige Lyspunkter i vor Tid, der paa saa mange Maader ellers synes at sætte Uretfærdigheden i Højsædet. Kun de tunghøriges Stolestader er nu reserverede.

En anden Forandring, der ogsaa er kommen i vor Tid, er Pulpiturerens Forsvinden de fleste Steder. Kirkerne er derved bleven befriede for det forstemmende, synsmæssige Tryk, som disses tunge, nedhængende Udseende kunde fremkalde hos Beskueren, og i mange Maa-

der ført tilbage til deres gamle, oprindelige, arkitektoniske Skønhed. De gamle Gudshuse har vundet derved.

I Hammer Kirke har man bevaret Orgelpulpituret, men givet det en lys „Perlefarve“, der har lettet og mildnet Synsvirkningen af den høje og tunge Opbygning.

8. MENIGHEDERNES PIETET OVER FOR DE GAMLE KIRKESTOLE.

„Tider skal komme, Tider skal henrulle, Slægt skal følge Slægters Gang“. Saadan synger vi i den gamle Salme. Og hvor er det rigtigt! Ogsaa vore gamle Kirker har mærket dette. Tider og Forhold forandrer sig, og vi forandrer os med dem. Men ude i Verden, i det verdslige Liv, gaar dette hurtigere for sig end inden for Kirken, der gennem de mange Hundreder af Aar har vist Forstaaelsen for og Evnen til baade at skabe Kunst og at bevare den.

I vore Dage, hvor Interessen for vore Kirkers synlige Minder heldigvis er bleven mere bevidst end nogensinde før — ogsaa eet af Lyspunkterne i vor Tid — maa det være Menighedernes Opgave som Kirkens Vogtere her nede og som dem, der skal give den gode Kaar, at fare med Lempe og Ærbødighed over for de gamle Kunstværdier, — ogsaa de gamle lutherske Stolestader, — at værne og skærme hvad der er muligt af Fortidsminderne og at vælge det bedste, naar Tiden er inde til at indføje noget nyt i de gamle Rammer.

I de gamle Kirkestole har Menighederne tilbragt nogle af deres mest bevægede Øjeblikke. Her har de siddet fra Slægt til Slægt under Glæde og Sorg, Lys og Skygge, her har de tænkt og grundet, lidt og sukket, kæmpet og stridt, smilt og anet; kunde de have talt, havde de haft meget at fortælle.

HISTORISK SAMFUND FOR PRÆSTØ AMT 1940

VED den ifølge Loven foretagne skriftlige Afstemning genvalgtes de den 1. Januar 1940 fratrædende Bestyrelsesmedlemmer Landbrugsskoleforstander *Christensen*, Lundby og Arkitekt *Tidemand-Dal*, Næstved. I Stedet for Købmand *Plesner*, som ikke ønskede Genvalg, valgtes Realskolebestyrer *Rasmussen*, *Glumsø*.

Til Revisorer genvalgtes Skolefondskasserer *Christiansen*, Lille Næstved, og Amdraadssekretær *Høyrup*.

Samfundet tæller ved Aarbogens Udsendelse 408 Medlemmer mod 455 i Fjor. Endnu er 45 Henvendelser vedrørende Restance ubesvarede, hvilket er medvirkende til Nøgningen i Medlemsantallet.

Da Samfundet særlig paa Grund af Dødsfald og Bortflytning har en naturlig Afgang i sit Medlemsantal, beder Bestyrelsen Medlemmerne om til Erstatning herfor at agitere for Tilgang af ny Medlemmer.

Aarbogen er indtil for et Par Aar siden blevet udsendt pr. Postoprævning. For at formindske Medlemmernes Portoudgift og som praktisk Fremgangsmaade vedtog Bestyrelsen i Stedet herfor at indlægge en *Giroblanket* i Aarbogen til Indsendelse af Aarskontingentet.

Desværre er Indsendelsen heraf i adskillige Tilfælde blevet glemt og er først sket efter en Henvendelse, hvilket i høj Grad har forøget Kassererens Arbejde og har forsinket denne Aarbogs Udsendelse betydeligt.

Bestyrelsen vil derfor bede Medlemmerne om snarest efter Aarbogens Modtagelse ved Udfyldelse af Giroblanketten at indbetale Kontingentet.

Samfundets Bestyrelse vedtog med forrige Aargang af Aarbogen at gaa over til det System, som benyttes af adskillige andre Samfund, at samle Aargangene i Serier paa 3 à 4 Aargange som afsluttes med et Navne-register og kan indbindes samlet. Vi mener ved denne Form og særlig med Navneregistret at afhjælpe et Savn og dermed give Aarbogen en forøget Værdi.

Paa Grund af de daarlige Betingelser for Afholdelsen af den aarlige Udflugt blev denne opgivet for dette Aar.

Ældre Aargange af Samfundets Aarbøger kan faas til Købs for følgende Priser. Aargangene 1912—1920 og 1924—30 for 1,00 Kr. pr. enkelt Aargang, de senere Aargange for 2 Kr. pr. Stk., og Aargangene 1921 og 1922 for 5,00 Kr. pr. Stk. Aargang 1923 er udsolgt

Modtagne Aarbøger fra andre historiske Samfund er deponerede til Udlaan i Centralbiblioteket i Næstved.

Forfatterhonoraret for Bidrag til Aarbogen er 3 Kr. pr Side.

Medlemmerne vil, som tidligere, kunne erholde det af Nationalmuseet udgivne Hefte „Fra Nationalmuseets Arbejdsmark“, til nedsat Pris (3,75 + Porto) ved at indsende Bestilling til Gyldendalske Boghandel, Klareboderne 3, København.

Da der paatænkes udsendt et Værk om danske Slægts-gaarde, altsaa Gaarde som gennem flere Generationer har tilhørt samme Slægt, bedes de Medlemmer som kender saadanne sende Oplysning herom til Bestyrelsen.

Juli 1941.

G. Toft,
p. t. Formand.

MEDLEMSLISTE

Næstved.

Barfoed, Landinspektør.
Berth, Guldsmed, Ringstedgade 28.
Borre, Inspektør.
Børner, Boghandler.
Christens, Apoteker.
Christensen, Fru, Bogtrykker.
Christiansen, Skolefondskasserer.
Demuth, Larsen, Grosserer.
Ebbesen, E. K., Læge, Akseltorvet 4.
Grøntved, Konsulent, Planteavlskont.
Hansen, Marie, Frk., Gallemarksvej 4.
Holm, Direktør, Bryggeriet Føniks.
Høeg, J., Direktør, Magle Mølle.
Høyrup, Amtsfuldmægtig.
Industriforeningen, (Adr. Direktør Severinsen).
Ingerslev, Læge.
Iversen, Peter, Skomagerm., Ny Østergade.
Jessen, Chr., Købmand, Torvestræde.
Larsen, Chr., Lærer.
- Vilh., Forretnf., Næstved Tidende.
- Aksel, Købmand, Brotorv.
Møller, Inspektør, Amtssygehuset.
Nielsen, Arndt, Frue.
- Fotograf, Farvergade.
- Oluf, Tandlæge.
- R., Kommunalærer, cand. phil., Iver Hvidtfeldtsvej 1.
- Toldforvalter.
Næstved Centralbibliotek.
Olsen, H. P., Redaktør.
Paulsen, N. O., Gartner, Sterkelsvej 33
Poulsen, Direktør, Staalgaarden.
Smith, Wilh., Konsul.
Thureholm, K. W. J., Redaktør, Ramsh.

Tidemand-Dal, Arkitekt.
Tirslund, Keramiker, Farimagsvej.
Toft, G., Amtmand.
- Frue.
Wang, Bogbinder.
Ødum, Dagmar, Frue.

Præstø.

Berg, R., Forfatter, Kristinelund pr.
Præstø.
Bruun, K., Redaktør.
Cederfeld, Læge.
Dambæk, Sagfører.
Danø, Overlærer.
Eland, F., Grosserer.
Friis, O., Landsretssagfører.
Jensen, Axel N., Købmand.
Kaa, Th., Kantor.
Nyvang, Dommer.
Præstø Bibliotek.

Stege.

Cruse, Læge.
Frederiksen, Præst.
Funch, Redaktør.
Hempel, Overlæge.
Hansen, Aage A., Typograf.
- Sognepræst.
Jensen, Redaktør.
Jepsen, Marie, Frue, Athenevej 8.
Israelsen, Amtsforvalter.
Møns Folkebibliotek.
Olsen, Hans Chr., Slagterm., Storeg.
- Hans E., Lærer, Tøvelde.
Palsøe, Bogholder.
Rasmussen, Johs., Boghandler.

Storehedinge.

Hansen, Jens, Gartner.
 Jensen-Stevens, Bankdirektør.
 Landsperg, Overretssagfører.
 Olsen, H. T., pens. Lærer.
 Pedersen, H. Chr., Gaardejer.
 Stevns Folkebibliotek.
 Schmidt, Kay, Dommer.

Vordingborg.

Andersen, R. F., Redaktør.
 Brorson, H. C., Direktør, Østervej.
 - Ph., Direktør, Solbakken.
 Christensen, Morten, Isenkrammer.
 Christoffersen, fhv. Forvalter, Pri-
 mulavej.
 Ehrenreich, Provst.
 Fries, Apoteker.
 Gregersen, C. V., Murerm., Masneds.
 Hansen, P. A., Overretssagfører.
 Hellum, Lærer.
 Hjorth, Georg, Bogholder.
 Jul, Seminarieførstander.
 Kristensen, Sv. Aage, Læge.
 Lundstein, A., Frue, Læge.
 Mangor, Dommer.
 Marienborg Skole.
 Masnedsund Skole.
 Mogensen, Sagfører.
 Mørck, Dommerfuldm., H. J. Hansens-
 vej 26.
 Mørkeberg, Læge.
 Nielsen, Bogholder, Andelssvineslagte-
 riet, Masnedsund.
 Salicath, Overretssagfører.
 Sennels, Købmand, Masnedsund.
 Skolen paa Kirketorvet.
 Sydsjællands Museum.
 Vintersbølle Skole.
 Vordingborg Gymnasium.
 Wassard, Godsejer, Marienlyst.

Allerslev.

Hage, T., Oberstløjtnant, Oremandsgd.,
 Mern.
 Rasmussen, T., Overdrevsgaarden, Al-
 lerslev.

Alslev.

Christensen, Lærer, Taagerup, Karise.
 Jacobsen, Gaardbest., Alslev, Karise.
 Larsen, Gdr., Bonderødgaard, Faxe.
 Selchau-Hansen, Godsejer, Alslevgd.,
 Karise.

Aversi.

Jensen, U. P., Gdr., Aversi, Haslev.

Baarse.

Andersen., Chr., Sogneraadsformand,
 Baarse, Præstø.
 Bang, Rasmus, Gdr., Risby, Lundby.
 Herskind, Sognepr., Baarse, Præstø.
 Jensen, Niels, Gdr., „Fjernhøjgaard“,
 Baarse, Præstø.
 Nielsen, Aksel, Gdr., Baarse, Præstø.
 - H. P., Førstelærer, Baarse, Præstø.
 Petersen, Hans, Gdr., Risby, Lundby.

Bogø.

Andersen, A. P., Lærer, Bogø.

Borre.

Breitenstein, Johs., Gdr., Sdr. Vestud.
 Byager, Svend, Gdr., Aalebæk, Borre.
 Christoffersen, Chr., Gdr., Enghaveg.,
 Borre.
 Didriksen, Jørgen, Gdr., Sønderby,
 Borre.
 Frederiksen, K., Brygger, Sønderby pr.
 Borre.
 Hyllemose, Jens, Redningsforstander,
 Aalebæk, Borre.
 Jensen, Sofus, Gdr., Raaby, Borre.
 Lundqvist, Lærer, Borre.
 Nøhr, Anders, Gdr., Tiendegaarden,
 Borre.
 Petersen, N. K., Skæderm., Nørreby,
 Borre.
 Sivertsen, Lærer, Magleby, Borre.

Dalby-Thureby.

Jørgensen, H., Husejer, Assistent, Dal-
 høj, Rode, Haslev.
 Christensen, Otto, Gdr., Nygaard, Has-
 lev.
 Pedersen, Lars, Gdr., Druestrup, Thu-
 reby.

Damsholte.

Hansen, Kristen Sleth, Førstelærer,
 Ebbelnæs.
 Larsen, L. P., Gdr., Røddinge, Stege.
 Moltke, Grevinde, Marienborg.
 Thomsen, E., Marienborg.

Elmelunde.

Grønager, Johannes, Gdr., Amsraads-
 medlem, Raabylille, Stege.

Rasmussen, P., Friskolelærer, Elmelunde, Stege.

Enderslev-Vraaby.

Enderslev-Vraaby Sognebogsamling.

Everdrup.

Jensen, C., Savskærer, Everdrup, Snese.

- Kristian, Husejer, Flintemose, Bøgesø.

Hansen, Johannes, Førstelærer, Flintemose, Bøgesø.

Lassen, Godsejer, Bækkeskov, Rønnede.
Meinertsen, Provst emer., Everdrup, Snese.

Fakse.

Brasen, Vaskeriejer, Fakse.

Bojesen, C. Boe, Skolebestyrer, Fakse.
Faxe Sognebibliotek.

Jensen, J. K., Gdr., Rejnstrup, Fakse.
Knuth, Greve, Rosendal, Fakse.

Rasmussen, J. P., Læge, Fakse.
Vedsmann, Frands, Forfatter, Ebbeskov, Fakse.

Fanefjord.

Borch Andersen, Lærer, Dame, Askeby.
Fanefjord Bibliotek.

Jensen, J. P., Rentier, Dame, Askeby.
- Mads, Gdr., Hovmarken, Askeby.

Fensmark-Rislev.

Burild, Lærer, Fensmark.

Fensmark Sognebibliotek.
Junggren, Kr., Lærer, Fensmark.

Larsen, P., Lærer, Fensmark.
Nielsen, Karl, Sognefoged, Rislev, Næstved.

Glumsø-Bavelse.

Christoffersen, Frede, Propr., Korsvejgaard,

Folkebiblioteket, Glumsø.
Jørgensen, Sognepræst, Glumsø.

Nielsen, Sognepræst, Næsby, Glumsø.
Plesner, H., Købmand, Glumsø.

Rasmussen, A., Realskolebestyrer, Glumsø.

Haarlev-Himlingøje.

Olsen, Jens, Parcellist, Himlingøje.
Petersen, Jørgen Isak, Gdr., Haarlev.

Skov, Lærer, Haarlev.
Sjølund, Axel, Bovang, Haarlev St.
Velling, S. D., Dyrslæge, Haarlev.

Hammer.

Bjerre, N. P., Lærer, Faarup, Lov.

Borries, Ph., Sognepræst, Hammer.

Christensen, J. P., Lærer, fhv. Amdsraadsmedlem, Hammer, Lov.

Hansen, Elmo, Læge, Lov.

- Chr., Gdr., Virkelyst, Hammer, Lov.
Hammer Kommunes Bibliotek.

Larsen, Jens, Gdr., Faarup, Hammer.

- Chr., Parcl., Faarup, Hammer.

Madsen, N. P., Gdr., Faarup, Lov.

Mortensen, Dyrslæge, Lov.

Nielsen, Anker, Gdr., Blangslev.

Petersen, L. P., Gdr., Faarup, Lov.

- A., Prop., Nylykkegd. Ring pr. Lov

- Ch., Mejeribest, Lov.

- Hans, Købmand, Hammer, Lov.

Schjelde, H., Gdr., Tvedeg., Hammer.

Havnlev.

Bille, Martin, Gdr., Havnlev, Rødvig.

Havnlev Folkebogsamling, Rødvig.

Jensen, Chr., Gdr., Havnlev, Rødvig.

- Martin, Gaardst., Havnlev, Rødvig.

Korsholm Hansen, Sydstevn's Planteskole pr. Rødvig.

Olsen, N., Handelsmand, Stevn's Højskole, Storehedinge.

Petersen, Chr., Mejeribestyrer, „Sydstevn's Andelsmejeri“, Rødvig.

- Holger, Gdr., Havnlev, Rødvig.

Tudvad, Friskolel., Sydstevn's, Storeh.

Skar, C., Højskoleforstander, Stevn's Højkole, St. Hedinge.

Hellested.

Brandt, Forpagter, Juellinge, Karise.

Herfølge.

Andersen, Anders, Amdsraadsmedlem, Bakkegaard, Herfølge.

- Anders, Gdr., Hadstrup, Køge.

Flijsborg, C., Gdr., Hastrup, Køge.

Hansen, G., Gdr., Sogneraadsformand, Sædder, Thureby.

Høgsholt, Entreprenør, Hastrup, Køge.

Ingvorsen, E., Amdsraadsmedlem, Herf.

Jørgensen, H. P., Amtsskolekonsulent, Aashøj Skole, Køge.

Larsen, J., Hotelejer, Paaskebj., Herf.

Nielsen, Søren Fr., Gdr., Eggøje, Køge.
Nielsen, J., Gdr., Sogneraadsmlem,
Klemmentrup, Køge.

Rasmussen, Fr., Sogneraadsmfd., Herf.
Wentrup, Skovfgd., Taagerød, Herfølge

Holmeolstrup.

Lawaetz, O., Forp., Holmegd., Olstrup.

Holtug.

Ellebjerger, L., Sognepræst, Holtug.
Jensen, H. T., Førstelærer, Bredeløkke.
Larsen, H. E., Savværksejer, Holtug.
- L. M., Savværksejer, Holtug.
Sejrr, Hansen, Propr., Bredelykke.
Sørensen, J., Gdr., Holtug.
Tesdorpf, Forpagter, Holtug.

Hylleholt.

Dalsgaard-Hansen, S., Overlærer.
Hylleholt Folkebogsamling, Fakse Ladeplads.

Jensen, Aage, Lærer, Kissendrup,
Fakse.

Jørgensen, Johan, Gdr., Vibede, Fakse.
Langkilde, N., Direktør, Faxe Ladepl.
Nøkkentved, Kaj, Lærer, Fakse Ladepl.
Rasmussen, M., Skibsmægler, Fakse L.
Tørsleff, M., Frk., Forstanderinde,
Fakse Ladeplads.

Højerup.

Alsbo, Provst, Højerup, Storehedinge.

Jungshoved.

Dinesen, Ove, Propt., Stenstrupgaard
pr. Præstø.

Norderø, G., Sognepræst, Jungshoved.

Kallehave.

Christoffersen, N., Brygger, Viemose.
Hansen, L. P., Gdr., Fogedgd., Stensved.

- Lærer, Stensby, Stensved.
Henriksen, V., Førstelærer, Stensved.
Jensen, Inspektør, Petersgaard, Langebæk.

Juel, J., Hofjærgermester, Petersgaard,
Langebæk.

Johansen, Bruno, Landmand, Stensby,
Stensved.

Nielsen, Kbmd., Stensby, Stensved.
Sørensen, Andreas M., Lærer, Viemose.

Karise.

Olsen, Vilh., Gdr., Jørslev, Karise.

Kastrup.

Andersen, A., Sognefoged, Nedervindinge, Vordingborg.

- P., Gdr., Stuby, Vordingborg.

Degenhardt, G., Sognepræst, Kastrup,
Vordingborg.

Hansen, N. P., Gdr., Enggaard, Næs,
Vordingborg.

- Laurits, Sparekassebestyrer, Næs,
Vordingborg.

- Fr., Lærer, Næs, Vordingborg.

Nielsen, Bertram, Gdr., Kastrup,
Vordingborg.

- Johs., Gdr., Aagaarden, Næs, Vdbg.
Oxholm, Minister, Rosenfeldt, pr. Vord.
Sørensen, E., Proprietær, Kildevang,
Ornebjerg, Vordingborg.

Keldby.

Balle, Sognepræst, Keldby, Stege.

Frandsen, H., Parcell., Tolstrup, Vængegaard, Stege.

Grønager, H. P., Gdr., Pollerup, Stege.

- J., Købmand, Keldby, Stege.

Hemmingsen, Kristian, Pcl., Pollerup,
Kullegaard, Hjertebjerg, Stege.

Jensen, Anna, Tostrup, Stege.

- Axel, Gdr., Keldbylille, Stege.

- M., Sognepræst, Keldbym., Stege.

- N., Gdr., Keldbylille, Stege.

Jørgensen, Johs., Førstelærer, Keldby.

Kristiansen, P., Tømrer, Pollerup Kullegaard, Stege.

Larsen, H. P., Gdr., Tostrup, Stege.

- Hans J., Sogneraadsmfd., Keldby, Stege

- K., Gdr., Tostrup, Stege.

- Laur., Gdr., Raunstedgh., Tostrup,
Stege.

Rasmussen, H., Gdr., Keldbylille, Stege
Sørensen, Anker, Gdr., Tostrup, Stege.

Kongsted.

Hansen, H., Førstelærer, Lestrup, Tapernøje.

Holmstrup, P., Sognepræst, Kongsted,
Rønnede.

Moltke, A., Greve, Lystrup, Fakse.

Moltke, E., Grevinde, Lystrup, Fakse.

Rørbæk, Lærer, Kongsted, Fakse.

Sørensen, Simon, Murermester, Kongsted, Rønnede.

Weitzmann, Lærerinde, Kongsted, Rønnede.

Lillehedinge.

Jensen, J. P., Brugsforeningen, Rødvig.
Olsen, Hans, Gdr., Stigaard, Rødvig.

Lundby.

Haase, Annie, Lærerinde, Realskolen,
Lundby St.
Jansen, M., Frue, Ny Lægebolig, Lund-
by St.
Jensen, H., Brygger, Lundby St.
Johansen, J., Gdr., Lundby.
Kjærum, D., Skolebestyrer, Realskolen,
Lundby St.
Krarup-Hansen, C. E., Sognepræst,
Lundby St.
Kristensen, K., Forstander, Landbrugs-
skolen, Lundby.
Larsen, Hans, Gdr., „Løvelænde“, Lund-
by St.
- Erling, Gdr., Transinggaard, Lund-
by St.
Madsen, J. Schou, Driftsbestyrer, Elek-
tricitetsværket, Lundby St.
Michélsen, C. F., Førstelærer, Kommu-
neskolen, Lundby St.
Pedersen, H. P., Gdr., „Bauehøj“,
Lundby St.
Stoltze, Hj., Stationsforstander, Lund-
by St.
Søgaard, Magda, Lærerinde, Kommune-
skolen, Lundby St.

Lidemark.

Larsen, Marius, Gdr., Kvistskov.
Madsen, Kr., Uddeler.
Nielsen, Karl, Husejer, Druestrup.
Rasmussen, K. Harald, Lærer, Lide-
mark.

Lyderslev.

Boesen, Laura, Børnehjem „Esmeper“,
Lund, Rødvig.
Brøndkjær, M., Lyderslev Skole, Store-
hedinge.
Karlshøj, Poul, Gdr., Gjevneø, Storeh.
Larsen, Kr., Gdr. Lund, Rødvig.
Mortensen, Lærer, Lund, Rødvig.
Nielsen, N. Juel, Gdr., Lund, Rødvig.
- Ida, Gdrskel, Spangsbæk, Lund,
Rødvig.

Magleby.

Hyllekvist, pens. Lærer, Magleby,
Borre.

Rosenkrantz, Erik, Baron, Liselund,
Borre.

- Th., Baronesse, Liselund, Borre.
Scavenius, Kmhr., Godsejer, Klint-
holm, Borre.

Magleby Sognebibliotek.

Magleby-Stevns.

Børresen, Isak, Gdr., Magleby, Klip-
pinge.

Larsen, H. P., Tømrermester, Lykke-
kro, Klippinge.

Marx, Stationsforstander, Klippinge.

Mern.

Christoffersen, A., Sognefoged, Mern.

Hansen, E., Gdr., Lilbygaard, Mern.

Jacobsen, Lærer, Mern.

Olsen, Laur., Landpostbud, Mern.

Petersen, L. V. M., Sogneraadsmnd.

Næstelsø-Mogenstrup.

Gasmann, Godsejer, Fladsaagd., Næstv.

Hansen, Hans, Gdr., Landbrugs kand.,
Ellekildegaard, Næstved.

- H. F., Ungkarl, Næstelsø, Næstved.

Nielsen, N. B., Gartner, Brandelev.

Næstelsø Bogsamling, Næstelsø, Næst-
ved.

Olsen, O. Fr., Sognef., Blangsløv, Lov.

Næsby-Tyvelse.

Andersen, Kr., Førstelærer, Næsby
Skole, Glumsø.

Tyvelse, Folkebogsamling, Vrangstrup.

Rønnebæk.

Collet, Enkekammerherinde, Rønne-
bæksholm, Næstved.

Hansen, P., Gdr., Stenstrup, Næstved.

Rønnebæk Sogns Bibliotek, Stenstrup,
Næstved.

Skibbinge.

Larsen, Lund, Dyrslæge, Ellemosen,
Præstø.

Snesere.

Andersen, Viggo, Gdr., Snesere.

Hansen, J., Lærer, Snesere Torp.

Jørgensen, Gert N., Sneseregaard, Tap-
pernøje.

Jørgensen, Dyrslæge, Snesere.

Jørgensen, Hans. P., Landpostbud,
Snesere pr. Tappernøje.
Larsen, Nr., Gdr., St. Røttinge, Tap-
pernøje.

Spjellerup-Smerup.

Christiansen, Johs, Lærer, Smerup,
Karise.
Jensen, J. P., Gaardbest., Smerup, Ka-
rise.
Pedersen, Niels, Gdr., L. Torøje, Fakse
Seidenfaden, H., Gdr., Skovgd., Fakse.

Storehedinge Landsogn.

Dalgaard, Harald, Gdr., Sierslev, Store-
hedinge.
Hansen, V., Lærerinde. Renge Skole.
Henriksen, Frøhd., Sierslev, Storeh.
Jensen, Hans, Gdr., Mosegd., Storeh.
Sørensen. J. P., Bankk., Erikstrup,
Storehedinge.

Strøby.

Heding, E., Lærer, Strøby, Egede,
Strøby.
Jensen, Rs., Amsraadsmedlem, Strøby.
Pedersen, Anna, Lærerinde, Strøby.
Vedel, M., Kammerherreinde, Strøby
Egede.

Sværdborg.

Clausen, Pastor, Sværdborg, Lundby.
Elgaard, F., Lærer, Kastelv pr. Klar-
skov.
Pedersen, Otto, Gdr. Klokkekildegd.,
Sværdborg, Lundby.

Sædder.

Lomholt, Møller, Sædder, Thureby.

Toksværd.

Christensen, Forst., Bruunsminde,
Toksværd, Olstrup.

Tybjerg.

Steinmann, Kammerhr.inde, Tybjerg-
gaard, Herlufmagle.

Udby.

Madsen, Chr., Gdr., Udby pr. Lundby.
Hansen, J., Snedkermester, Grumløse.

Ulse.

Nielsen, Jens, Gdbst., Ulse Olstrup,
Rønnede.

Valløby-Taarnby.

Danneskjold Samsøe, M., Grevinde.
Vallø.
Hansen, Søren, Amsraadsmedl., Stol-
pehuse, Haarlev.
Johansen, P., Gdr., Valløby, Vallø.
Kristiansen, Kr., Gaardbest., Valløby.
Vallø.
Larsen, A., Murer., Elbæk, Vallø.
Pedersen, Henri, Mosegd., Vademose,
Vallø.
- Tyndeskov, Lærer, St. Taarnby,
Vallø.
Vallø Stifts Bibliotek.

Vejlø-Vesteregesborg.

Andersen, Steffen, Forpagter, Basnæs.
Hansen, L. Chr., Sognefoged, Vejlø.
Hovøre, Jac. J., Lærer, Vejlø.
Jensen, V., Pastor, Vejlø.
Petersen, Johs., Forpagter, Vejløgaard.
Skov, P., Lærer, Abbednæs Næstved.

Vemmetofte.

Egede, Forpagter, Vemmetofte, Fakse.
Larsen, K. A., Skovfd., Vemmetofte,
Fakse.
Vemmetofte Klosters Bibliotek.

Ørslev.

Andersen, H. C., Gdr., Ellerødgd.,
Vordingborg.
Hansen, Hans, Gdr., Bragegaard, Ørs-
lev, Vordingborg.
Jakobsen, J. A., Førstelærer.
Larsen, Johs., Ørslev Bakkegd., Vordb.
Matzen, Prop., Nørreskovgod., Vdbg.
Olsen, Chr., Tømrmester.
Pallisgaard, M., Gaardejer, Kirkebjerg-
gaard, Ørslev, Vordingborg.
Vestergaard, F., Lærer.
Sørensen, O., Skotøjsfabrikant, Ørslev.
Ørslev Folkebogsamling.

Østeregesborg.

Frandsen, Monrad, Sognepr., Ø. Eges-
borg, Mern.
Kæstel, Louis, Lærer, Tolstrup, Stens-
ved.

Præstø Landdistrikt.

Felding, Godsforv., Nysø, Præstø.

Udenfor Amtet.

- Åbo Akademi, Åbo.
 Arnholtz, Svend, cand. polyt., Vand-
 bygningsingeniør, Tranegaardsvej
 57, Hellerup.
 Bagger, Redaktør, Haslev.
 Bakman, K. M., Direktør, Roskilde.
 Behrens, Redaktør, Ny Toldbodgade 55.
 København.
 Biblioteket for Silkeborg og Omegn.
 - for Vejle By og Omegn.
 Christensen, Sophie, Lærerinde, Ma-
 riendalsvej 34 C¹, København F.
 Clausen, Krog, G. F., Sløjdsinspektør,
 Dansk Sløjdscole, Værnedamsvej
 13 B, København V.
 Collet, Kammerherre, Gl. Køgegaard.
 - Kammerherreinde, Gl. Køgegaard.
 Dahl, Sognepræst, Klostergaarden,
 Horsens.
 Dansk Folkemindesamling, det kgl. Bi-
 bliotek, København.
 Dansk hist. Fællesforening, cand. mag.
 Skovmand, Askov, Vejen.
 Didriksen, Johannes, Direktør, Søvej
 33, Holte.
 - K., Gymnasjelærer, Broholms Alle
 122², Charlottenlund.
 - J., Læge, Gylling.
 Edinger, Overretssagfører, Nørregade
 39, Kbh.
 Eisensøe, Murermester, Glahnsalle 17,
 Kbh. F.
 Ellehøj, Proprietær, Hammerhus pr.
 Merløse.
 Esbjerg Centralbibliotek.
 Falk-Jensen, Forp., Drosselvej 5, Fre-
 deriksberg.
 Ferdinandson, A., Trafikassistent, Sax-
 købing.
 Frederiksberg Kommunebibliotek, ved
 Boghandler Markussen, Gl. Konge-
 vej 132, København F.
 Gjellerup, Jul., Forlag, Sølvgade 87,
 København.
 Göteborgs och Bohusläns Folkeminde-
 förening, Göteborg.
 Gøtzsche, Lektor, Nærum.
 Hansen, H., Overlærer, Ribe.
 - J., pens. Lærer, Haslev.
 - Reimann, Grosserer, Holte.
 Herbo, pens. Lærer, Lille Næstved.
 Himmelstrup, O., Folketingsmd., Kon-
 gensvej 8, København F.
 Horstmann, Godsforv., Hillerød.
 Howden-Rønnekamp, Kammerherre-
 inde, Sorø.
 Høllinger, J. A., Overass., Grundtvigs-
 vej 5, Køge.
 Institut f. nordisk Etnologi v. Åbo
 Akademi, Åbo, Finland.
 Ingemann, Godsejer, Egebjerggaard
 pr. Knappendrup.
 Jensen, Axel P., Lærer, Allerslev Sko-
 le, Lejre.
 - J. P., Maler, Bakkeh., Haslev.
 - Rs., Kommunelæge, Fejå.
 Jørgensen, Bankbestyrer, Aalborg.
 - G., pens. Lærer, Lille Næstved.
 - J. Sv., Lærer, Toreby Skole pr. Søl-
 lested.
 Kgl. Bibliotek ved Boghdl. Haase, Løv-
 stræde 2, København.
 Krøjgaard, Lærer, Ordrup Jagtvej 53,
 Charlottenlund.
 Køge Folkebibliotek.
 Ladelund Landbrugs- og Mælkeriskoles
 Bibliotek pr. Brørup.
 Landsarkivet for Sjælland, Jagtvej 10,
 København.
 Landsarkivet for Fyn, Odense.
 Langballe, O., Arkitekt, Køge.
 - Viggo, Toldassistent, Gedser.
 København.
 Lundby, J. T., Prof., Malmøgade 6.
 Løve, Pastor, Lille Højbrøndstræde 7,
 Roskilde.
 Michelsen, J. Lærer, Gilleleje.
 Munksgaard, E., Bogforlaget, Nørre-
 gade 6, København K.
 Nationalmuseets 2. Afd., Kbh.
 Nielsen, H. P., pens. Lærer, Sønder-
 gaardsvej 10, Søborg.
 Nordiske Bokhandeln A. B., Stockholm.
 Olsen, Aug., Boghandler, Strandvej
 189, Hellerup.
 Ordbog, Den danske. Det kgl. Biblio-
 tek, København.
 Pedersen, Friis, Julius Thomsens Plads
 2, Kbh. V.
 Porst, Redaktør, Nyrups Alle, Køben-
 havn V.
 Rasmussen, Forp., Spjellerup, pr. Hyl-
 linge.
 - C. R., Gdr., Lysholms Alle, Haslev.
 Reitzels Boghandel, København.
 Rigsarkivet, København.
 Smith, v. Huth., Biskop, Aalborg.

VIII

<p>Søndergaard, Karl, Overlæge, Køgev. 5.
 Stevns, Ole, Sindal.
 Statens Lærerhøjskole, Odensegade 14,
 København.
 Sønderjydske Landsbibliotek, Aabenraa
 Svendborg By- og Amts Bibliotek.
 Statsbiblioteket, Aarhus.
 Statens Bibliotekstilsyn, Studiestræde
 38, København.
 Svenska Landsmål, J. A. Lundel, Up-
 sala.
 Sørensen, Arne, Disponent, De for.
 Auktioner, Lavendelstr. 16, Kbh. K</p> | <p>Teist, F., HRS., Nygade 1, København.
 Thyregod, Agnete, Frk., Trægaarden
 22^a, København S.
 Universitetsbiblioteket, Kiel.
 Vedsmann, Hedin, Bredg. 56 St., Kbh.
 Universitetsbiblioteket, Lund, Sverige.
 — Upsala.
 — København.
 Willadsen, Poul, Begoniavej 23, Gen-
 tofte.
 Ørum, Direktør, Elektricitetsv., Haslev.</p> |
|--|--|
-

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
SOMMER I BY I SYDSJÆLLAND OG MØN. Af Arkivar <i>Hans Ellekilde</i>	121
NÆSTVED KØBSTADS ÆLDSTE HISTORIE. Af General- major <i>H. U. Ramsing</i>	213
HVAD DE GAMLE KIRKESTOLE FORTÆLLER. Af Sogne- præst <i>Ph. Borries</i>	218
AARSBERETNING FRA FORMANDEN	239
MEDLEMSLISTE	I
